Editura UNIVERS

O culegere antologică reprezentativă pentru opera de nuvelist a lui Vicente Blasco Ibáñez (1865—1928), a cărui multilaterală şi prodigioasă activitate — de om politic, ziarist şi scriitor — l-a impus încă de timpuriu opiniei publice mondiale. Blasco Ibáñez este cunoscut publicului românesc prin alte două viguroase romane *Casa blestemată* şi *Intrusul* apărute în 1960 la editura noastră.

Lei 6,25

119
1970

VICENTE BLASCO IBÁÑEZ — SECRETUL BARONESEI

VICENTE BLASCO IBÁÑEZ

SECRETUL BARONESEI

COLECŢIA MERIDIANE

Coperta : *Smaranda Banu*

Selecţia a fost făcută după :

Vicente Blasco Ibáñez

OBRAS COMPLETAS

Aguilar, Madrid, 1958

Vicente Blasco Ibáñez

Secretul baronesei

Traducere de *Elena Dumitrescu*

Bucureşti — 1970

Editura Univers

DIMONI

I

De la Cullera la Sagunto, în toată cîmpia valenciană nu era tîrg sau așezare omenească unde să nu fie cunoscut. Abia-i suna cimpoiul în piață, că băieții fugeau într-un suflet, cumetrele se chemau unele pe altele prin semne vesele și bărbații părăseau cîrçiuma.

— *Dimoni* !... A sosit *Dimoni* !

Și el, cu obrajii umflați, cu privirea ștearsă, pierdută în înălțimi, suflînd fără încetare în cimpoiul cu botul lung, primea admirația țăranilor cu indiferența unui idol.

Era popular și împărțea admirația generală împreună cu cimpoiul acela vechi, crăpat, nelipsitul tovarăș al drumurilor lui ; cimpoiul acela care, cînd nu se rostogolea în stoguri de paie sau pe sub mesele cîrciumarilor, apărea întotdeauna sub brațul lui ca și cum ar fi fost un nou mădular creat de natură într-un acces de pasiune pentru muzică.

Femeile care-și băteau joc de prăpăditul acela atît de vestit făcuseră o descoperire. Dimoni era frumos. Înalt, vînjos, cu capul rotund, fruntea înaltă, părul tuns și nasul îndrăzneț, coroiat, avea,

în înfățișarea lui liniștită și maiestoasă, ceva ce amintea de un patrician roman ; dar nu de unul dintre aceia care, în perioada de austeritate, trăiau în mod spartan și se întăreau pe cîmpul lui Marte, ci din ceilalți, din vremea decadenței, care, în orgiile imperiale, sluțeau frumusețea neamului colorîndu-și nasul cu rozaliul vinului și deformîndu-și profilul cu gușa atîrnîndă a lăcomiei.

Dimoni era un bețiv. Minunile cimpoiului care-i aduseseră porecla prin frumusețea lor nu atrăgeau atenția ca uimitoarele beții ce le făcea la sărbătorile cele mari.

Faima lui de cîntăreț făcea să fie chemat de fețele bisericești din toate satele, și-l vedeai sosind în josul drumului, mereu mîndru și liniștit, cu cimpoiul la subsuoară, purtînd alături, ca pe un boldeiaș supus, pe toboșar, un ștrengar cules de pe drumuri, cu ceafa jumulită de ciupiturile strașnice date din gros de maestru pentru neglijența lui cînd nu bătea în tobă cu putere ; și dacă se sătura de viața aceea pribeagă și-și părăsea stăpînul, o făcea după ce ajungea tot atît de bețiv ca și el.

În tot ținutul nu era cimpoier ca Dimoni ; dar mult zbucium îi costa pe sfințiile-lor plăcerea de a-l auzi cîntînd la sărbători. Trebuia să-l supravegheze de cum intra în sat, să-l amenințe cu un ciomag ca să nu intre în cîrciumă înainte de terminarea procesiunii ; sau, de multe ori, printr-un exces de bunăvoință, să-l însoțească înăuntru ca să-i oprească brațul ori de cîte ori îl întindea spre ulcică. Și chiar așa, precauțiile erau

uneori inutile, fiindcă de mai multe ori, mergînd grav și țanțoș, deși cu pas încet, înaintea prapurului congregației, îi scandaliza pe credincioși începînd să cînte marșul regal în fața ramurii de măslin a cîrciumii, intonînd apoi melancolicul *De profundis* cînd piedestalul sfîntului patron intra din nou în biserică.

Și aceste șotii de boem incorigibil, aceste impietăți de bețiv înveseleau lumea. Droaia de copii foia în jurul lui, săltînd ușor în tactul cimpoiului, aclamîndu-l pe Dimoni, iar holteii satului rîdeau de gravitatea cu care mergea în fața crucii parohiale și-i arătau de departe un vas cu vin ; la care invitație răspundea făcînd viclean cu ochiul, ca și cum ar fi spus : „Păstrați-l pentru după aceea".

Acest „după aceea" era fericirea lui Dimoni, căci reprezenta momentul în care, terminată procesiunea și scăpat de supravegherea fețelor bisericești, intra în posesia libertății sale în plină cîrciumă.

Aici stătea în mijloc, lîngă butoaiele vopsite în roșu-închis, între măsuțele de zinc împestrițate de urmele rotunde ale paharelor, trăgînd pe nas mirosul mujdeiului, al batogului și al sardelelor prăjite care se lăfăiau pe tejghea după plasa slinoasă, sub flamurile suculente pe care le formau, atîrnînd pe grinzi, șirurile de caltaboși de pe care se prelingea ulei, sub mănunchiurile de cîrnați pătați de muște, sub cabanoșii întunecați și sub pîntecoasele șunci afumate prăfuite cu boia.

Cîrciuma se simțea măgulită de prezența unui oaspete ce aducea după sine atîta afluență de oa-

meni, căci admiratorii intrau cu grămada ; nu erau mîini destule ca să umple ulcelele ; în jur se împrăştia un miros puternic de lînă ordinară şi sudoare de picioare, şi la lumina fumegîndei lămpi cu petrol se vedea respectabila adunare : unii erau aşezaţi pe scăunelele pătrate din lemn de roşcov, cu rezemătoare de spart, iar alţii jos, pe vine, sprijinindu-şi cu mîini puternice fălcile umflate, gata parcă să li se desprindă de-atîta rîs.

Toate privirile erau aţintite asupra lui Dimoni şi a cimpoiului său.

— Bunica ! Fă ca bunica !

Şi Dimoni, fără să clipească, de parcă n-ar fi auzit cererea generală, începea să imite cu cimpoiul dialogul fonfăit a două babe, cu inflexiuni atît de groteşti, cu pauze atît de potrivite, cu ţipete atît de stridente, încît un hohot brutal şi nesfîrşit zguduia cîrciuma, deşteptînd catîrii din curtea învecinată, care adăugau gălăgiei nechezatul lor ascuţit.

Apoi îi cereau s-o imite pe *Borracha*[1], o pîrlită care umbla din sat în sat vînzînd baticuri şi cheltuindu-şi agoniseala pe rachiu. Şi, culmea, aproape întotdeauna era de faţă şi cea despre care era vorba, fiind prima care rîdea de hazul cu care imita cimpoierul strigătele-i ascuţite cînd îşi trîmbiţa marfa şi tocmelile cu cumpărătoarele.

Dar, cînd se sfîrşea repertoriul comic, Dimoni, somnoros din cauza digestiei alcoolului, se avînta în lumea lui imaginară şi, înaintea publicului

---

[1] Beţivă.

tăcut şi uimit, imita gîlceava vrăbiilor, freamătul lanurilor de grîu în zilele cu vînt, sunetul îndepărtat al clopotelor, tot ceea ce-l mira cînd, în faptul serii, se deştepta în mijlocul cîmpului, fără să înţeleagă cum îl adusese acolo beţia din seara trecută.

Oamenii aceia aspri nu se mai simţeau în stare să rîdă de Dimoni, de glumele lui trufaşe şi nici de ghionturile cu care-l miluia pe toboşar. Arta cam grosolană, dar simplă şi genială, a acelui boem de ţară lăsa o urmă adîncă în sufletele lor curate şi-l priveau cu uimire pe beţiv, care, în tactul arabescurilor impalpabile ce le schiţa cu cimpoiul lui părea să crească, grav, cu privirea mereu pierdută ; nu-şi lăsa instrumentul decît ca să apuce stacana şi să-şi mîngîie limba uscată cu gîlgîitul firişorului de vin.

Şi aşa era mereu. Te costa multă osteneală să scoţi vreo vorbă de la el. Se ştia doar, datorită zvonurilor, că era din Benicófar ; că locuia acolo, într-o casă veche, pe care n-o vînduse pentru că nimeni nu-i da nici cinci bani pe ea, că-şi băuse în cîţiva ani doi catîri, o căruţă şi cîteva pogoane de pămînt moştenite de la maică-sa.

Să muncească ? Nu, de-o mie de ori nu. El se născuse ca să bea. Atîta timp cît avea cimpoiul în mînă nu-i va lipsi pîinea, şi petrecerea terminată, dormea ca un prinţ ; după ce cînta şi bea toată noaptea, cădea grămadă într-un colţ al cîrciumii sau într-un stog de paie de pe cîmp, iar derbedeul de toboşar, tot aşa de beat, se culca la picioarele lui ca un căţel ascultător.

II

Nimeni nu știe cum s-a petrecut întîlnirea ; dar trebuia să se întîmple și s-a întîmplat. Dimoni și Borracha se împreunară și se contopiră.

Își urmau drumul sub cerul beției, călcînd pe-alături ca să meargă mereu uniți : astrul roșietic de culoarea vinului și steaua aceea rătăcitoare, lividă ca lumina alcoolului.

Frăția întru bețivănie sfîrși în dragoste ; se duseră la proprietățile din Benicófar să-și tăinuiască fericirea în cocioaba cea veche, unde, noaptea, întinși pe pămîntul încăperii în care se născuse Dimoni, vedeau stelele clipind răutăcioase prin crăpăturile mari ale acoperișului, împodobite cu cozi lungi de plante neliniștite. Casa aceea era o măsea bătrînă și cariată care se sfărîma în bucăți. În nopțile furtunoase trebuiau să fugă urmăriți de ploaie, ca și cînd ar fi fost în plin cîmp, din odaie în odaie, pînă ce, în sfîrșit, găseau în grajdul părăsit un colțișor unde, între praf și păianjeni, înflorea ciudata primăvară a dragostei lor.

Să se căsătorească !... La ce bun ? Parcă mult le pasă lor de ce spunea lumea. Nu pentru ei se fabricaseră legile și convenționalismele sociale. Le era de ajuns să se iubească, să aibă un codru de pîine la prînz și, mai ales, ceva credit la cîrciumă.

Dimoni se arăta uluit, ca și cum înaintea privirii lui s-ar fi deschis o ușă neștiută, dezvăluindu-i o fericire pe cît de mare, pe atît de necunoscută. Din copilărie, vinul și cimpoiul îi absorbiseră toate pasiunile ; și acum, la cei douăzeci și opt de ani ai lui,

își pierdea pudoarea de bețiv nesimțitor și, ca o lumînare de ceară fină, din cele ce ard la procesiuni, se topea în brațele Borrachei, o femeie murdară, urîtă, o nenorocită arsă de focul alcoolului care-o mistuia pe dinăuntru, vibrînd pasionată ca o coardă întinsă și care lui i se părea întruchiparea frumuseții.

Fericirea lor era atît de mare, încît se revărsa în afara casei. Se mîngîiau în mijlocul străzilor cu lipsa de pudoare nevinovată a unei perechi de cîini și, de multe ori, umblînd prin satele unde se prăznuia vreo sărbătoare, fugeau peste cîmp, surprinși de strigătele căruțașilor, care sărbătoreau cu hohote de rîs descoperirea. Vinul și dragostea îl îngrășau pe Dimoni : făcea burtă, se îmbrăca mai îngrijit ca niciodată și se simțea liniștit și satisfăcut alături de Borracha, femeia aceea tot mai uscată și mai negricioasă care, ocupată să-l îngrijească pe el, uita să-și cîrpească poalele murdare ce-i atîrnau de pe șoldurile osoase.

Nu-l părăsea nici o clipă. Un băiat frumos ca el era expus primejdiilor ; nu se mulțumea să-l însoțească în peregrinările lui de artist, și mergea alături de el, în fruntea procesiunii, fără să se teamă de jocurile de artificii și privind cu un fel de dușmănie pe toate femeile.

Cînd Borracha rămase însărcinată, lumea se prăpădea de rîs ; ea însă punea în pericol solemnitatea procesiunilor.

În mijloc mergea el, mîndru, cu înfățișarea-i triumfătoare și cu cimpoiul în sus, ca un nas enorm care adulmecă cerul ; într-o parte ștrengarul, bătînd toba, iar în cealaltă Borracha, arătîndu-și cu satis-

facţie, ca pe-o a doua tobă, pîntecul umflat ca un balon gata să plesnească, silind-o să meargă cu pas încet şi şovăitor, şi care, în rotunjimea lui obraznică, îi ridica în mod scandalos partea din faţă a fustei, descoperindu-i picioarele umflate, mişcîndu-se în pantofii vechi, şi pulpele negre, uscate şi murdare, ca beţele pe care le mînuia toboşarul.

Apariţia aceea era un scandal, o profanare, şi preoţii satelor îl dojeneau pe cimpoier :

— Dar, drace împeliţat ! măcar însoară-te, din moment ce femeia asta pierdută se încăpăţînează să nu te lase singur nici măcar la procesiune. Mă angajez să-ţi rînduiesc chiar eu actele.

Dar, cu toate că el spunea la toate da, blestemat fie cel ce-i făcea propunerea. Să se căsătorească ei ! Nici gînd ! . . . Ce-ar mai rîde lumea ! Lucrurile stăteau mai bine aşa.

Şi ca urmare a rezistenţei lui încăpăţînate, dacă nu-l înlăturară de la procesiuni, fiind cimpoierul cel mai ieftin şi cel mai bun, îl lipsiră de toate onorurile cuvenite serviciului şi nu mai mîncă la masa feţelor bisericeşti, nu i se mai dădu anafură, nici nu mai îngăduiră unei asemenea perechi de eretici să intre în biserică în zilele de sărbătoare.

III

N-a devenit mamă. Cînd i s-a împlinit sorocul, din măruntaiele-i încinse i-a fost smuls, în bucăţi, un nefericit făt al beţiei.

Şi, după stîrpitura aceea monstruoasă şi fără viaţă, a murit şi mama, în faţa privirii uimite a lui

Dimoni care, văzînd cum se stingea viaţa aceea, fără agonie, fără convulsii, nu ştia dacă tovarăşa i se dusese pentru totdeauna sau dacă adormise, ca atunci cînd i se rostogolea la picioare sticla goală.

Întîmplarea făcu vîlvă şi cumetrele din Benicófar se strîngeau la poarta cocioabei s-o vadă de departe pe Borracha, întinsă în sicriul săracilor, şi pe Dimoni, pe vine lîngă moartă, voluminos, scîncind şi cu ceafa plecată ca un bou cuprins de tristeţe.

Nimeni din sat n-a catadicsit să intre în casă. La priveghi veniră vreo cinci-şase prieteni de-ai lui Dimoni, zdrenţăroşi şi la fel de beţivi ca şi el, care cerşeau pe drumuri, şi groparul din Benicófar.

Petrecură noaptea priveghind-o pe moartă, mergînd pe rînd din două în două ore să bată la uşa cîrciumii şi să ceară să li se umple un burduf enorm ; şi cînd soarele pătrunse prin crăpăturile acoperişului se treziră toţi, întinşi în jurul răposatei, la fel ca în nopţile de duminică, cînd cădeau în vreun stog de paie, la ieşirea din cîrciumă, într-o intimitate frăţească.

Cum mai plîngeau toţi !... Şi acum sărmana se afla aici, în sicriul săracilor, liniştită, ca şi cum ar dormi, fără să se poată ridica să-şi ceară partea. Oh, ce-i viaţa ! Şi aici trebuie să ajungem cu toţii ! . . .

Şi beţivii plînseră atît de mult, încît, însoţind cadavrul la cimitir, tot le mai dăinuia jalea şi beţia.

Toţi locuitorii satului asistară de departe la înmormîntare. Sufletele cele milostive rîdeau ca nebunele înaintea unui spectacol atît de grotesc.

Prietenii cei buni ai lui Dimoni mergeau cu sicriul pe umăr, poticnindu-se, iar sicriul se clătina ca un vapor vechi, cu catargul căzut.

Iar în urma acelor milogi mergea Dimoni cu nelipsitul instrument sub braț, cu veșnica-i înfățișare de bou muribund care abia primise o lovitură îngrijorătoare în ceafă.

Copiii strigau și săreau în fața sicriului de parcă ar fi fost o petrecere și oamenii rîdeau, asigurîndu-se unii pe alții că povestea nașterii era o farsă și că Borracha murise de prea multă țuică.

Lacrimile mari ale lui Dimoni stîrneau de asemenea rîsul. Halal pungaș ! Încă-i mai ținea băutura din noaptea trecută și plîngea cu lacrimi de vin la gîndul că nu va mai avea o tovarășă în bețiile lui nocturne.

Toți l-au văzut întorcîndu-se de la cimitir, unde, din milă, îngăduiseră înmormîntarea acelei ființe pierdute, și l-au mai văzut cum intră în cîrciumă cu bunii lui prieteni și cu groparul, să apuce stacana cu mîinile murdare de pămîntul mormintelor.

Din ziua aceea se schimbă cu totul. Adio plimbări glorioase, succese ce sfîrșeau în cîrciumi, serenade în piețe și cîntece lumești la procesiuni ! Dimoni nu voia să iasă din Benicófar, nici să cînte la sărbători. Să muncească ? Asta-i pentru proști. Fețele bisericești să nu se mai bizuie pe el ; și, pentru a-și întări hotărîrea, goni și pe ultimul toboșar a cărui prezență îl enerva.

Poate că, în visurile lui de bețiv melancolic gîndise, privind pîntecul umflat al Borrachei, la posibilitatea că va veni timpul, cînd un băiat pîntecos, cu față de ștrengar, un *Dimoniet*, va însoți gamele vibrante ale cimpoiului cu lovituri de tobă. Acum era într-adevăr singur. Cunoscuse fericirea pentru ca apoi situația lui să fie și mai tristă. Știuse ce înseamnă dragostea, ca să cunoască apoi mîhnirea adîncă : două lucruri de care habar n-avea înainte de-a se întîlni din întîmplare cu Borracha.

Se dărui cu totul băuturii, cu aceeași patimă cu care ar fi dat un tribut funebru morții ; umbla rupt, soios și nu putea să se mai întoarcă acasă fără să observe lipsa acelor mîini de vrăjitoare, uscate și ascuțite ca niște gheare, care-l îngrijeau ca o mamă.

În timp ce soarele strălucea, rămînea în fundul bîrlogului ca o bufniță, iar la căderea serii ieșea tiptil din sat, ca un hoț care stă la pîndă și, printr-o spărtură din zid, se strecura în cimitir, o îngrăditură vălurită de pămînt pe care natura o netezea cu bălării în care mișunau fluturii.

Și noaptea, cînd zilerii întîrziați se întorceau în sat cu sapa pe umăr, auzeau o muzică duioasă și nesfîrșită ce părea să iasă din morminte.

— Dimoni ? . . . Tu ești ?

Muzica înceta la strigătele acelor oameni superstițioși, care întrebau ca să-și alunge frica.

Și îndată ce pașii se îndepărtau, cînd peste lunca întinsă se reașternea liniștea fremătătoare a nopții, începea iarăși muzica, tristă ca o tînguire, ca scîncetul îndepărtat al unui copil chemîndu-și mama care nu se va mai întoarce niciodată.

— Din culegerea *CUENTOS VALENCIANOS* —

I

Toţi locuitorii din Benimuslim primiră vestea cu uimire.

Se însura moş Sento, unul dintre bărbaţii de seamă ai satului, primul contribuabil al districtului. Logodnica era Marieta, o fată frumoasă, fiica unui căruţaş care nu aducea, ca zestre, decît faţa ei oacheşă, zîmbetul care-i săpa cîteva gropiţe graţioase şi ochii mari, negri, ce păreau că adorm după genele lungi, între cei doi cîrlionţi de păr aspru şi lucitor ce-i acopereau tîmplele împodobite cu nişte ace ieftine.

Preţ de mai bine de o săptămînă această veste răscoli sătucul liniştit care, într-o mare de vii şi livezi de măslini, îşi înălţa acoperişurile înnegrite, îngrăditurile de vălătuci de o albeaţă orbitoare, clopotniţa cu cupola ei de ţiglă verde şi turnul pătrat, roşu, amintire lăsată de mauri, ce-şi înălţa mîndru, pe albastrul intens al cerului, coroana de creneluri zdrenţuite sau năruite ca o gingie bătrînă.

Egoismul ţărănesc nu-şi mai revenea din uimire. Da îndrăgostit trebuie să mai fie moş Sento ca să se însoare, încălcînd atît de scandalos obiceiurile tradiţionale. Unde s-a mai văzut ca un om care stăpînea a patra parte a districtului, cu peste o sută de butoaie în pivniţă şi cu cinci catîri în grajd, să se însoare cu o fată care de mică fura fructe sau ajuta la treburi în gospodăriile celor avuţi ca să i se dea de mîncare ?

Toţi spuneau acelaşi lucru. „Ah, dac-ar înălţa capul *siñá* Tomasa, prima nevastă a lui moş Sento, şi-ar vedea cum casa ei mare, de pe uliţa principală, covoarele şi alcovul ei cu patul monumental de care era atît de mîndră vor fi ale mucoasei ăleia care pînă mai ieri îi cerea un codru de pîine !"

Omul ăsta trebuie să fie nebun. Era de ajuns să vezi aerul de adoraţie cu care-o privea pe Marieta, zîmbetul prostănac cu care-i primea toate vorbele şi gesturile de flăcăiandru pe care le făcea la cei cincizeci şi şase de ani bătuţi pe muchie ! Şi cele care se ridicau mai mult împotriva acelui fapt nemaipomenit erau fetele familiilor înstărite, care, urmînd tradiţiile egoiste ale pămîntului, nu s-ar fi împotrivit cu nimic în a dărui mîna lor oacheşă acelui cocoş bătrîn, ce-şi strîngea pîntecul exuberant cu un brîu de mătase neagră şi-şi arăta ochii cenuşii şi aspri sub umbrarul unor sprîncene proeminente şi enorme, care, după zisa duşmanilor, cîntăreau mai mult de o jumătate de *arroba*[1] de păr.

Oamenii erau de acord că moş Sento îşi pierduse minţile. Tot ce avea înainte de a se căsători şi tot ce moştenise de la *siñá* Tomasa va fi al Marietei, a acelei mîţe blînde, care izbutise să-i

[1] Măsură de greutate spaniolă egală cu 11,5 kg.

sucească minţile în aşa hal încît pînă şi femeile cucernice şuşoteau la uşa bisericii că fata căzuse la înţelegere cu necuratul şi i-ar fi dat bătrînului niscaiva prafuri descîntate...

Duminica în care s-a citit prima strigare de căsătorie a fost mare scandal. După liturghia cea mare trebuia să le fi auzit pe neamurile, *siñéi* Tomasa: „Asta-i hoţie, da, domnule, răposata a lăsat totul soţului crezînd că n-o va uita niciodată şi acum hoţomanul, cu toată vîrsta lui, a găsit o bucăţică fragedă şi-o să-i dăruie ceea ce era al celeilalte. Dacă aşa ceva e îngăduit înseamnă că nu există dreptate pe pămînt. Dar, poţi să zici ceva în ziua de azi? Bine spunea don Vicente, domnul preot, că acum totul este pierdut. Trebuia să-l fi chemat pe don Carlos; el este singurul care-i urmăreşte pe pungaşi!"

Aşa strigau în gura mare, printre grupurile din piaţă, cei care se credeau păgubiţi de viitoarea căsătorie, şi aproape toţi locuitorii din Benimuslim le ţineau isonul.

Era limpede ca lumina zilei că o asemenea căsătorie nu va sfîrşi bine. Boşorogului ăluia cuprins de furie amoroasă îi era hărăzit să-şi plîngă fapta nesăbuită. Şi ce podoabe o să mai poarte!... Tot satul ştia că Marieta avea un logodnic, pe Toni el Desgarrat[1], un pierde-vară care copilărise cu ea, hoinărind prin vii.

Acum, fiind mare, o iubea cu cuget curat, aşteptînd să se însoare ca să-i vină cheful de lucru

---

[1] Zdrenţărosul, dezmăţatul.

şi să piardă obiceiul de-a bea, în cîrciumă, peticul de pămînt pe care-l moştenise, în tovărăşia prietenului său, cimpoierul Dimoni, alt neisprăvit, care venea să-l caute din satul vecin, şi beau pînă nu mai puteau şi-apoi adormeau prin stoguri.

Neamurile *siñéi* Tomasa căutau cu simpatie la Toni. Căci el se va obliga să-i răzbune.

Şi chiar cei care mai înainte îl dispreţuiau, bogătanii care întorceau capul cînd îl întîlneau, îl căutară în cîrciumă în ziua primei strigări, proţăpindu-se în faţa băiatului, aşezat pe un scăunel de nuiele, cu fularul de sărbătoare peste genunchi, cu chiştocul lipit de buze şi cu privirea ţintă la ulcica de lut, care, rănită de o rază de soare, punea o pată roşie, jucăuşă pe lemnul mesuţei.

— Mă, Desgarrat! îi spuneau cu glas domol. Marieta se mărită.

Dar Desgarrat primea batjocura ridicînd din umeri. Mai va pînă la măritat... Pînă la urmă nimeni nu e fericit, şi el... să ne aducem aminte! ştiau toţi că era prea bărbat ca să se măsoare cu moş Sento, deşi acesta trecea drept om voinic.

Aşa era; şi pentru acelaşi motiv toţi aşteptau o ciocnire zgomotoasă.

Căci ceva se va petrece.

Pe moş Sento — după proprie afirmaţie — nimeni nu-l întrecea în importanţă. Avea multă greutate în alegeri, avea prieteni sus-puşi la Valencia, fusese primar de cîteva ori şi era obişnuit să ridice în mijlocul pieţei bastonu-i gros de Liria şi să-l ciomăgească, fără teamă, pe primul care-i stătea în cale.

II

Sosi momentul întocmirii actului dotal. Moş Sento nu făcea lucrurile pe jumătate, şi-apoi Marieta şi familia ei nu erau proaste ca să piardă ocazia.

Logodnicul o înzestra cu trei sute de uncii, fără să mai socotim trusoul şi bijuteriile care fuseseră ale soţiei dintîi.

Casa Marietei, o cocioabă din împrejurimi, fără alte acareturi decît carul din poartă şi doi sau trei catîri slabi în staul, a fost vizitată de toate fetele din sat.

Era o adevărată sărbătoare. Toate, formînd grupuri, ţinîndu-se de braţ sau de mijloc, treceau prin faţa mesei lungi, acoperită cu o cuvertură albă, pe care darurile şi îmbrăcămintea logodnicei se înşirau cu atîta strălucire, încît smulgeau exclamaţii de uimire :

— Sfîntă Fecioară ! Ce lucruri frumoase !

Rufăria albă, sortată după mărime, aşezată în teancuri înalte care ajungeau pînă-n tavan, împăturită cu grijă, cam închisă la culoare, ca orice ţesătură trainică, dar mirosind a curat şi a leşie într-un fel care făcea cinste gospodinei; totul, duzină cu duzină, de la cămăşi pînă la cîrpele de bucătărie, cu iniţiale cusute în culori ţipătoare ; rufăria de corp era tivită cu risipă de dantele; hainele de mătase, groase şi foşnitoare, cu scînteieri vii, metalice; fustele de percal — cu desene în ramuri — ca o înflorire proaspătă de primăvară; broboadele de dantelă cu arabescurile lor fine şi complicate; corsetele albe şi negre tighelite cu roşu trădînd cu

imprudenţă, în contururile lor tari, corpul logodnicei; şi închise în ramele lor de carton, şalurile de Manila, cu păsări fantastice zburînd pe un cer de mătase albă şi grupuri de chinezi; unii, mustăcioşi şi mîndri, alţii chei şi proşti, admirînd cu fetişoarele lor de porţelan fetele simple care visau cu ochii deschişi la ţările acelea misterioase în care bărbaţii poartă fuste şi au ochişori de porc. Urmau apoi darurile prietenilor : în cea mai mare parte agheasmatare pentru dormitor, cu îngeri de porţelan ; cutii cu cuţite şi tacîmuri de argint şi două mari candelabre care tronau maiestuoase. Erau darul marchizului, căpetenia ţinutului, bărbatul cel mai de seamă din Spania, după părerea lui moş Sento, pentru care întotdeauna, cînd era vorba să-l aleagă deputat al districtului, era dispus să pună mîna pe ciomag sau să scoată puşca în văzul tuturor.

Şi ca un demn sfîrşit al acelei expoziţii, la loc de cinste, se înşiruiau giuvaericalele pe perna tocului, roşie ca rodia : struguri de perle pentru urechi, broşe complicate, ace mari din aur pentru melcii de la tîmple, cele trei ace cu capete de perle care trebuiau să treacă prin cocul graţios şi podoaba aceea vestită în Benimuslim, pe care *siñá* Tomasa o cumpărase cu 14 uncii pe strada Argintarilor.

Aşa noroc mai zic şi eu! Ea făcea pe modesta, îmbujorîndu-se ori de cîte ori lăudau peste măsură fericirea ei viitoare; dar trebuia să vezi şi lacrimile mari ale mamei, o femeie slabă, pungită şi neînsemnată, şi emoţia căruţaşului care mergea

ca un servitor în urma viitorului ginere, acordîndu-i tot respectul cuvenit unei ființe superioare.

Seara avu loc citirea actului dotal. Sosi don Julián, notarul, în șareta-i hodorogită, însoțit de secretar, un nenorocit cu fața înfometată, cu călimara de corn ieșindu-i dintr-un buzunar și cu hîrtia oficială sub braț.

Don Julián intră aproape în triumf în bucătărie, unde se și afla pregătită o măsuță cu un sfeșnic cu patru brațe pentru copist.

Ce om învățat! Citea actele legalizate în valenciană și presăra în textul arid glume născocite de el... Ce mai calea-valea, că nu exista nătîng care să-și poată păstra seriozitatea în prezența acelui domn întotdeauna grav și cu aer ecleziastic, cu paltonul lung și negru, asemănător unei sutane, cu fața fălcoasă și rumenă, ras cu grijă și cu niște ochelari groși, ridicați pe frunte, ce însemnau pentru locuitorii din Benimuslim un capriciu de neînțeles ce aparținea numai marilor talente.

Notarul începu să dicteze încet; copistul mîzgălea pe foile de hîrtie timbrată; între timp soseau prietenii casei cu preotul și cu primarul, iar darurile de nuntă dispăreau de pe masa lungă, ca să facă loc biscuiților tari tăvăliți prin zahăr pudră, farfuriilor cu bomboane de migdale amare, torturilor fine și uscate ca mucavaua și la mai mult de-o duzină de sticle de lichior de trandafiri și de cireșe.

Don Julián tuși de cîteva ori, se ridică în picioare, trăgînd de reverele paltonului și toți

rămaseră tăcuți, în timp ce el apuca hîrtiile scrise cu cerneală încă neuscată și începea să citească în valenciană.

Ce om glumeț! La numele mirelui făcu o strîmbătură grotescă și moș Sento fu primul care-l sărbători cu un hohot zgomotos; cînd pomeni numele miresei o salută pe Marieta cu o plecăciune de dans, și rîsul se repetă; dar cînd ajunse la condițiile contractului, toți deveniră gravi; un vînt de egoism și de lăcomie părea că suflă în bucătărie și pînă și mireasa își înălță capul, cu ochii strălucind și cu nările dilatate de emoție, cînd auzi pomenindu-se de uncii, de via de la Ermita și de livada de măslini de la Camino Hondo: tot ceea ce urma să fie al ei. Moș Sento era singurul care zîmbea satisfăcut că o societate atît de onorabilă vedea pînă unde ajungea dărnicia lui.

Așa se făceau treburile. Părinții Marietei plîngeau și vecinele dădeau din cap cu o înfățișare de loc indiferentă. Unui astfel de bărbat i se putea încredința o fată fără nici o părere de rău.

Cînd actul fu semnat începură să circule dulciurile și paharele. Notarul își arătă talentul în timp ce copistul, lihnit, se îndopa și pentru el și pentru șef.

Don Julián ăsta era încîntarea auditorului aceluia necioplit. O să vadă ei ce-i putea pielea la nuntă. El și don Vicente, preotul, se vor îmbăta închinînd pentru fericirea mirilor: pe cuvînt de onoare.

Pe la 11 se termină sărbătoarea actului dotal. Preotul se retrase alarmat că se află în picioare la o oră atît de tîrzie, cînd trebuia să oficieze slujb-

ba de dimineață; primarul îl însoțise, iar la urmă plecă moș Sento cu notarul și copistul pe care-i ducea să doarmă la el.

Străzile erau întunecoase. Dincolo de casa Marietei era întunericul dens al cîmpurilor unde se deslușeau foșnete de frunziș și cîntec de greieri. Deasupra acoperișurilor clipeau stelele pe un cer de un albastru intens. Cîinii lătrau în curți, răspunzînd dobitoacelor care nechezau. Satul dormea; notarul și ajutorul lui mergeau cu atenție, temîndu-se să nu se împiedice de vreo piatră pe acele ulițe necunoscute.

— Sfîntă Fecioară Preacurată! striga în depărtare o voce gîjîită. Orele 11...fix!

Și don Julián se simți cam neliniștit în întunecimea aceea. I se părea că vede siluete dubioase, iar la colțul uliței crezu că distinge oameni la pîndă... supraveghind poarta Marietei.

„Păzea !" Și se auzi un trosnet îngrozitor de parcă s-ar fi sfîșiat în același timp toată rufăria albă a miresei; și din colț țîșni o linie groasă de foc care înaintă cu repeziciune, șerpuind cu un țiuit groaznic care-i făcu părul măciucă.

Era o rachetă enormă. Ce mai glumă! Notarul se sprijini tremurînd de o poartă, în timp ce copistul stătea gata să cadă la picioarele lui; și rămaseră așa cîteva clipe, care li se părură secole, văzînd cu groază cum petarda mergea dintr-un perete în altul ca o fiară în cușcă, mișcîndu-și coada de scîntei, oprindu-și de trei sau patru ori horcăitul șuierător, pînă cînd, în cele din urmă, explodă într-o detunătură asurzitoare.

Moș Sento rămăsese bărbătește în mijlocul străzii... Drace ! Știa el de unde venea asta.

— Necuviinciosule ! strigă cu o voce răgușită de mînie.

Și agitîndu-și ciomagul înaintă amenințător, ca și cum după colț l-ar fi întîlnit pe Desgarrat și pe toate neamurile *siñéi* Tomasa.

III

Clopotele din Benimuslim băteau necontenit din zori.

Se cununa moș Sento, veste care făcuse ocolul districtului, și din satele învecinate începuseră să sosească prieteni și rude; unii, călare pe animale de muncă, cu crupa acoperită de cuverturi arătoase, alții în căruțele lor, cu scaune de nuiele pe care era așezată toată familia: de la soția cu părul strălucind de ulei sub broboada de catifea și pînă la copiii care scînceau din cauza palmelor materne primite ori de cîte ori atentau la curățenia hăinuțelor de sărbătoare.

Casa lui moș Sento era un adevărat infern. Ce mișcare! De două zile nu mai dormea nimeni. Vecinele care se bucurau pe drept cuvînt de faima de bucătărese umblau prin curte cu mînecile sumese și cu poalele-n brîu, arătîndu-și jupoanele albe, în timp ce, aproape de vatra cea mare, cîțiva băieți ațîțau focul cu vreascuri uscate.

Era un adevărat măcel. Măcelarul satului, cu cuțitul în mînă tăia beregata găinilor ; băieții le ju-

muleau cu entuziasm; nori de fulgi se roteau, lipindu-se de pămîntul pătat de sînge şi, în flăcările şovăitoare, se pîrlea pielea moale, încă zbîrlită de tuleie, victimele fiind apoi atîrnate de o cracă de smochin; mătuşa Pascuala, bătrîna servitoare a casei, le despica de sus în jos, cu îndemînarea unui chirurg priceput, scoţîndu-le ficaţii şi pipotele, bucăţele gustoase pentru prînzul celor care ajutau la bucătărie.

Era o plăcere să vezi o forfotă atît de veselă. Oamenii aceia, care în restul anului trăiau ursiţi să mînuiască sapa din zori şi pînă-n seară fără altă bucurie decît roşia crudă, sardeaua mucegăită şi batogul tare, se îmbătau cu grăsime în uriaşa inundaţie de mîncăruri. Ce-nseamnă să ai bani! Bine mai era într-o casă ca asta cu tot ce-a lăsat Domnul mai bun.

Paella[1] îşi arăta pîntecul afumat şi măruntaiele strălucitoare ca argintul, aşteptînd să sfîrîie deasupra flăcărilor; orezul era în saci; melcii de munte în crătiţi mari tivite de sare, ieşind din apă ca să-şi arate coarnele mişcătoare soarelui ce răsărea; într-un colţ un cuptor întreg de franzele, răspîndind în locul acela de sînge şi grăsime parfumul îmbietor al pîinii calde şi moi; mirodeniile erau într-o cutie de alamă de o livră şi jumătate; iar din pivniţă ieşeau burdufuri peste burdufuri, căzînd tremurătoare la pămînt, ca nişte corpuri palpitante; unele, enorme, cu vin roşu de masă, altele mai mici, păstrînd nectarul „vinului din colţ", patriarhul acela despre care se

[1] Un fel de pilaf cu carne de pasăre, langustă, melci, legume, cîrnat picant şi mirodenii.

vorbea în sat cu respect; cu culoarea lui limpede şi cu coroana de spumă, îl dobora pe cel mai viteaz.

Cît despre dulciuri? Mamă Doamne! Moş Sento adusese o cofetărie întreagă de la Valencia. În saci se aflau bomboanele pentru aruncat, migdalele, bomboanele cu miros de scorţişoară, toate proiectilele acelea de zahăr şi amidon, tari ca gloanţele, ce trebuiau să acopere cu cucuie capetele copiilor cerşetori; înăuntru, în alcov, se păstrau prăjiturile alese: torturile acoperite cu flori de zahăr ars şi încununate cu fluturi ce tremurau pe o sîrmă; gingaşele prăjituri de bezele, tăvile de servit, monumentale, pline cu fructe zaharisite, toate deliciile pe care copiii invitaţilor le contemplau din uşă palizi de emoţie şi sugîndu-şi degetele cu lăcomie.

Petrecerea promitea. Bucuria se oglindea pe feţele rumene; în bătătură se desfăceau burdufurile pentru degustare şi pentru a mai prinde ceva curaj; iar dacă mai lipsea ceva, apoi colo în stradă răsună veselul cimpoi cu triluri ce păreau piruete. Pînă şi Dimoni era la petrecere; nu degeaba se zicea că mirele nu se uită la bani. Trebuia să-i dea vin ca să cînte mai bine şi vasul enorm trecea din mînă în mînă, din bătătură pînă la poarta din stradă, unde Dimoni trăgea la măsea cu gravitate, lăsînd prisosul pletosului toboşar.

Era şi timpul. Don Vicente aştepta în biserică, clopotele amuţiseră şi tot alaiul plecă după mireasă; femeile, cu îmbrăcămintea închisă şi cu vălul de dantelă tras peste faţă, bărbaţii tîrîndu-şi mantiile groase şi albastre, cu gulerul înalt, care

le înroşea urechile. Tot satul aştepta la uşa bisericii. Cîteva rude de-ale *siñéi* Tomasa, încălcînd consemnul familiei, se aflau în ultimul rînd şi, neputînd să reziste curiozităţii, se ridicau în vîrful picioarelor ca să vadă mai bine.

Mai întîi o droaie de copii sărind în jurul lui Dimoni ce sufla cu capul dat pe spate şi cu cimpoiul în sus, de parcă ar fi fost un nas mare cu care adulmeca cerul, după care veneau mirii ; el, cu pălăria-i mare de catifea, cu pelerina cu mîneci ce-i congestiona faţa plină de sudoare şi de sub care i se iveau picioarele, cu şosete brodate şi sandale de pînză, fine.

Şi ea ? Femeile nu se mai săturau admirînd-o. Sfîntă Fecioară ! Părea o doamnă din Valencia cu broboada de dantelă de mătase, şalul de Manila ce ştergea praful cu ciucurele lui lung ; fusta era de mătase, înfoiată de multe jupoane ; cu mătăniile de sidef în mînă, o bucată de aur şi diamante drept broşă pe piept şi urechile alungite şi înroşite de ciorchinii aceia uriaşi de perle pe care-i purtase de-atîtea ori cealaltă.

Ceea ce scotea din fire neamurile răposatei.

— Şarlatanul ! Mai mult decît şarlatan ! răcneau privindu-l pe moş Sento.

Dar acesta intră în biserică avînd o figură mulţumită, cu ochii scînteind sub sprîncenele-i enorme ; după el defilară naşii, primarul cu patrula lui cu puşca pe umăr şi toţi invitaţii pe care-i treceau năduşelile sub greutatea pelerinelor de ceremonie, cu batiste mari de dantelă fină trecută peste braţ şi doldora de bomboanele pe care trebuiau să le arunce la ieşirea din biserică.

Curioşii rămaşi în uşă se uitau spre cîrciuma din piaţă. Într-acolo pornise şi cimpoierul, de parcă-l supărau sunetele orgii ; aici se întîlni cu Desgarrat şi cu prietenii lui buni, pleava satului ; toţi indivizi suspecţi, care beau în tăcere, schimbînd semne din ochi şi zîmbete cu subînţeles cu duşmanii lui moş Sento.

Se punea ceva la cale ; femeile vorbeau despre asta cu voce tainică, de parcă s-ar fi temut că va lua satul foc din toate părţile.

Dar începea să iasă alaiul. Dumnezeule mare, ce tărăboi. Ca din pămînt părea să iasă toată droaia de copii lăţoşi şi murdari ce se îngrămădeau în uşă strigînd : Bomboane, bomboane !... în timp ce Dimoni se apropia, atacînd marşul regal.

Păzea ! Şi chiar moş Sento zvîrli, ca din tun, primul pumn de bomboane care, lovindu-se de capetele tari se afundară în praf, unde puştimea le căuta de-a buşilea arătîndu-şi bucile murdare.

Bombardamentul ţinu pînă la casa mirilor ; cei din alai aruncînd mereu bomboane şi straja primarului fiind nevoită să deschidă drum cu lovituri de picior şi ciomege.

Cînd trecu prin faţa cîrciumii, Marieta lăsă capul în jos şi îngălbeni văzînd cît de batjocoritor zîmbea soţul ei privindu-l pe Desgarrat, care răspunse la privire cu un gest necuviincios. Vai ! Prăpăditul acela îşi pusese în gînd să-i strice nunta.

Ciocolata aştepta. Atenţie cu ghiftuitul ! Don Julián, notarul, era cel care da sfaturi ; trebuiau să se gîndească : peste două ore va fi masa cea

mare. Dar, în ciuda sfaturilor sale atît de prudente, lumea se năpusti asupra băuturilor, a coșurilor cu biscuiți, a tăvilor cu prăjituri și, cît îi clipi, masa aceea care avea în jur mai mult de o sută de scaune rămase curată ca-n palmă.

Mireasa se schimba în alcov, rămînînd într-o haină ușoară de bumbac, cu brațele bronzate aproape goale și cu perlele acelor de aur strălucindu-i în pieptănătura strălucitoare.

Notarul flecărea cu preotul care abia sosise, cu bonețica lui de catifea și cu pelerina-i de dantelă. Nuntașii dădeau tîrcoale prin bătătură interesîndu-se de pregătirile mesei ; femeile deveniseră rumene și formau grupuri vorbind de treburi gospodărești ; copiii se zbenguiau prin apropierea dormitorului, atrași de comoara pe care o închidea, iar la poarta din stradă cînta neobositul cimpoi al lui Dimoni, în timp ce ștrengarii ulițelor se îmbrînceau dîndu-și palme peste obraz sau se rostogoleau în praf ca să ajungă la bomboanele ce veneau dinăuntru.

Sosi clipa solemnă și *las paellas*, clocotind și răspîndind un fum albăstrui, fură puse pe masă.

Invitații se grăbiră să-și ocupe locurile. Așa frumusețe, mai zic și eu ! Iar preotul spusese cu uimire :

— Nici la praznicul lui Baltazar nu s-a pomenit asemenea masă.

Iar notarul, ca să nu se lase mai prejos, vorbea de nunta unui oarecare Camacho despre care citise în nu mai știa ce carte.

Copiii mîncau în curte.

Și tot aici, la o măsuță ca de cizmar, era Dimoni, care-și trimitea mereu ajutorul la burdufuri ca să-i umple ulcica.

Doamne Sfinte, și ce bine mai petreceau toți oamenii. Fălcile, întărite de mîncarea zilnică de pește sărat, trosneau vesel și ochii căutau cu duioșie la pilafurile acelea nemaipomenite în care bucățile de pui erau aproape tot atît de numeroase cît și boabele de orez umflate de sosul cel gras.

Era și cîte un nesățios care, cu batista pe piept în chip de șervețel, înghițea ca un căpcăun, în timp ce femeile se izmeneau ducînd la gură vîrful lingurii cu două boabe de orez, cu grija femeii de la țară ce consideră drept o lipsă de bun-simț să mănînce mult în public.

Asta era un ospăț pentru domni ; nu se mînca în același taler, ci în farfurii ; și se bea din pahare, ceea ce-i stingherea pe mulți comeseni, obișnuiți să arunce o bucată de pîine peste orez, semn că sosise momentul să treacă garafa din mînă-n mînă.

Marieta abia dacă mînca. Sta alături de soțul ei, cu capul în jos. Îngălbenea, fruntea i se încrețea reflectînd gînduri triste și privea cu neliniște la ușa dinspre uliță ; parcă se temea să nu apară Desgarrat.

Blestematul acela era în stare de orice. Parcă-i mai răsunau și acum în urechi ultimele cuvinte din noaptea în care se despărțiseră pentru totdeauna. Își va mai aminti de el chiar dacă, din lăcomie, voia să se mărite cu moș Sento ; și ea știa că bruta aceea cu fața lui de nelegiuit era în stare să facă ceva de care să se ducă vestea. Mai

uluitor era faptul că, în ciuda temerilor ei, furia lui Desgarrat îi da un fel de mulțumire nelămurită. N-avea leac ; blestematul acela o iubea mult. Nu degeaba crescuseră împreună.

Masa se însuflețea. Pilafurile fuseseră mîncate ; acum veneau deliciile mătușii Pascuala și lumea apuca puii fripți și umpluți, castroanele mari de antricoate cu roșii, totul gătit după arta culinară locală, picantă și grea ; și totul dispărea în gîtlejurile mereu căscate ale mîncăilor acelora.

Cei hîtri înveseleau masa. Preotul declara că nu mai putea, notarul îi pișca pîntecul întins căutînd un locșor gol ca să-l convingă că trebuia să-l umple. Unii începeau să se cherchelească ; și, cu limba grea, le spuneau mirilor lucruri care făceau să clipească ochii lui moș Sento, iar pe Marieta să roșească.

Sosiră deserturile cu vestitul vin din butoiul din colț și fură aduse din dormitor turtele dulci, prăjiturile și torturile cele fine.

Ca niște muște veniră din bătătură toți puștii cu pieptul și cu fața mînjite de orez și de grăsime, ducîndu-se să se așeze între genunchii mamelor fără să-și ia ochii de la dulciurile ispititoare.

Marieta se ridică, luă o tavă în mînă și începu să facă înconjurul mesei. Trebuia să dai ceva miresei pentru podoabe ; așa era datina. Și neamurile mirelui, cărora le convenea să se pună bine cu el, lăsau să cadă pe talerul rotund de faianță o jumătate de uncie sau de două ori mai mult, monedele strălucitoare, frecate bine înainte, ca să-și piardă patina neagră căpătată în îndelunga lor zăbavă prin sipete.

— Pentru găteli ! zicea Marieta cu un glăscior alintat.

Și-ți era mai mare dragul să vezi ploaia de aur ce cădea pe taler. Dădură toți ; pînă și notarul, care aruncă cinci duros gîndindu-se că-și va scoate pîrleala cînd va face socoteala onorariilor ; iar preotul, cu un gest de durere, scoase două pesete, aducînd drept scuză sărăcia bisericii din cauza liberalismului. Ah, dacă ar cîrmui ai lui !...

Marieta, desfăcînd buzunarul larg al fustei, goli tava cu un zornăit vesel, plăcut auzului.

Treaba mergea. Vorbeau toți odată și lumea se oprea în uliță ca să admire veselia mesenilor.

Vinul acela limpede, înspumat, își făcea efectul. Toți voiau să ciocnească paharul.

— Bomba... bomba ! urlau cei mai cu chef.

Și se ridica un mucalit cu paharul în mînă și, după ce-și rotea privirea în toate părțile cu un zîmbet viclean, care promitea mult, începea așa :

Brindo y bebo,
y quedo convidado para luego ![1]

Cu toate că auziseră această rimă de la bunicii lor, toți o primeau cu mari hohote de rîs și strigau bătînd din palme : Bravo ! Uraa !

Și după această dovadă de istețime, urmau altele la fel de învechite, nelipsind nici cel care cuteza să încropească și catrene mai deocheate în onoarea mirilor.

Notarul se simțea la largul lui. Era convins că moș Sento va sfîrși prin a-l ciupi pe sub masă,

[1] Inchin și beau și rămîn invitat pentru botez.

crezînd că picioarele lui sînt ale Marietei ; vorbea de noaptea apropiată într-un fel care le făcea să roşească pe fete şi să zîmbească pe mame, iar preotul, cherchelit, cu ochii umezi şi strălucitori, încerca să devină serios, bîiguind prosteşte :

— Hai, don Julián ! Încetează, din moment ce sînt şi eu de faţă.

Vinul făcea să reînvie brutalitatea comesenilor. Strigau, ridicaţi în picioare, răsturnînd cu gesturile lor repezite sticle şi pahare ; cîntau acompaniaţi de cimpoiul lui Dimoni în tactul căruia ţopăiau în bătătură cîteva perechi ; la sfîrşit, instinctiv, se împărţiră în două cete şi de la un capăt la altul al mesei începură să-şi arunce pumni de bomboane cu toată forţa braţelor lor puternice, obişnuite să lupte cu pămîntul sterp şi cu îndărătnicile vite de muncă.

Ce amuzant era ! Moş Sento rîdea foarte mulţumit, dar preotul fugi cu femeile să se adăpostească în dormitor, iar notarul se ascunse sub masă.

Oglinzile dulapurilor cădeau făcute ţăndări ; un zgomot de cioburi răsuna fără oprire şi campionii se înfierbîntau pînă într-atît, încît, negăsind bomboanele la îndemînă, îşi aruncau resturi de biscuiţi şi cioburi de farfurii.

— Destul ; aţi aruncat destul ! striga moş Sento, sătul să primească lovituri.

Şi, văzînd că nu-l ascultau, se ridică în picioare şi-i împinse pe brînci în curte, unde flăcăii înfierbîntaţi continuară petrecerea aruncîndu-şi proiectile mai puţin curate.

În acest moment femeile reveniră la ospăţ cu preotul, speriat. Maică Precistă, asta nu era de loc bine. Era un joc prea brutal. Şi se apucară să-i ajute pe cei răniţi care-şi ştergeau sîngele zîmbind, fără a înceta să spună că se distraseră bine.

Se aşezară iarăşi la masa răvăşită, pe care vinul vărsat şi resturile de mîncare formau pete greţoase.

Dar aici se întreceau cu gluma, şi cîteva femei respectabile săriră de la locurile lor, spunînd printre ţipete fricoase că pe sub masă umbla ceva care le gîdila pulpele umflate.

Erau copiii, care, dornici de bomboane, căutau de-a buşilea resturile bătăliei.

— Ce ştrengari îndrăciţi ! Prichindeilor... afară... afară !

Şi invazia de căutători fără ruşine fu alungată cu lovituri.

Şi-apoi, Doamne, bine mai mergea nunta. Lumea petrecea, ce-i drept e drept.

Şi afară bîzîia cimpoiul, scoţînd triluri nebune ca şi cum s-ar fi molipsit de veselia aceea pe cît de brutală pe atît de sinceră.

IV

Pe la 10 din noapte mai rămăsese puţină lume în casa mirilor.

De la căderea nopţii, de cînd începură să iasă din staul căruţele şi caii înşeuaţi, cea mai mare

parte a nuntașilor făcea cale-ntoarsă spre satele lor, cîntînd cît îi ținea gura și urînd mirilor c noapte fericită.

Cei din Benimuslim se retrăgeau de asemenea și pe ulițele întunecoase se vedeau mai multe femei trăgînd cu greu de bărbatul cu mers șovăitor, care nu era în stare de excese în zilele obișnuite, dar în zi de sărbătoare se cherchelea ca orice om.

Șareta veche a notarului se hurduca peste hîrtoapele drumului, don Julián moțăind cu ochelarii pe vîrful nasului ; lăsase să mîne copistul, cu toate că acesta se simțea la fel de amețit ca șeful lui.

În casă mai rămăseseră doar părinții Marietei și cîteva neamuri.

Moș Sento se arăta nerăbdător. Fiecare să-și vadă de treaba lui. După o zi atît de agitată era timpul să doarmă. Și sub sprîncenele enorme îi străluceau ochii de dorință.

— Cu bine, fata mea ! striga mama Marietei, cu bine !...

Și plîngea îmbrățișîndu-și fata de parcă ar fi văzut-o în pericol de moarte.

Dar tatăl, bătrînul căruțaș, care purta în pîntec o jumătate de pivniță, protesta cu limba greoaie și cu o revoltă mucalită. Drace ! Se părea că pe fată o condamnaseră și o duceau la eșafod. Haida-de ; să te prăpădești de rîs și mai mult nu. Și-apoi, așa de rău i-a mers mamei cînd s-a măritat ?

Și o îmbrîncea pe bătrînă ca s-o despartă de Marieta, care de asemenea vărsa lacrimi ; și tot

în suspine și hohote o ținură pînă la poartă, pe care o închise chiar moș Sento, trăgînd apoi zăvoarele și lanțul.

Erau singuri. Sus, la mansardă, dormea mătușa Pascuala ; în sală se culcau servitorii ; dar la parter, în partea principală a casei, erau doar ei, între resturile răvășite ale banchetului, la lumina jucăușă a unei lămpi monumentale.

În sfîrșit, o avea ; era acolo, așezată într-un fotoliu de nuiele, ghemuindu-se ca și cum ar fi vrut să se micșoreze pînă la dispariție.

Moș Sento era neliniștit și, în furia pasiunii lui senile, nu știa ce să zică. Să ne aducem aminte ! Nu i se întîmplase același lucru cînd s-a însurat cu *siñá* Tomasa. Ce înseamnă vîrsta !

Dar trebuia să înceapă cu ceva și o rugă pe Marieta să intre în alcov. Dar ți-ai găsit ! Moș Sento nu mai văzuse ființă mai îndărătnică și mai ursuză.

Nu, nici nu se mișca ; nu intra în alcov nici s-o omoare ; voia să petreacă noaptea pe scaunul acela.

Și cînd mirele încerca să se apropie, se îndoia fricoasă ca un melc, gata să se facă ghem pe scaunul de nuiele.

Moș Sento obosi tot rugînd-o. Bine ; dacă ăsta-i era cheful, să-și petreacă noaptea acolo.

Și, apucînd furios lampa, intră în alcov.

Marieta avea o teamă înnăscută de întuneric, îi era frică de casa aceea mare și necunoscută ; i se păru că vede în întuneric fața lată și pistruiată a *siñéi* Tomasa și, cuprinsă de spaimă, cu pas grăbit, crezînd că o trage cineva de fustă, intră în alcov, urmîndu-și soțul.

Acum se uita cu atenție la camera aceea, cea mai bună din casă, cu scaunele de Vitoria, pereții acoperiți de icoane cu candele stinse în față și cu uriașele dulapuri de pin pentru rufărie.

Pe scrinul pîntecos, cu mînere de bronz, se înălța o urnă uriașă plină de sfinți și de flori ofilite ; o înconjurau candelabre de cristal cu lumînări galbene răsucite de timp și pătate de muște ; lîngă pat era vasul cu apă sfințită, cu frunze de palmier de la Florii, iar lîngă ele, atîrnînd într-un cui, pușca lui moș Sento : o carabină cu două țevi, încărcate întotdeauna cu alice mari, pentru orice întîmplare.

Și, ca o supremă dovadă de măreție, ca o completare a mobilierului, vestitul pat al *siñéi* Tomasa, complicată alcătuire din lemn sculptat și pictat, cu un munte de plăpumi acoperite cu damasc roșu.

Soțul zîmbea mulțumit de triumful lui.

Nu vedea că, în cele din urmă, tot venise ? Trebuia să i se supună tot timpul și să nu fie proastă. El îi dorea doar binele, și asta numai pentru că o iubea așa de mult.

Bătrînul, în ciuda asprimii lui, spunea asta cu o înfățișare dulceagă, ca și cum ar mai fi avut în gură vreo bomboană de la masă, și-și întindea mîinile cu îndrăzneală.

— Stați liniștit ! zicea Marieta cu vocea sugrumată de frică. Nu vă apropiați !

Și-și schimba mereu locul, fugind de soțul ei. Trecea dintr-o parte în alta uitîndu-se îngrijorată la pereți, de parcă s-ar fi așteptat să vadă vreo spărtură, ceva pe unde să poată scăpa.

Dacă nu i-ar fi fost așa de frică de întuneric, ar fi deschis îndată ușa alcovului, fugind de lupta aceea insuportabilă.

Moș Sento îi acordă un răgaz și începu să se dezbrace cu un calm resemnat.

— Da proastă mai ești, spunea cu o intonație filozofică.

Și repetă fraza de nenumărate ori, în timp ce-și lepăda sandalele și pantalonii de catifea ; apoi își dezlegă brîul negru pentru ca pîntecele să-și recapete libertatea.

În depărtare se auzi ceasul bisericii bătînd 11.

Era timpul să pună capăt acelei situații caraghioase. Ce făcea Marieta, se culca sau nu ?

Moș Sento puse întrebarea cu atîta autoritate, încît mireasa sări ca arsă, își întoarse fața la perete și începu să se dezbrace cu încetineală.

Își luă basmaua de la gît și apoi, după lungi șovăieli, cămașa căzu pe un scaun.

Și rămase într-un corset strîns, de un alb strălucitor, cu arabescuri roșii ; iar mai sus, spatele brun cu nuanțe fierbinți ca chihlimbarul, acoperit de o piele gingașă ca de piersică, pîrguită, apoi ceafa, de o rotunjime adorabilă, zbîrlită cu firișoare de păr creț.

Moș Sento se apropie prudent, mișcîndu-și în tactul pașilor abdomenul uriaș și cam moale. Să nu fie proastă ; o s-o ajute el să se dezbrace.

Și încerca să treacă între ea și perete, ca s-o vadă din față și să-i îndepărteze brațele încrucișate cu putere peste sînul bogat și tare, strîns în balenele corsetului.

— Nu vreau, nu vreau ! striga fata cu nelinişte. Îndepărtaţi-vă de aici ! Plecaţi !

Şi, cu o putere nebănuită, împinse pîntecul acela îndrăzneţ care-i tăia calea ; apoi acoperindu-şi mereu sînii, se retrase între pat şi perete.

Moş Sento se înfurie. Prea se întrecea cu gluma şi el n-avea chef de contemplaţie. Porni după Marieta, dar cum se clinti, drace ! parcă tot satul pornise să se prăbuşească, sau casa să fie asaltată de toţi diavolii iadului, dacă nu sosise cumva judecata de apoi.

Ce vacarm ! Cutii de petrol lovite zdravăn cu beţele ; nenumăraţi clopoţei scuturaţi cu putre, morişti enorme şi tălăngi mari sunînd toate în acelaşi timp ; după o clipă se aruncară rachete care şuierau şi explodau lîngă fereastra alcovului. Prin crăpăturile obloanelor se strecura o lumină roşietică, de incendiu.

Ghicea el moş Sento ce însemna asta şi cine-o pusese la cale. Dacă pedeapsa ar fi mică, dacă n-ar exista închisoare pentru bărbaţi, ar pune el la punct şleahta aia de pungaşi.

Şi înjura şi bătea din picior părăsit de febra-i amoroasă şi fără să-şi mai amintească de Marieta care, speriată la început de zgomotul acela infernal, începuse să plîngă, crezînd că lacrimile pot rezolva totul.

Prietenele ei o avertizaseră. Se căsătorea cu un văduv, aşa că va avea parte de-o serenadă cu tărăboi.

Dar ce serenadă, Dumnezeule ! Era o serenadă după toate regulile, cu versuri aluzive pe care lumea le întîmpina cu rîsete şi chiote. Cînd înceta, pentru o clipă, zgomotul de cutii şi tălăngi, cînta cimpoiul cu fonfăiturile-i batjocoritoare, şi un glas gutural pe care Marieta-l cunoştea (şi încă cum îl mai cunoştea !) povestea despre bătrîneţea mirelui, despre mireasa care fusese cam uşarnică şi despre pericolul în care se afla moş Sento de-a se muta a doua zi la cimitir dacă voia să-şi facă datoria.

— Păcătoşii ! Neruşinaţii ! gemea mirele şi umbla ca nebun prin alcov dînd din mîini, ca şi cum ar fi vrut să spulbere în aer catrenele care veneau de afară.

Dar îl stăpînea o curiozitate bolnăvicioasă. Voia să vadă cine erau grozavii aceia care cutezau să se pună cu el, şi stinse lampa dintr-o suflare, deschizînd apoi un ochi de la fereastră.

Uliţa era înţesată de lume. Cîteva mănunchiuri de cînepă uscată ardeau cu o flacără roşiatică şi luminau din plin corul, lăsînd restul mulţimii în întuneric.

Iată şi făptuitorii. Desgarrat în frunte şi toate neamurile *siñéi* Tomasa. Dar ceea ce-l scotea din fire pe moş Sento era prezenţa lui Dimoni, ţinînd hangul, cu cimpoiul, catrenelor acelora necuviincioase, deşi primise doar cu cîteva ore mai înainte doi duros ca nişte sori pentru cîntecele de la nuntă. Şi cum mai rîdea nelegiuitul cînd prietenul lui, Desgarrat, cînta cîte ceva mai deocheat.

Trebuia să tragă.

Ceea ce-l necăjea mai mult pe moş Sento, cu toate că nu spunea nimic, era faptul că la ocara aceea era de faţă jumătate din sat, chiar şi cei care înainte se temeau de el sau îl căutau, umili, cerîn-

du-i ajutorul. Steaua lui se întuneca. Pierduse respectul tuturor după nesăbuinţa lui de-a se căsători cu o fată.

Se trezea în el mîndria-i de bărbat aspru, obişnuit să-şi impună voinţa şi tremura din cap pînă-n picioare în faţa aprigelor ocări.

Vacarmul, treacă-meargă: să facă tărăboi cît or vrea, dar să tacă din gură prăpăditul acela, căci catrenele lui îi adunau sîngele în cap.

Dar Desgarrat era neobosit; lumea primea catrenele cu strigăte de entuziasm şi bătrînul, înnebunit de tot, se trase înapoi, ca şi cum ar fi căutat ceva în întunecimea alcovului.

Mai zăbovi puţin la fereastră, văzînd că mulţimea face loc unor prieteni de-ai lui Desgarrat care purtau pe umeri un obiect alungit şi negru.

— *Gori, gori, gori!* urla mulţimea, îngînînd, în bătaie de joc, cîntecul de îngropăciune.

Şi mirele văzu trecînd în vîrful unei prăjini, în chip de prapur, nişte coarne uriaşe, lemnoase şi răsucite, apoi un sicriu, în fundul căruia se odihnea o păpuşă de cîrpe cu două smocuri mari de cîlţi în locul sprîncenelor; Isuse, ăsta era chiar el. Se încumetau să-i arunce în faţă porecla de *Sellut* pe care nimeni nu îndrăznise s-o rostească în prezenţa lui.

Răcni, îndepărtîndu-se de ferestruică, căută în lungul peretelui pe bîjbîite, în întuneric; şi-şi sprijini un obiect de faţa-i congestionată de mînie. Apoi răsunară două detunături, care curmară brusc zgomotoasa serenadă. Trăsese orbeşte; dar aşa de mare îi era dorinţa să ucidă, încît era sigur că nimerise.

Torţele roşii se stinseră, se auzi zgomotul mulţimii care fugea grăbită şi cîteva voci care strigau din stradă:

— Ticălosule!... Ucigaşule! E Sellut, ce mai... Să te vedem, ticălosule!

Dar moş Sento nu auzea nimic. Stătea înfipt în mijlocul alcovului, ca năuc de ceea ce făcuse, cu carabina fierbinte arzîndu-i mîinile.

Marieta, leşinată, gemea pe jos. Respiraţia ei agitată era singurul lucru pe care-l auzea şi, revărsîndu-şi furia asupra a ceea ce se afla în preajma lui, rosti cu asprime:

— Taci!... Taci sau te omor pe tine!

Moş Sento nu-şi reveni din buimăceală decît atunci cînd auzi bătîndu-se tare la uşa dinspre uliţă.

— Deschideţi! Jandarmii!

Pesemne că servitorii se treziseră cu mult înainte pentru că uşa fu deschisă; zgomotul de puşti şi de bocanci ţintuiţi se îndreptă spre alcov.

Cînd moş Sento ieşi în uliţă între cei doi jandarmi, văzu leşul lui Desgarrat făcut ciur. Nu se pierduse nici un plumb.

Prietenii mortului îl ameninţară de departe cu pumnalele; pînă şi Dimoni, clătinîndu-se din cauza vinului şi a emoţiei, îl arăta îndîrjit cu cimpoiul; dar el nu vedea nimic şi se îndepărtă cu capul plecat, murmurînd cu amărăciune:

— Frumoasă noapte-a nunţii!

— Din culegerea *CUENTOS VALENCIANOS* —

PARAZITUL TRENULUI

— Da, zise Pérez obişnuiţilor cafenelei ; tocmai am citit în ziar vestea morţii unui prieten. L-am văzut o singură dată, dar mi-am adus aminte de el de multe ori. Ce prieten !

L-am cunoscut într-o noapte, cînd veneam la Madrid în trenul poştal de Valencia. Eu călătoream într-un compartiment de-a întîia. Singurul călător care mă întovărăşea coborîse la Albacete. Văzîndu-mă singur, cum nu dormisem bine cu o noapte înainte, m-am înfiorat de plăcere privind pernele gri. Toate pentru mine ! Puteam să mă întind în voie ! Am să trag un pui de somn pînă la Alcázar de San Juan !

Am lăsat perdeaua verde a lămpii şi compartimentul rămase într-o penumbră plăcută. Înfăşurat în pled, m-am culcat pe spate şi mi-am întins picioarele cît am putut, cu plăcuta siguranţă că nu deranjez pe nimeni.

Trenul gonea prin cîmpiile provinciei La Mancha, sterpe şi pustii. Staţiile erau la distanţe lungi ; locomotiva îşi accelera viteza şi vagonul meu gemea şi se hîţîna ca un poştalion vechi. Mă legănam pe spate, împins de zdruncinăturile acelea grozave ; ciucurii pernelor se încurcau ; geamantanele săreau în plasă ; geamurile zăngăneau în chenarele ferestrelor şi de jos venea un înspăimîntător scrîşnet

de fiare vechi. Roţile şi frînele scîrţîiau ; dar, pe măsură ce mi se închideau ochii, găseam în zgomotul acela noi modulaţii şi îndată mă şi credeam legănat de valuri, închipuindu-mi că mă întorsesem înapoi la copilărie şi mă adormea în cîntece de leagăn o doică cu vocea aspră.

Gîndind astfel de prostii, am adormit, auzind mereu acelaşi zgomot, fără ca trenul să se oprească.

Mă trezi o senzaţie de răcoare. Am simţit în faţă ca un val puternic de apă rece. Deschizînd ochii, am văzut compartimentul gol ; uşa din faţă era închisă. Dar am simţit din nou suflarea rece a nopţii sporită de uraganul pe care-l stîrnea trenul în mersul lui rapid şi, cînd m-am ridicat în capul oaselor, am văzut că cealaltă uşă, cea de lîngă mine, era complet deschisă ; un om era aşezat la marginea platformei, cu picioarele afară, pe scară, sfios, cu capul întors spre mine şi cu nişte ochi foarte strălucitori în faţa-i întunecată.

Uimirea nu mă lăsa să gîndesc. Eram încă buimăcit de somn. În prima clipă am simţit un fel de groază superstiţioasă. Omul acela care apăruse în timpul mersului, avea ceva din nălucile poveştilor mele de copil.

Şi mi-am adus imediat aminte de furturile din trenuri, de asasinatele petrecute în vagoane, de toate crimele de acest fel despre care citisem şi m-am gîndit că sînt singur, fără un clopoţel cît de mic ca să-i anunţ pe cei ce dormeau dincolo de peretele despărţitor. Insul acela era cu siguranţă un tîlhar.

Instinctul de apărare, sau mai degrabă teama, îmi insuflă oarecare cruzime. M-am năpustit

asupra necunoscutului, îmbrîncindu-l cu coatele și cu genunchii ; și-a pierdut echilibrul ; s-a agățat cu disperare de marginea portierei, dar eu continuam să-l îmbrîncesc, luptînd să-i smulg mîinile înțepenite pe mîner ca să-l arunc sub roți. Toate avantajele erau de partea mea.

— Pentru Dumnezeu, domnișorule ! gemu cu o voce sfîrșită. Lasă-mă, domnișorule. Sînt un om cumsecade.

Și în vorbele lui se ghicea o asemenea umilință și frămîntare, încît m-am simțit rușinat de brutalitatea mea și i-am dat drumul.

S-a așezat iarăși, gîfîind și tremurînd, în scobitura portierei, în timp ce eu rămăsesem în picioare, sub lampa pe care o descoperisem.

Atunci putui să-l văd. Era un țăran scund și uscat, un pîrlit cu un cojoc cîrpit și slinos și cu niște pantaloni de culoare deschisă. Căciula, neagră, făcea aproape una cu nuanța arămie și lucitoare a feței, în care se remarcau ochii cu privirea blajină și o dantură de rumegător, puternică și galbenă, care se descoperea cînd buzele i se strîngeau într-un zîmbet de recunoștință prostească.

Mă privea ca un cîine căruia i s-a salvat viața în timp ce mîinile-i negricioase căutau de zor în brîu și prin buzunare. Acest fapt mă făcu aproape să mă căiesc de generozitatea mea, și în timp ce țopîrlanul căuta, eu îmi băgam mîna la centură și trăgeam revolverul. Dacă voia să mă atace pe neașteptate ?

Trase de brîu, scoțînd ceva, și eu îl imitai scoțînd pe jumătate revolverul din toc. Dar ceea ce

ținea el în mînă era un cartonaș ciuruit și slinos, pe care mi-l arătă cu satisfacție.

— Și eu am bilet, domnișorule!

L-am privit și n-am putut decît să izbucnesc în rîs.

— Dar e vechi! i-am spus. A fost bun acum cîțiva ani... Și cu asta crezi că ai dreptul să ataci trenul și să sperii călătorii ?

Văzîndu-și descoperită înșelăciunea stîngace, se întristă, de parcă s-ar fi temut că voi încerca să-l arunc iarăși sub roțile trenului. Mi s-a făcut milă și am vrut să mă arăt bun și vesel ca să ascund efectele surprizei, care stăruiau încă în mine.

— Hai, urcă-te ca lumea. Intră înăuntru și închide ușa.

— Nu, domnule, zise cu hotărîre. Eu n-am dreptul să merg înăuntru ca un domnișor. Aici, și e încă prea bine, pentru că n-am bani.

Și, cu hotărîrea unui om îndărătnic, rămase la locul lui.

Eu eram așezat lîngă el; genunchii mei îi atingeau spatele. În compartiment pătrundea un adevărat uragan. Trenul gonea cu toată viteza; peste luminișurile pustii aluneca pata roșie și piezișă a portierei deschise, iar în ea, umbra sfioasă a necunoscutului și a mea. Stîlpii de telegraf treceau ca niște trăsături de penel galbene pe fondul negru al nopții, iar pe povîrnișuri străluceau pentru o clipă ca niște licurici uriași tăciunii aprinși pe care-i scuipa locomotiva.

Bietul om era neliniștit, ca și cum i s-ar fi părut ciudat că-l las să rămînă în locul acela. I-am

dat o țigară și, încetul cu încetul, a început să vorbească.

În fiecare sîmbătă călătorea la fel. Aștepta trenul la ieșirea din Albacete, sărea pe o scară cu riscul de-a fi rupt în bucăți; trecea în fugă pe deasupra vagoanelor, căutînd un compartiment gol; în gări cobora cu puțin înainte de sosire și se urca din nou după plecare, schimbînd mereu locul ca să preîntîmpine vigilența slujbașilor, niște suflete înăcrite, care-i dușmăneau pe săraci.

— Dar unde mergi? i-am zis. De ce faci drumul ăsta, expunîndu-te să mori rupt în bucăți?

Se ducea să-și petreacă duminica în familie. Necazuri de om sărac! El lucra cîte ceva în Albacete, iar nevasta lui era servitoare într-un sat. Îi despărțise foamea. La început făcea drumul pe jos; o noapte întreagă de mers; și cînd sosea dimineața, cădea frînt, fără chef de vorbă cu nevasta ori de joc cu copiii. Dar deschisese ochii; nu-i mai era teamă, și-apoi călătorea atît de bine cu trenul ! Văzîndu-și copiii căpăta forțe să mai lucreze încă o săptămînă. Avea trei: cel mic era atîtica, de-o șchioapă și totuși îl recunoștea, iar cînd îl vedea intrînd îl apuca de după gît cu mînuțele.

— Dar nu te gîndești că, în vreuna din aceste călătorii, fiii tăi ar putea rămîne fără tată ?

El zîmbea cu încredere. Înțelegea foarte bine „lucrul" acesta. Nu-l speria trenul, cînd sosea ca un cal nărăvaș, pufăind și aruncînd scîntei; era sprinten și liniștit; un salt și era sus; în privința coborîrii, putea să se lovească de pămînt, important era să nu cadă sub roți.

Nu-l speria trenul, ci cei ce mergeau înăuntru. Căuta vagoanele de-a întîia pentru că în ele găsea compartimente goale. Cîte pățanii nu avusese! O dată, fără să știe, a deschis compartimentul rezervat doamnelor. Două călugărițe, care se aflau înăuntru, au început să strige: „Hoții!" și el, speriat, s-a aruncat din tren și a fost nevoit să facă restul drumului pe jos.

De două ori a fost cît pe-aci să fie aruncat sub roți ca în noaptea aceea, de cei care se trezeau speriați de prezența lui; altă dată, căutînd un compartiment întunecat, se ciocni de un călător, care, fără o vorbă, i-a tras una cu bastonul și l-a aruncat din tren. În noaptea aceea a crezut că moare.

Și, spunînd asta, arăta o cicatrice care-i brăzda fruntea.

Se purtau rău cu el, dar nu se plîngea. Domnii aceia aveau dreptate să se sperie și să se apere. Înțelegea că merită pe deplin așa ceva, ba chiar și mai mult; dar ce să facă dacă nu avea bani și dorea să-și vadă copiii?

Trenul începea să-și încetinească mersul, ca și cum s-ar fi apropiat de o gară. El, alarmat, se grăbi să se ridice în picioare.

— Rămîi, i-am spus. Mai lipsește o stație pînă la cea unde trebuie să cobori. Am să-ți plătesc eu biletul.

— Da de unde! Nu, domnule, reluă cu o naivitate răutăcioasă. Controlorul, cînd va da biletul se va uita bine la mine; de multe ori m-au urmărit, fără să izbutească să mă vadă de aproape, și nu vreau să-mi ia urma. Drum bun, domnișorule!

Sînteţi omul cel mai bun pe care l-am întîlnit în tren.

Şi coborî scările agăţat de mînerul vagoanelor şi se pierdu în întuneric, căutînd, fără îndoială, alt loc unde să-şi continue liniştit drumul.

Ne-am oprit în faţa unei gări mici şi liniştite. Eram pe punctul de-a mă întinde să adorm, cînd, pe peron, răsunară cîteva voci poruncitoare.

Erau slujbaşii, băieţii de la gară şi doi jandarmi care alergau în diferite direcţii, ca şi cum ar fi căutat pe cineva.

— Pe-aici!... Tăiaţi-i drumul! Doi pe partea cealaltă, ca să nu scape... Acuma s-a suit deasupra. Urmăriţi-l!

Şi, într-adevăr, după o clipă, acoperişurile vagoanelor răsunară sub galopul nebun al celor ce se urmăreau acolo sus.

Era, fără îndoială, „prietenul", pe care-l surprinseseră şi acesta, văzîndu-se descoperit, se refugiase în partea cea mai de sus a trenului.

Eu eram la fereastră în partea opusă peronului şi-am văzut un om sărind de pe acoperişul unui vagon apropiat cu uşurinţa uimitoare pe care o dă pericolul. Căzu pe brînci pe un ogor, merse de-a buşilea cîteva clipe, ca şi cum violenţa loviturii nu i-ar fi îngăduit să se ridice de-a binelea, şi în cele din urmă o rupse la fugă, pata albă a pantalonilor lui mistuindu-se în întuneric.

Şeful trenului gesticula în fruntea urmăritorilor dintre care unii rîdeau.

— Ce s-a întîmplat? l-am întrebat pe slujbaş.

— Un ticălos care are obiceiul să călătorească fără bilet, îmi răspunse cu emfază. Îl ştim de multă vreme. E un parazit de-al trenurilor; dar nu mai avem mult şi-o să punem noi mîna pe el şi-atunci o să înfunde puşcăria.

Nu l-am mai văzut pe bietul parazit. În timpul iernii, mi-am adus aminte de multe ori de nefericitul acela şi-l vedeam în preajma vreunei gări, poate biciuit de ploaie şi de zăpadă, aşteptînd trenul ce trece ca un vîrtej, ca să-l asalteze cu seninătatea unui viteaz care atacă o tranşee.

Acum citesc că pe calea ferată, în apropiere de Albacete, s-a găsit cadavrul unui om sfîrtecat de tren... Este el, bietul parazit. N-am nevoie de alte amănunte ca să mă conving. Mi-o spune inima. „Cine iubeşte primejdia, în ea piere." Poate că i-a lipsit dintr-o dată sprinteneala; poate vreun călător, speriat de apariţia lui neaşteptată, a fost mai puţin milos decît mine şi l-a aruncat sub roţi. Să mai întrebi acum doar noaptea ce s-a întîmplat!

— Au trecut patru ani de cînd l-am cunoscut, termină prietenul Pérez. În acest răstimp am umblat mult şi, văzînd cum călătoreşte lumea, din capriciu sau ca să-şi alunge plictiseala, m-am gîndit de mai multe ori la bietul ziler care, despărţit de-ai lui de mizerie, trebuia să se lase urmărit şi hăituit ca o lighioană sălbatică şi să sfideze moartea cu seninătatea unui erou ori de cîte ori voia să-şi îmbrăţişeze copiii.

— Din culegerea *LA CONDENADA Y OTROS CUENTOS* —

Deschizînd uşa căsuţei, Sento găsi o hîrtie în gaura cheii.

Era un bilet anonim plin cu ameninţări. Îi cereau patruzeci de duros, pe care trebuia să-i lase la noapte în cuptorul din faţa casei.

Toată lunca era îngrozită de banditii aceia. Dacă cineva refuza să se supună unor asemenea cereri, ogoarele îi erau devastate, recolta distrusă, ba putea chiar să se trezească la miezul nopţii, fără să aibă măcar timp să fugă de sub acoperişul de paie, care se năruia în flăcări şi în fumul greţos şi înăbuşitor.

Gafarró, băiatul cel mai înfipt din lunca Ruzafei, jurase să-i descopere şi-şi petrecea nopţile stînd la pîndă prin păpurişuri, dînd tîrcoale cărărilor cu puşca sub braţ; dar într-o dimineaţă a fost găsit într-un canal cu pîntecul ciuruit şi cu capul spart... şi pas de ghiceşte cine-a făcut-o.

Pînă şi ziarele din Valencia scriau despre ceea ce se întîmpla în luncă, unde, la căderea nopţii, se încuiau casele şi se aşternea o panică egoistă, fiecare căutîndu-şi propria-i scăpare şi uitîndu-şi vecinul. Şi la toate astea, moş Batiste, primarul acelui district al luncii tuna şi fulgera ori de cîte ori autorităţile, care-l respectau ca pe o putere electorală

ce era, îi vorbeau despre această problemă; le asigura că el şi credinciosul lui agent Sigró erau de ajuns ca să pună capăt nenorocirii.

În ciuda acestui fapt, Sento nici nu se gîndea să alerge la primar. La ce bun? Nu voia să audă, fără nici un rost, lăudăroşenii şi minciuni.

Ceea ce era sigur, era că-i cereau patruzeci de duros şi dacă nu-i lăsa în cuptor, îi vor arde casa, casa aceea la care se uita ca la un copil pe cale de a-l pierde, cu pereţii ei de un alb orbitor, acoperişul negru de paie cu troiţe la capete şi ferestre albastre; cu viţa de vie deasupra uşii, ca un stor verde prin care se strecura soarele cu pîlpîiri de aur viu; cu pîlcurile de muşcate şi zorele ce tiveau locuinţa, sprijinite de o îngrăditură de trestie; dincolo de smochinul cel bătrîn era cuptorul de pămînt şi de cărămidă, rotund şi turtit ca un furnicar din Africa. Asta era toată averea lui, cuibul care adăpostea tot ce-i mai drag: nevasta, cei trei copilaşi, perechea de mîrţoage bătrîne, tovarăşi credincioşi în lupta zilnică pentru pîine, şi vaca albă cu pete roşietice, care mergea în fiecare zi pe străzile oraşului deşteptînd lumea cu talanga ei tristă, lăsînd să i se stoarcă vreo şase reali din ugerul mereu umflat.

Cît a trebuit să scormonească ţărîna pe care, începînd cu străbunicul lui, o uda toată familia cu sudoare şi sînge ca să agonisească mîna de bani pe care-i păstra îngropaţi sub pat într-o oală! Îndată va lăsa să i se smulgă patruzeci de duros!... El era un om paşnic; toată lunca putea să garanteze pentru el. Nu se certa pentru apa de irigat, nu se ducea la cîrciumă, n-avea puşcă să facă pe

grozavul. Singura lui slăbiciune era să muncească mult pentru Pepeta lui şi pentru cei trei micuţi; dar dacă voiau să-l fure va şti să se apere. Isuse! În calmul lui de om bun ca pîinea caldă se trezea furia negustorilor arabi, care se lasă ciomăgiţi de beduin, dar se prefac în lei paralei cînd se atinge cineva de gospodăria lor.

Cum se apropia noaptea şi nu hotărîse nimic, se duse să ceară sfatul bătrînului din căsuţa vecină: un ghiuj care era bun doar să cosească buruienile de pe marginea cărărilor, dar despre care se spunea că luase piuitul multora în tinereţe.

Bătrînul îl ascultă cu ochii ţintă la ţigara groasă pe care o răsuceau mîinile lui tremurînde, acoperite de o pojghiţă de murdărie. Făcea bine că nu voia să scoată banii. Să fure la drumul mare, bărbăteşte, faţă-n faţă, riscîndu-şi pielea. El avea şaptezeci de ani; dar puteau să vină şi la el cu asemenea fiţuici. Vom vedea: avea curajul să-şi apere avutul?

Liniştea de neclintit a bătrînului îl molipsea pe Sento, care se simţea în stare de orice ca să apere pîinea copiilor lui.

Bătrînul trase de după uşă bijuteria casei cu atîta solemnitate, de parc-ar fi fost o relicvă: o puşcă cu ţeavă care părea o flintă, şi al cărui pat ros de molii îl mîngîia cu evlavie.

O va încărca el, care-şi înţelegea mai bine prietenul. Mîinile-i tremurătoare întinereau. Pe-aici merge pulberea! Un pumn întreg. Dintr-un săculeţ de spart scotea dopurile de cîlţi. Acum o porţie de alice, cinci sau şase; şi de-a valma plumbii mari de vînătoare, mitraliile fine şi la urmă un dop bine îndesat. Doar printr-o milostivire dumnezeiască se putea să nu ia puşca foc.

În noaptea aceea Sento i-a spus nevestei că-i venise rîndul la udat; toată familia îl crezu şi se culcă devreme.

Cînd ieşi, lăsînd căsuţa bine încuiată, văzu la lumina stelelor, sub măslin, pe puternicul moşneag ocupat să pună capsa „prietenului".

Îi va da lui Sento ultima lecţie ca să nu greşească ţinta. Să ochească bine gura cuptorului şi să fie calm. Cînd se vor apleca să caute „pisica" înăuntru... foc! Era aşa de simplu, că pînă şi un copil putea s-o facă.

Sento, după sfatul maestrului, se întinse între două tufe de muşcată în umbra casei. Puşca cea grea se odihnea în îngrăditura de trestii, ţintind exact gura cuptorului. Nu-şi putea greşi ţinta. Să fie calm şi să-l atingă pe borfaş la timp. Noroc, băiete! Lui îi plăceau mult faptele acelea; dar avea nepoţi, şi, pe deasupra, lucrările astea le rînduieşte mai bine unul singur.

Bătrînul se îndepărtă cu prudenţă, ca un om obişnuit să înconjoare lunca aşteptînd un duşman în fiecare cărare.

Sento crezu că rămîne singur pe lume, că în imensitatea luncii înfiorată de briză nu mai era ţipenie de om în afară de el şi de „cei" care vor sosi. De-ar da Domnul să nu vină! Ţeava puştii suna cînd lovea furcile trestiilor. Nu de frig, ci de frică. Ce-ar zice bătrînul dac-ar fi acolo? Picioarele lui atingeau căsuţa şi, gîndindu-se că după

peretele de lut dormea Pepeta şi micuţii, fără altă apărare decît braţele lui, şi gîndindu-se şi la cei care voiau să fure, bietul om se simţi iarăşi fiară.

Cîmpia se înfioră ca şi cum departe, foarte departe, vocea unui dascăl ar fi vorbit din înălţimi. Era clopotul din Miguelete. Nouă. Se auzea scîrţîitul unui car mergînd pe un drum îndepărtat. Cîinii lătrau transmiţîndu-şi febra urletelor din bătătură în bătătură şi orăcăitul broaştelor în canalul apropiat alterna cu cufundările broaştelor rîioase şi ale guzganilor care săreau de pe maluri printre trestii.

Sento număra orele care treceau după bătaia clopotului din Miguelete. Era singurul lucru care-l făcea să iasă din toropeala la care-l dusese încremenirea aşteptării. Unsprezece! oare nu vor veni? Le-o fi îmbunat Dumnezeu inimile?

Broaştele amuţiră dintr-o dată. Pe cărare înaintau două forme întunecate care lui Sento i se părură doi cîini uriaşi. Se ridicară; erau doi oameni care înaintau încovoiaţi, aproape în genunchi.

— Au sosit, murmură; şi fălcile îi tremurară.

Cei doi bărbaţi se întorceau în toate părţile, ca şi cum s-ar fi temut de o surpriză. Se duseră la gardul de trestie, cercetîndu-l; se apropiară apoi de uşa căsuţei lipindu-şi urechea de încuietoare ; în aceste manevre trecură de două ori aproape de Sento, fără ca acesta să-i poată recunoaşte. Erau înfăşuraţi în nişte mantii ; de sub ele se iveau puştile.

Faptul acesta spori curajul lui Sento. Or fi aceiaşi care l-au omorît pe Gafarró. Trebuia să ucidă ca să-şi salveze viaţa.

Se îndreptau spre cuptor. Unul dintre ei se aplecă, vîrîndu-şi mîinile în gura cuptorului : stătea drept în faţa puştii care ochea. Straşnică ţintă. Dar celălalt, care rămînea liber?

Bietul Sento începu să simtă zbuciumul fricii; fruntea i se acoperise de-o sudoare rece. Omorînd pe unul, rămînea dezarmat în faţa celuilalt. Dacă-i lăsa să plece fără să găsească nimic, s-ar fi răzbunat dînd foc casei.

Cel care stătea la pîndă se plictisi de încetineala celuilalt şi se duse să-l ajute. Cei doi formau o masă întunecoasă astupînd gura cuptorului. Acum era momentul. Curaj, Sento ! Apasă pe cocoş !

Detunătura zgudui toată lunca, iscînd o avalanşă de ţipete şi lătrături. Sento văzu un evantai de scîntei, simţi arsuri în faţă, scăpă puşca şi-şi mişcă mîinile ca să se convingă că-s întregi. Cu siguranţă că „prietenul“ plesnise.

Nu văzu nimic în faţa cuptorului ; or fi fugit ; iar cînd se pregătea să fugă şi el, uşa căsuţei se deschise şi Pepeta ieşi în cămaşă, cu o lampă mică. O trezise împuşcătura şi ieşise mînată de teama pentru bărbatul ei, care nu era în casă.

Lumina roşie a lămpii, cu pîlpîirile-i neliniştite, ajunse pînă la gura cuptorului.

Acolo zăceau la pămînt doi oameni unul peste altul, de-a valma, formînd un singur trup, ca şi cum un cui nevăzut i-ar fi unit prin cingătoare, scăldîndu-i în sînge.

Ținta nu greșise. Lovitura puștii vechi fusese dublă.

Și cînd Sento și Pepeta, cu o curiozitate plină de groază, luminară cadavrele ca să le vadă mai bine chipurile, se traseră înapoi cu exclamații de uimire.

Erau moș Batiste, primarul, și agentul lui, Sigró.

Lunca rămînea fără autorități, dar liniștită.

— Din culegerea *LA CONDENADA Y OTROS CUENTOS* —

RĂZBUNARE MAURĂ

Aproape toți cei care ocupau acel vagon de-a treia o cunoșteau pe Marieta, o fată frumoasă, îmbrăcată în doliu, care ținea în poală un copil mic și sta lîngă fereastră ocolind privirile și flecăreala vecinelor ei.

Țărăncile bătrîne o priveau unele cu curiozitate, altele cu ură, printre toartele uriașelor coșuri și printre boccelele care li se odihneau pe genunchi, doldora de cumpărăturile făcute la Valencia. Bărbații îi aruncau priviri aprinse de dorință, molfăindu-și țigările de foi.

De la un capăt la altul al vagonului se vorbea de ea și se spunea povestea ei.

Era pentru prima dată că Marieta se încumeta să iasă din casă de la moartea soțului ei. Trecuseră trei luni de-atunci. Fără îndoială că-i era frică de *Teulaí*, fratele mai mic al soțului ; un ins care, la douăzeci și cinci de ani, era teroarea ținutului ; iubind cu patimă pușca și aventura, deși se născuse bogat, își părăsise pămînturile ca să trăiască uneori prin sate, din îngăduința primarilor, alteori în munți cînd cutezau să-l acuze „cei ce-i voiau răul".

Marieta părea împăcată și liniștită. Oh, nenorocita ! Cu un suflet așa de negru, și uitați-vă la

ea : cît e de frumoasă, cît e de maiestoasă ; părea o regină.

Cei care n-o văzuseră niciodată erau cuprinşi de încîntare în faţa frumuseţii ei. Era ca sfintele fecioare din bisericile de ţară : faţa, cu o palidă transparenţă de ceară, scăldată uneori de un val de trandafiri ; ochii negri, migdalaţi, cu gene lungi ; gîtul, mîndru, cu două linii orizontale care marcau frăgezimea carnaţiei albe ; înaltă, maiestoasă, cu rotunjimi tari, care la cea mai mică mişcare se iveau de sub rochia-i neagră.

Da ; era foarte frumoasă. Numai aşa se putea înţelege nebunia bietului ei soţ.

Familia lui Pepet se opusese în zadar căsătoriei. Era o absurditate ca el, bogat, să ia o săräntoacă ; şi cu atît mai mult cu cît logodnica era fata unei vrăjitoare şi, deci, cunoscătoare a întregului ei meşteşug.

Dar el era neclintit în hotărîrea luată. Mama lui Pepet a murit de inimă rea ; după spusele vecinilor, a preferat să plece de pe lumea asta înainte de-a o vedea în casa ei pe fata *Vrăjitoarei*. Pînă şi Teulaí, oaia rătăcită care nu ţinea cine ştie ce la onoarea familiei, s-a certat aproape cu fratele lui. Nu putea să se împace cu gîndul să aibă drept cumnată o fată frumoasă, care, după cum spuneau la cîrciumă martori oculari (şi aici veneau oameni dintre cei mai respectabili), prepara băuturi vrăjite, o ajuta pe maică-sa să scoată grăsimea copiilor vagabonzi ca să facă alifii numai de ea ştiute, cu care se ungea în fiecare sîmbătă la miezul nopţii, înainte de-a ieşi zburînd pe coş.

În cele din urmă Pepet, care rîdea de toate, se căsătorise cu Marieta şi în felul acesta fata vrăjitoarei deveni stăpînă pe viile şi pe roşcovii lui, pe casa cea mare de pe uliţa principală şi pe unciile de aur pe care maică-sa le păstra în lăzile alcovului.

Era nebun. Perechea aceea de lupoaice îi dăduseră vreo licoare vrăjită, poate niscaiva prafuri fermecate care, după cum spuneau vecinele, leagă pe veci cu o forţă de nebiruit.

Vrăjitoarea, zbîrcită, cu ochi vicleni, care nu putea traversa piaţa satului fără ca puştii să n-o urmărească cu pietre, rămase singură în cocioaba din afara satului prin faţa căreia nu trecea nimeni noaptea fără să nu-şi facă semnul crucii. Pepet a scos-o pe Marieta din peştera aceea, mulţumit că are drept soţie pe cea mai frumoasă femeie din ţinut.

Ce viaţă duceau ! Femeile cumsecade îşi aminteau cu indignare. Se vedea bine că o asemenea căsnicie nu era lucru curat. Pepet abia dacă mai ieşea din casă ; îşi uita ogoarele, îşi lăsa lucrătorii liberi, nu voia să se îndepărteze nici o clipă de soţia lui şi, prin poarta crăpată sau prin ferestrele mereu deschise, lumea le surprindea îmbrăţişările ; îi vedeau fugărindu-se între hohote de rîs şi mîngîieri, în plină beţie a fericirii, sfidînd cu patima lor pe toată lumea. Asta nu era viaţă de creştin. Erau nişte cîini furioşi urmărindu-se cu setea patimii de nestins. Ah, destrăbălata lumii ! Ea şi cu maică-sa îi ardeau măruntaiele cu băuturile lor.

Doar se vedea bine pe chipul lui Pepet, din ce în ce mai slab, mai galben, din ce în ce mai mic, întocmai ca o lumînare care se topeşte.

Doctorul satului, singurul care rîdea de farmece, de băuturi otrăvite şi de credulitatea lumii, socotea că singurul leac era să-i despartă. Dar cei doi continuară să trăiască uniţi; el tot mai slab şi mai nenorocit; ea, îngrăşîndu-se, spilcuită şi mîndră, sfidînd şuşotelile cu aerele ei de stăpînă. Avură un băiat; şi după două luni, Pepet muri încetul cu încetul, ca o lumină care se stinge, chemîndu-şi soţia pînă în ultima clipă, întinzînd spre ea mîinile-i dornice.

Cîte nu s-au spus în sat! Acum se vedea efectul farmecelor. Bătrîna s-a încuiat în cocioaba ei, căci îi era frică de oameni; fata nu s-a arătat cîteva săptămîni şi vecinii o auzeau bocind. În cele din urmă, înfruntînd privirile duşmănoase, s-a dus în cîteva seri cu copilul la cimitir.

La început îi era oarecum teamă de Teulaí, groaznicul ei cumnat, pentru care a omorî era o ocupaţie bărbătească, şi care, supărat de moartea fratelui, vorbea în cîrciumă că o s-o facă bucăţi pe nevastă şi pe vrăjitoarea de soacră. Dar de o lună dispăruse. O fi cu „rotarii" în munţi sau poate că „afacerile" l-o fi purtat în celălalt capăt al provinciei. Marieta se încumetă în cele din urmă să iasă din sat: să se ducă la Valencia după cumpărături!... Ca o doamnă! Ce aere îşi mai da cu banii bietului ei bărbat. Poate aştepta ca domnişorii să-i spună ceva văzînd-o aşa de frumoasă...

Şi în tot vagonul zumzăiau şoaptele duşmănoase, privirile se îndreptau spre ea; dar Marieta deschidea ochii-i mari, trufaşi, respira zgomotos cu un gest de dispreţ şi privea iarăşi cîmpurile de roşcovi, livezile de măslini prăfuiţi, casele albe care fugeau desenînd un cerc în jurul trenului în mers, în timp ce orizontul se aprindea la atingerea soarelui ce se cufunda în puful des de aur.

Trenul se opri într-o staţie mică şi femeile care vorbiseră mai mult de Marieta se grăbiră să coboare, aruncînd întîi coşniţele şi boccelele.

Unele rămîneau în satul acela şi se despărţeau de celelalte, de vecinele Marietei, care trebuiau să mai meargă o oră ca să ajungă la casele lor.

Frumoasa văduvă, cu copilul în braţe, ieşi din gară cu pas încet, sprijinind pe şoldu-i puternic coşul de cumpărături. Voia să rămînă în urma cumetrelor duşmănoase: s-o lase să meargă singură, fără s-o silească să îndure chinul clevetirilor lor.

Pe uliţele satului, înguste, întortocheate şi cu streşinile ieşite în afară, era puţină lumină. Ultimele case se înşirau pe două rînduri de-a lungul drumului. Mai încolo se vedeau cîmpurile, care se albăstreau o dată cu venirea crepusculului, iar în depărtare, pe fîşia lată şi prăfuită a drumului, se desluşeau ca nişte furnici, formînd un şirag de mătănii, femeile care se îndreptau spre satul vecin cu poverile pe cap; turnul acestuia, cu acoperişul de olane lustruite strălucind în ultima sclipire a soarelui, se ivea de după un colnic. Marieta, fată curajoasă, simţi dintr-o dată o oarecare nelinişte

văzîndu-se singură pe drum. Era foarte lung şi avea să se înnopteze înainte de-a ajunge acasă.

Deasupra unei uşi se legăna, prăfuită şi uscată, ramura de măslin, semnul nelipsit al oricărei cîrciumi. Sub ramură, cu spatele spre sat, stătea un om scund, sprijinit de uscior şi cu mîinile în brîu.

Marieta îşi aţinti privirile asupra lui... Dacă ar fi întors capul şi ar fi văzut că e cumnatul ei, Doamne, ce spaimă! Dar, sigură că el se află foarte departe, merse înainte, savurînd cruda idee a întîlnirii, tocmai pentru că o credea cu neputinţă, tremurînd la gîndul că cel care stătea la uşa cîrciumii ar putea fi Teulai.

Trecu pe lîngă el fără să ridice ochii.

— Bună seara, Marieta.

El era... Şi văduva, în faţa realităţii, nu mai încercă emoţia de-acum cîteva clipe. Nu mai încăpea nici o îndoială. Era Teulaí cel neomenos, cu zîmbetul înşelător, care o privea cu nişte ochi mai cruzi şi mai fioroşi decît vorbele lui.

Răspunse cu un „hola" leşinat; şi ea, atît de mare, atît de puternică, simţi cum i se taie picioarele; ba chiar făcu o sforţare să nu scape copilul din braţe.

Teulaí zîmbea cu şiretenie. N-avea de ce să se sperie. Nu erau neamuri? Se bucura de întîlnire, o va însoţi în sat şi pe drum vor vorbi de unele treburi.

— Înainte, înainte, spunea omuleţul.

Şi fata cea voinică îl urma supusă ca o oaie, formînd un contrast brutal: femeia aceea mare, puternică, solidă, părea tîrîtă de Teulaí, sfrijit, mizerabil şi mîrşav, căruia îi trădau firea doar

scînteile de lumină ciudată care se desprindeau din ochii lui, Marieta ştia de ce e în stare. Oameni puternici şi curajoşi fuseseră biruiţi de pramatia aceea.

În dreptul ultimei case din sat, o bătrînică mătura în faţa porţii îngînînd un cîntec.

— Mătuşico, strigă Teulaí.

Biata femeie dădu fuga, tîrînd mătura. Cumnatul Marietei era mult prea vestit cale de multe leghe în jur, ca să nu i se supună toţi pe loc.

Luă copilul din braţele cumnatei şi, fără să-l privească, de parcă-i era teamă să nu se înduioşeze, fapt nedemn de el, îl puse în braţele bătrînei, dîndu-i-l în grijă... Doar pentru o jumătate de oră... se vor întoarce după el de îndată ce vor termina o anumită treabă.

Marieta izbucni în plîns şi se aruncă asupra copilului, să-l sărute. Dar cumnatul trase de ea. Înainte, înainte. Se făcea tîrziu.

Subjugată de groaza pe care i-o inspira omuleţul acela veninos cu toţi cei din jurul lui, merse înainte, fără copil şi fără coş, în timp ce bătrîna se grăbea să intre în casă, făcîndu-şi semnul crucii.

Femeile care mergeau spre satul vecin abia dacă se mai zăreau ca nişte puncte nedeslușite pe albul drumului. Aburii cenuşii ai înserării se întindeau pînă aproape de pămînt; arborii căpătau o culoare de un albastru-închis şi sus, pe cerul violet, licăreau primele stele.

Merseră în tăcere cîteva minute, pînă ce Marieta se opri cu o hotărîre izvorîtă din frică. Putea să-i spună la fel de bine acolo, ca şi în altă parte, ceea ce ar fi avut de spus. Şi-i tremurau

picioarele, se bîlbîia și nu cuteza să ridice ochii ca să nu-și vadă cumnatul.

În depărtare se auzea scîrțîit de roți ; voci prelungi se chemau peste cîmpuri, sfîșiind atmosfera plină de liniște a înserării.

Marieta cerceta drumul cu neliniște. Nici țipenie de om. Erau singuri, ea și cumnatul.

Acesta vorbea cu încetineală, cu stăruitorul lui zîmbet infernal. Voia să-i spună să-și facă rugăciunea și, dacă-i era frică, putea să-și acopere fața cu șorțul. Un bărbat ca el nu suporta să i se omoare un frate fără să-l răzbune.

Marieta se trase înapoi, cu înfățișarea înspăimîntată a celui care se trezește în plină primejdie. În închipuirea ei, orbită de frică, își imaginase, înainte de-a ajunge aici, cele mai mari brutalități : bătăi înspăimîntătoare, trupul zdrobit, părul smuls ; dar... să se roage și să-și acopere fața! Să moară! Și o asemenea enormitate spusă cu atîta sînge rece !

Rugătoare și tremurînd, cu vorbe bîiguite, încercă să-l îmblînzească pe Teulaí. Toate erau minciuni de-ale lumii. Îl iubise din suflet pe bietul lui frate ; îl iubea încă ; dacă murise, asta se întîmplase pentru că n-o ascultase pe ea ; pe ea care nu avusese curajul să fie disprețuitoare și rece cu un bărbat atît de îndrăgostit.

Dar fanfaronul o asculta accentuîndu-și tot mai mult zîmbetul, care și devenise o strîmbătură.

— Taci, fată de vrăjitoare !

Ea și maică-sa îl omorîseră pe bietul Pepet. Toată lumea știa ; îl dăduseră gata cu băuturile acelea drăcești... Și dacă ar fi ascultat-o, ar fi

fost în stare să-l vrăjească și pe el. Dar nu ; el nu va cădea în mrejele ei ca prostul de frate-său.

Și ca să-i dovedească hotărîrea lui de hienă, neiubind altceva decît sîngele, prinse cu mîinile-i osoase fața Marietei, o ridică s-o vadă mai de aproape, contemplîndu-i fără emoție obrajii palizi, ochii negri și arzători care străluceau în lacrimi.

— Vrăjitoare... otrăvitoare !...

Mic și slab în aparență, o doborî pe fata cea frumoasă dintr-o lovitură și, dîndu-se înapoi, căută ceva la brîu.

Marieta era distrusă. Pe drum, nici țipenie de om. În depărtare, aceleași strigăte, același scîrțîit de roți ; într-o baltă apropiată cîntau broaștele ; greierii tulburau liniștea pe povîrnișuri și colo, printre ultimele case ale satului, un cîine urla a moarte. Ogoarele se cufundau în aburii nopții.

Văzîndu-se singură, convinsă că va muri, își pierdu toată mîndria de fată frumoasă ; se simți slabă, ca atunci cînd era copilă și o bătea maică-sa ; izbucni în plîns.

— Omoară-mă, omoară-mă, gemu aruncîndu-și șorțul negru pe față, înfășurîndu-l în jurul capului.

Teulaí se apropie de ea nepăsător, cu un pistol în mînă. Mai auzi încă vocea cumnatei, gemînd prin pînza neagră cu scîncete de fetiță, rugîndu-l s-o ucidă iute, să n-o facă să sufere, amestecîndu-și rugămințile printre frînturi de rugăciune, rostite toate de-a valma.

Și, ca un adevărat cunoscător, căută, cu gura pistolului în legătura aceea neagră, descărcînd amîndouă țevile dintr-o dată.

Prin fum și fulgerările armei descărcată o văzu pe Marieta sculîndu-se în picioare ca împinsă de un resort și prăbușindu-se cu o zvîcnire de agonie care-i răvăși îmbrăcămintea.

În grămada neagră și fără viață, rămaseră la vedere doar ciorapii albi, de o rotunjime ispititoare, tresărind într-un ultim zvîcnet.

Teulaí, liniștit, ca un bărbat care nu se teme de nimeni și bizuindu-se, în ultimă instanță, pe o retragere în munți, se întoarse în sat, în căutarea nepotului, mulțumit de isprava săvîrșită.

Cînd luă micuțul din brațele bătrînei îngrozite, avea ochii plini de lacrimi :

— Sărăcuțul ! Sărăcuțul de tine... zise, sărutîndu-l.

Și conștiința lui de unchi se umplu de mulțumire, sigur fiind că a făcut pentru micuț un lucru mare.

— Din culegerea *LA CONDENADA Y OTROS CUENTOS* —

ZIDUL

Ori de cîte ori nepoții lui Moș Rabosa se întîlneau cu fiii văduvei lui Casporra pe cărările din luncă sau pe ulițele din Campanar, toată lumea discuta întîmplarea. Se priviseră ! Se strîmbaseră unii la alții !... Asta va sfîrși rău și, cînd nici prin minte nu le-o trece, cei din sat se vor trezi cu un nou pocinog.

Primarul, cu vecinii cei mai vrednici de luat în seamă, propovăduia împăcarea băiețandrilor din cele două familii dușmare ; așijderea și preotul, un bătrînel de treabă, care alerga de la o casă la alta sfătuindu-i să uite jignirile.

Trecuseră treizeci de ani de cînd familiile Rabosa și Casporra răscoliseră satul Campanar cu ura lor neîmpăcată. Aproape de porțile Valenciei, în veselul sătuleț care privea de pe malul rîului orașul cu ferestrele rotunde ale clopotniței ascuțite, neciopliții aceia repetau, cu o înverșunare africană, povestea luptelor și a violențelor marilor familii italiene din evul mediu. Fuseseră buni prieteni altădată ; gospodăriile lor, deși nu erau pe aceeași uliță, se învecinau prin bătături, despărțite doar printr-o îngrăditură joasă. Într-o noapte, din pricina apei pentru irigație, un Casporra îl lăsă lat în luncă dintr-un foc pe unul din fiii lui moș Rabosa ; fiul mai mic al acestuia, ca să nu se spună că în

familie nu rămăseseră bărbaţi, izbuti, după o lună de pîndă, să-i plaseze ucigaşului un glonte între sprîncene. De atunci cele două familii trăiră ca să se distrugă, gîndindu-se mai mult să profite de nebăgarea de seamă a vecinului decît de cultivarea ogoarelor. Împuşcături la drumul mare ; focuri care fulgerau pe înserat din fundul vreunui canal, din păpuriş, ori de după povîrnişuri, cînd duşmanul urît de moarte se întorcea de la cîmp ; uneori cîte un Rabosa sau cîte un Casporra lua drumul cimitirului cu o uncie de plumbi în burduf, dar setea de răzbunare nu se stingea, ci mai degrabă sporea cu noile generaţii, de parcă în cele două case copiii, de cum ieşeau din pîntecele mamelor, întindeau mîinile spre puşcă să-şi ucidă vecinii.

După treizeci de ani de vrajbă, în casa Casporra mai rămase doar o văduvă cu trei flăcăiandri, care păreau nişte citadele de muşchi. În cealaltă se afla moş Rabosa, cu cei optzeci de ani ai săi, nemişcat într-un fotoliu de spart, cu picioarele înţepenite de paralizie, ca un idol zbîrcit al răzbunării, în faţa căruia cei doi nepoţi jurau să apere prestigiul familiei.

Dar timpurile se schimbaseră. Nu mai puteau să tragă focuri ca pe vremea părinţilor, în plină piaţă, cînd lumea iese de la liturghie. Jandarmii nu-i slăbeau din ochi ; vecinii îi păzeau, şi cum zăbovea vreunul din ei cîteva clipe pe o cărare sau la vreun colţ, cum se şi pomenea înconjurat de oameni care-l sfătuiau să se liniştească. Sătui de această supraveghere care se transforma în persecuţie şi stătea între ei ca un obstacol de netrecut, mlă-

diţele celor două neamuri sfîrşiră prin a nu se mai căuta, ba se evitau chiar cînd întîmplarea îi aducea faţă în faţă.

Dorinţa de a se izola şi de a nu se zări le era aşa de mare, încît li se păru prea joasă îngrăditura care le despărţea bătăturile. Urcîndu-se pe grămezile de lemne, găinile unora şi ale celorlalţi trăiau frăţeşte în vîrful gardului de mărăcini ; femeile celor două case schimbau gesturi de dispreţ de la ferestre. Ceea ce nu se mai putea răbda ; era ca şi cum ar fi trăit în familie, şi văduva Casporra îşi puse fiii să înalţe zidul cu o lungime de băţ. Vecinii se grăbiră să-şi arate dispreţul cu piatră şi mortar şi mai adăugiră zidului cîteva palme. Şi aşa, în această dovadă de ură mută şi necurmată, zidul se înălţă şi se înălţă. Ferestrele nu se mai vedeau ; puţin mai tîrziu nu se mai vedeau nici acoperişurile ; bietele păsări de curte tremurau în umbra lugubră a acelui zid înalt care le ascundea în parte cerul şi cotcodăcitul lor răsuna trist şi stins prin zidul acela, monument al urii, care părea frămîntat cu oasele şi cu sîngele celor morţi.

Aşa s-a scurs timpul pentru cele două familii, fără atacuri ca altădată, dar şi fără a se apropia ; împietriseră în ură.

Într-o după-amiază clopotele satului bătură a alarmă. Ardea casa lui moş Rabosa. Nepoţii erau în luncă ; nevasta unuia spăla rufe la rîu ; prin crăpăturile uşilor şi ale ferestrelor ieşea un fum gros de paie arse. Înăuntru, în iadul acela care urla căutînd să se întindă, se afla bunicul, bietul moş Rabosa, nemişcat în scaunul lui. Nepoata îşi smulgea părul, socotindu-se vinovată de nenorocirea

aceea ; oamenii se îngrămădeau buluc în drum, speriați de puterea focului. Unii, mai cutezători, au deschis ușa ; dar s-au dat înapoi în fața avalanșei de fum încărcat de scîntei care se împrăștia în stradă.

— Bunicul ! Bunicul ! urla nepoata familiei Rabosa, rotindu-și în zadar privirea în căutarea unui salvator.

Vecinii, speriați, simțiră aceeași uimire ca și cum ar fi văzut clopotnița luînd-o din loc. Trei flăcăiandri intrau în fugă în casa care ardea. Erau cei trei Casporra. Se priviseră înțelegîndu-se din ochi și, fără nici o vorbă, se aruncară ca niște salamandre în uriașul vas cu jăratic. Mulțimea i-a aplaudat cînd i-a văzut apărînd și purtînd în sus, ca pe un sfînt în triumf, pe moș Rabosa în scaunul lui de spart. L-au lăsat pe bătrîn, fără să-l privească măcar, și au pătruns iarăși înăuntru.

— Nu, nu ! strigau oamenii.

Dar ei zîmbeau mergînd înainte. Vor salva cîte ceva din avutul dușmanilor lor. Dacă nepoții lui moș Rabosa ar fi fost de față, ei nici nu s-ar fi mișcat din casă. Dar era vorba doar de un biet bătrîn pe care trebuiau să-l ajute ca niște oameni cumsecade ce se aflau. Și lumea îi vedea cînd afară cînd înăuntru, cufundîndu-se în fum, scuturîndu-și scînteile ca niște diavoli împelițați, aruncînd mobile și saci ca să se întoarcă iarăși în mijlocul flăcărilor.

Mulțimea scoase un țipăt cînd văzu că cei doi frați mai mari îl scot pe brațe pe mezin. În cădere, o grindă îi rupsese piciorul.

— Repede, un scaun !

Mulțimea, în grabă, l-a smuls pe moș Rabosa de pe scaunul lui de spart ca să-l așeze pe rănit.

Băiatul, cu părul pîrlit și fața afumată, zîmbea ascunzîndu-și durerile ascuțite care-l făceau să-și muște buzele. Simți că niște mîini de bătrîn tremurătoare și aspre i le strîngeau pe ale lui.

— Fiul meu ! Fiul meu ! gemea vocea lui moș Rabosa, care se tîra spre el.

Și înainte ca bietul băiat să-l poată opri, paraliticul căuta cu gura lui adîncă, fără dinți, mîinile pe care le apucase și le acoperi cu săruturi fără număr, udîndu-le cu lacrimi.

*

Casa a ars în întregime. Și cînd zidarii au fost chemați să zidească alta, nepoții lui moș Rabosa nu-i lăsară să înceapă cu curățirea terenului acoperit de dărîmăturile negre.

Mai întîi aveau de făcut un lucru urgent : să dărîme zidul acela blestemat. Și, apucînd tîrnăcopul, dădură primele lovituri chiar ei.

— Din culegerea *LA CONDENADA Y OTROS CUENTOS* —

— Domnule, zise Magdalena, gornistul închisorii, eu nu sînt un sfînt ; m-au condamnat de multe ori pentru furturi : unele, adevărate, altele, „cumulate". Pe lîngă dumneavoastră, care sînteţi un domn şi sînteţi închis pentru a fi scris cîte ceva în ziare, sînt un mizerabil... Credeţi-mă însă că de data asta mă aflu aici de bun ce sînt.

Şi, ducîndu-şi o mînă la piept şi înălţînd capul cu un fel de mîndrie, adăugă :

— Furtişaguri, nimic mai mult... Nu sînt un om curajos ; n-am vărsat nici o picătură de sînge.

Cum se crăpa de ziuă, goarna lui Magdalena răsuna în curtea cea mare, împodobindu-şi cîntecul de deşteptare cu game şi triluri vesele. În timpul zilei umbla prin toată clădirea cu acel instrument războinic atîrnat de gît, sau mîngîindu-l cu un colţ al bluzei ca să înlăture cocleala cu care îl întuneca umezeala închisorii — o mănăstire veche în ale cărei săli de mese, hambare şi poduri se îngrămădeau, într-o amestecătură ce mirosea a sudoare, aproape o mie de oameni.

El era ceasul care marca viaţa şi mişcarea acestei mase de carne bărbătească în care ura clocotea fără încetare. Se învîrtea pe lîngă gratii ca să anunţe cu puternice sunete de goarnă intrarea domnului director sau vizita autorităţilor; după

înaintarea petelor de soare pe zidurile albe ale curţii ghicea apropierea orelor de vorbitor, cele mai bune din zi ; şi, trecîndu-şi limba peste buze, aştepta nerăbdător ordinul ca să izbucnească în vesele sunete, ce făceau să se rostogolească pe scări turma prizonieră şi lacomă alergînd la vorbitoare, unde bîzîia o gloată mizeră de femei şi copii ; cum era veşnic flămînd, da tîrcoale prin apropierea vechii bucătării în care abureau oalele uriaşe cu o clocotire greţoasă, plîngîndu-se de indiferenţa şefului care amîna întotdeauna chemarea la masă.

Deţinuţii „pentru crime", eroi ai pumnalului, care omorîseră ca să se întreacă în lăudăroşenie sau din gelozie amoroasă, formau o aristocraţie care-i dispreţuiau pe hoţi ; aşa că îl considerau pe gornist drept o jucărie răbdătoare în momentele lor de plictiseală.

— Umflarea ! îi ordona scurt vreun bărbăţoi mîndru de crimele şi de curajul lui.

Şi Magdalena lua poziţia de drepţi cu rigiditate militară, închidea gura şi-şi umfla obrajii, aşteptînd ca două palme trase cu amîndouă mîinile odată să-i dezumfle zgomotos globul roşu al încărcăturii. Alteori, temutele personaje îşi încercau puterea braţelor pe craniul lui Magdalena, gol-goluţ din cauza cheliei pe care o căpătase în urma unor boli respingătoare, şi rîdeau de stricăciunile pe care le aduceau pumnilor lor proeminenţele lui tari şi osoase. Gornistul se supunea la aceste cazne cu o sfială de cîine umil şi credea că se răzbună repetînd vorbele acelea care pentru el erau o mîngîiere :

— Eu sînt bun ; eu nu sînt curajos. Furtişaguri, nimic mai mult... dar cînd e vorba de sînge, nici o picătură.

La orele de vorbitor se prezenta nevasta lui, vestita Peluchona, femeie nu glumă, care-i inspira o teamă cumplită. Era amanta unuia din cei mai temuţi bandiţi din închisoare. Îi aducea acestuia în fiecare zi mîncarea pe care o agonisea prin tot felul de treburi josnice. Cînd o vedea, gornistul se îndepărta de vorbitor, temîndu-se de trufia individului aceluia neomenos, care profita de ocazie ca să-l umilească, lovindu-l în prezenţa fostei lui tovarăşe de viaţă. De multe ori, la teama lui Magdalena se adăuga un sentiment de curiozitate şi duioşie, şi atunci înainta timid, căutînd dincolo de gratiile dese capul unui copil care-o însoţea pe Peluchona.

— E fiul meu, domnule, spunea cu umilinţă; Tonico al meu care nu mă mai cunoaşte şi nici nu-şi mai aminteşte de mine. Spun că nu-mi seamănă. Poate că n-o fi al meu... Vedeţi dumneavoastră, cu viaţa pe care a dus-o întotdeauna maică-sa, trăind în apropierea cazărmilor şi spălînd rufele soldaţilor!... Dar s-a născut în casa mea; l-am ţinut în braţe cînd era bolnav şi asta te leagă tot atît de mult ca şi sîngele.

Şi iar da tîrcoale, temător, ca şi cum s-ar fi pregătit să fure, prin apropierea vorbitorului, ca să-l vadă pe Tonico al lui; iar cînd putea să-l privească o clipă, i se potolea furia de miel mînios în faţa coşului doldora de mîncare pe care femeia cea necredincioasă îl oferea amantului.

Magdalena îşi rezuma toată viaţa la două fapte: furase şi călătorise mult. Furturile erau neînsemnate: ţoale sau ceva bani şterpeliţi pe stradă, pentru că nu avea curaj pentru lucruri mai mari. Călătoriile lui fuseseră silnice, mereu pe jos, pe toate drumurile Spaniei, într-un şirag de deţinuţi, între tricornurile de un negru lucios sau albe care supravegheau „transportul".

După ce fusese pregătit în fanfara de gornişti a unui regiment, se aruncase în viaţa asta de continuă închisoare, cu scurte perioade de libertate, în care se găsea dezorientat, neştiind ce să facă, dorind să se înapoieze cît mai grabnic între gratii. Era lanţul continuu, dar realizat bucată cu bucată, după cum spunea el.

Copoii nu puneau la cale nici o razie fără să nu cadă şi Magdalena, şoarece blînd al cărui nume era menţionat de ziare ca al unui criminal de temut. Îl vîrau în transporturile de vagabonzi suspecţi, fără vreo vină precisă, pe care autorităţile le trimeteau din provincie în provincie, în speranţa că se vor prăpădi pe drumuri de oboseală, şi astfel străbătuse pe jos toată peninsula : de la Cádiz la Santander, din Valencia în La Coruña. Cu cîtă înflăcărare îşi amintea de drumurile lui! Vorbea de ele de parcă ar fi fost nişte expediţii vesele, întocmai ca un student cerşetor din străvechea Tuna, transformîndu-şi povestirile în cursuri de geografie pitorească. Îşi amintea cu o desfătare famelică de laptele abundent din Galicia, de cîrnaţii roşii din Extremadura, de pîinea castiliană, de merele din Ţara Bascilor, de vinurile şi cidrurile din ţinuturile străbătute de el cu bocceaua în spate, schimbînd în toate zilele gardienii; unii, plini de bunătate şi indiferenţă; alţii, cruzi şi cu

toane, care te făceau să te temi de cele patru focuri trase dincolo de şanţul drumului, urmate de hîrtia care justifica decesul deţinutului în urma unei presupuse încercări de fugă. Evoca cu un fel de nostalgie munţii acoperiţi de zăpadă sau pe cei roşietici şi crăpaţi de soare; mersul încet, pe drumul alb, care se pierdea la orizont ca o panglică fără sfîrşit; popasurile sub arbori în orele de arşiţă ale amiezii; furtunile care-i biciuiau din senin pe drumuri; torentele umflate care-i obligau să înnopteze sub cerul liber ; sosirile în puterea nopţii la vreo închisoare de ţară, vechi mănăstiri sau biserici părăsite, unde fiecare căuta un colţişor uscat, în care să nu plouă, ca să-şi desfacă bocceaua; călătorii interminabile, liniştite şi fără ţintă; lungile opriri în sătuleţe cu viaţă monotonă, în care prezenţa convoiului de puşcăriaşi era un eveniment, băieţii dînd fuga la gratii ca să stea de vorbă cu ei, în timp ce fetele se plimbau la o distanţă mică, mînate de o curiozitate bolnăvicioasă, ca să le audă cîntecele şi vorbele murdare.

— Erau nişte călătorii foarte vesele, domnule, continua hoţul; cei care eram sănătoşi şi nu cădeam pe drum, parcă mergeam cu fanfara studenţească. Un băţ, două, acolo; da cine face caz de asta !... Acum sînt foarte rare transporturile ; pe deţinuţi îi duc cu trenul ca într-o cuşcă. Pe deasupra „eu sînt de cauză“ şi trebuie să trăiesc închis... închis de bun ce sînt!

Şi iarăşi se tînguia de nenorocul lui, povestind ultima ispravă care-l adusese în închisoare.

O duminică de iulie înăbuşitoare; o după-amiază în care străzile Valenciei păreau pustii, sub

soarele arzător şi sub un vînt de foc care venea din cîmpiile încinse din interior. Toată lumea era la luptele cu tauri sau pe malul mării. Magdalena se pomeni rugat de prietenul lui Chamorra, vechi tovarăş de închisoare şi călătorii, care exercita asupra lui o oarecare superioritate. Un om negru la suflet Chamorra ăsta! Hoţ, dar dintre cei care trec peste orice, fără să dea înapoi în faţa trebuinţei de-a vărsa sînge — cu pumnalul în veşnica tovărăşie a cheilor false. Era vorba „să cureţe“ o anumită locuinţă pe care pusese ochii temutul individ. Magdalena se scuză cu modestie. El nu era pentru asta; nu era bun de-aşa ceva. Să urce pe vreo terasă şi să ia rufăria pusă la uscat ; să pună mîna cu repeziciune pe geanta unei cucoane şi s-o ia la sănătoasa... mai treacă-meargă ; dar să spargă uşi, înfruntînd taina unei locuinţe în care se puteau afla stăpînii !...

Dar chipul încruntat al lui Chamorra îi insufla o teamă mai mare decît acea întîlnire posibilă şi sfîrşi prin a i se supune. Bine, fie ; va merge ca ajutor, ca să care baloturile, dar gata să fugă la cea mai mică alarmă. Şi n-a vrut să primească un cuţit mare şi vechi pe care i-l oferea tovarăşul: el era consecvent.

— Furtişaguri, cîte vrei, dar sînge, nici o picătură.

Pe la chindie, intrară pe scara îngustă a unei case fără portăreasă şi cu locatarii absenţi. Chamorra îşi cunoştea victima; un meseriaş înstărit, care trebuia să aibă economii serioase. Cu siguranţă că era cu nevasta la plajă sau la luptele cu tauri. Sus, uşa locuinţei cedă uşor şi cei doi tovarăşi au început să lucreze în penumbra balcoanelor între-

deschise. Chamorra a forțat încuietorile a două scrinuri și a unui dulap. Bani de argint, bani de aramă, cîteva bancnote făcute sul în fundul unui toc de evantai, podoabele de nuntă, un ceas. Lovitura nu era rea. Privirea lui lacomă rătăci prin cameră vrînd să pună mîna pe tot ce era de folos. Se plîngea că Magdalena nu-i bun de nimic; acesta nu-și găsea locul de frică mergînd de colo-colo cu brațele căzute, neștiind ce să facă.

— Ia saltelele, porunci. Întotdeauna luăm și cîte ceva de lînă.

Și Magdalena, dornic să termine cît mai repede, pătrunse în dormitorul întunecos, trecînd pe dibuite o frînghie pe sub saltele și cearșafuri. Apoi, ajutat de prietenul lui, făcu în grabă un balot voluminos, aruncîndu-și-l în spate.

Ieșiră fără să fie văzuți și se îndreptară spre marginea orașului, la o cocioabă din Arrancapinos, unde-și avea Chamorra ascunzătoarea. Acesta mergea înainte, gata să fugă la primul semn de alarmă; Magdalena îl urma pășind mărunt și repede, aproape ascuns sub balot, temîndu-se să nu simtă dintr-o clipă în alta mîna vreunui polițist în ceafă. Cînd au cercetat cîștigul furtului în curtea îndepărtată, Chamorra s-a dovedit arogant ca un leu, dîndu-i tovarășului lui doar cîteva pesete de aramă. Asta-i ajungea pentru moment. O făcea spre binele lui, căci era foarte risipitor. Altă dată o să-i dea mai mult.

Apoi dezlegară balotul de saltele și Chamorra se îndoi, cu pumnii în șold, rîzînd zgomotos. Ce mai răsplată!... Ce mai dar!...

Magdalena rîse de asemenea pentru prima dată în după-amiaza aceea. Pe așternuturi se odihnea

un copil mic, îmbrăcat doar într-o cămășuță, cu ochii închiși, cu fața congestionată, mișcîndu-și zbuciumat pieptul la prima mîngîiere a aerului. Magdalena își aminti că în timpul drumului avusese senzația a ceva viu care se mișcă în spatele lui, în balot. Un zgomot slab și înăbușit îl urmărise tot timpul fugii. Mama lăsase micuțul dormind în răcoroasa întunecime a dormitorului, și ei l-au luat, fără să știe, o dată cu așternuturile.

Magdalena își întrebă tovarășul cu ochi înspăimîntați. Ce facem cu micuțul?... Dar sufletul acela de cîine începu să rîdă ca un diavol.

— E pentru tine; ți-l dăruiesc... Mănîncă-l cu cartofi.

Și porni cu tot cîștigul furtului. Magdalena rămase șovăind, în timp ce ridica copilul în brațe. Sărăcuțul!... Era la fel ca Tono al lui cînd îl adormea cu cîntece de leagăn ; la fel ca Tono cînd era bolnav și-și lăsa căpșorul pe pieptul lui în timp ce el plîngea, tremurînd pentru viața copilului. Aceleași piciorușe trandafirii și fragede ; aceeași carne pufoasă, cu pielea fină, moale ca mătasea... Copilul nu mai plîngea, pironindu-și cu mirare ochii într-ai hoțului, ce-l mîngîia ca o dădacă.

— Vai, sărăcuțul! Vai, prințișorule! Privește-mă: sînt unchiul tău.

Dar Magdalena nu mai rîse, gîndindu-se la mamă, la durerea ei disperată cînd se va întoarce acasă. Pierderea micului ei avut nu însemna nimic pentru ea! Copilul! Unde să-l găsească?... Cunoștea firea mamelor; Peluchona era cea mai rea dintre femei; dar o văzuse plîngînd și urlînd în fața micuțului ei în primejdie.

Privi soarele care începea să coboare într-un măreţ asfinţit de vară. Mai avea timp să ducă copilul acasă înainte de întoarcerea părinţilor. Şi dacă se întîlnea cu ei va minţi, spunînd că găsise copilul în mijlocul străzii; o ieşi cum o putea din încurcătură. Înainte niciodată nu se simţise atît de îndrăzneţ.

Ducînd copilul în braţe, trecu liniştit pe aceleaşi străzi pe care le străbătuse înainte cu pasul fricii. Urcă scara mică fără să întîlnească pe nimeni. Sus, aceeaşi singurătate.

Uşa era încă deschisă, cu încuietoarea forţată. Înăuntru, camerele în neorînduială, cu mobilele stricate, cu sertarele pe jos, scaunele răsturnate şi hainele împrăştiate ; încercă senzaţia aceea de groază asemănătoare cu cea a ucigaşului care se întoarce să contemple cadavrul victimei, cu mult după făptuirea crimei.

Îi dădu copilului o ultimă sărutare şi-l lăsă pe mindirul patului.

— Adio, drăguţule!

Dar, apropiindu-se de scară, auzi paşi, iar în dreptunghiul de lumină slabă din uşă apăru silueta unui bărbat trupeş şi în acelaşi timp răsună, cu tremurături de spaimă, ţipătul ascuţit al unui glas de femeie:

— Hoţii!... Ajutor!

Magdalena încercă să fugă făcîndu-şi drum cu capul în jos, ca un şobolan speriat; dar se simţi înhăţat de nişte mîini de ciclop, obişnuite să bată fierul, şi dintr-un brînci se rostogoli pe scară în jos.

Mai păstra şi acum semnele rănilor de-atunci, căci se lovise de trepte, şi ale loviturilor pe care i le dădură vecinii înfuriaţi.

— Total, domnule : furt cu spargere ; mi-au dat nu ştiu cîţi ani... Şi asta pentru că sînt bun. Dar nici măcar nu-mi păstrează respectul, văzîndu-mă „de cauză" pentru un furt de merit. Toţi ştiu că autorul a fost Chamorra, pe care nu l-am mai văzut... şi rîd de mine ca de un prost.

— Din culegerea *CUENTOS* —

ÎMPRUMUTUL RĂPOSATEI

I

Cînd locuitorii din valea mică, înfiptă între două ziduri masive ale Anzilor, au aflat că Rosalindo Ovejero avea de gînd să coboare în orașul Salta ca să asiste la procesiunea vestitului Crist numit Domnul cel făcător de minuni, mulți au fost cei care l-au căutat ca să-i încredințeze felurite comisioane creștinești.

Cu ani în urmă, cînd afacerile mergeau bine și comerțul între Salta, loc bogat în salpetru de Chile, și sudul Boliviei era activ, se găseau întotdeauna cărăuși bogați care, din entuziasm patriotic, plăteau drumul pentru toți consătenii lor ce coborau în masă din valea foarte înaltă ca să ia parte la acea sărbătoare religioasă. Nu mergeau singuri. Grupul de bărbați și femei călări escortau o catîrcă strălucitor împodobită, purtînd în spinare o urnă cu imaginea Pruncului Isus, patronul sătulețului.

Părăsind pentru cîteva zile schitul care-i servea drept templu, acesta se număra printre chipurile sfinte ce mergeau înaintea icoanei făcătoare de minuni, organizatorii expediției străduindu-se să învingă, prin podoabele sale bogate, sfinții altor sătulețe.

Dusul la oraș dura două zile. Credincioșii din vale doreau să ajungă cît mai repede acolo, ca să-l vadă cîștigînd pe micul lor Isus. În schimb, întoarcerea dura trei săptămîni, fiindcă membrii cucernicei expediții, mîndri de succesul lor, se opreau la toate așezările din drum.

În orele de arșiță încingeau petreceri care se prelungeau uneori pînă la miezul nopții, consumînd mari cantități de ceai mate și tot felul de amestecuri alcoolice. Cei care aveau harul improvizației poetice cîntau, acompaniați de ghitare, *décimas anchas*[1] și *tristes*[2], *în* timp ce tovarășele lor jucau *zamacueca* chiliană, *triunfo, refalosa, mediacaña și gato*[3], printe care intercalau felurite povestiri.

Uneori, acest drum, în care popasurile erau mai lungi decît marșurile, era tulburat de vreo bătaie care făcea să curgă sînge; dar nimeni nu se scandaliza, căci nu e firesc ca niște bărbați care poartă arme și au trecut Anzii să poată trăi la un loc timp de mai multe săptămîni, jucînd și bînd laolaltă cu femeile, fără ca bricegele să nu iasă singure din teacă.

Acum nu mai erau cărăuși ajunși care să dăruiască cîteva duzine de monezi de aur pentru drumul Pruncului Isus și a preacredincioșilor săi. Cei mai bogați plecaseră din sătuleț; rămîneau doar cărăușii săraci, dintre cei care acceptă

[1] Strofă de zece versuri.
[2] Un fel de doină cîntată la ghitară de *gauchos*.
[3] Jocuri populare din America de Sud.

un drum la El Paposo, în Chile, sau la Tarija, în Bolivia, pentru cît le puteau da negustorii din Salta.

Rosalindo Ovejero era singurul care voia să continue tradiția, coborînd în oraș ca să-l însoțească pe Domnul cel făcător de minuni în trecerea lui solemnă pe străzi.

De cînd și-a anunțat călătoria, în coliba de chirpici cu acoperișul sprijinit pe niște pietre mari, pe care-o moștenise de la părinți, au început să curgă vizitele. Toți își însoțeau comisionul cu o bancnotă de un peso.

Femeile îi povesteau, fără să scape vreun amănunt, bolile grave de care le salvase chipul făcător de minuni. Măruntaiele lor, dureros sfîșiate de chinurile facerii, se potoliseră după mai multe cataplasme cu ierburi din Cordillera și în urma juruinței că vor lua parte la procesiunea lui Crist din Salta. Dar nu puteau face drumul, ca în alți ani; le va reprezenta însă Rosalindo, căci Domnul cel făcător de minuni e bun și îngăduie orice fel de înlocuire. Important era să plătească o lumînare care să ardă în timpul procesiunii.

— Ia, fiule, și cumpără din cele mai mari, îi spuneau femeile dîndu-i banii. Îți cer serviciul ăsta pentru că am fost prietenă cu sărmana maică-ta.

Apoi începeau să sosească bărbații; bieți cărăuși pîrliți de vînturile înghețate din Cordillera, care doboară și catîrii. În timpul viscolelor mari, unii rămăseseră izolați luni întregi într-o peșteră, la fel ca naufragiații care se refugiază pe vreo insulă

pustie, fiind nevoiți să aștepte întoarcerea vremii bune, în timp ce, alături, le mureau tovarășii de foame și de frig.

— Ține, Rosalindo, ca să-mi porți o lumînare în urma Domnului. Doar el și cu mine știm cît de mult îi datorez.

Toți arătau o încredere fără margini în acest Crist, care sosise în țară la puțină vreme după primii conchistadori spanioli, străbătînd singurătățile Pacificului într-o ladă mare, plutitoare, fără pînze sau vîsle și care s-a oprit într-un port din Peru. Icoana își alesese ca punct de reședință Salta, și de-atunci făptuise mii și mii de minuni.

Dar oamenii simpli din munți nu îngăduiau ca această divinitate atotputernică adusă de albi să stea singură, și închipuirea lor mai născocise cîteva divinități, secundare. Îl respectau mult pe Cristos din Salta, dar le inspira mai multă teamă *Văduva cu felinarul*, o strigoaică ce apărea noaptea cu un felinar în mînă în calea cărăușilor pierduți pe drumuri. Cel care-o întîlnea trebuia să-și facă pregătirile de plecare în cea lume, căci avea să moară înainte de-a se împlini anul.

Rosalindo Ovejero numără comisioanele înainte de-a pleca de-acasă. Trebuia să poarte la procesiune paisprezece lumînări, și el singur se simțea în stare să țină doar opt, cîte patru în fiecare mînă, puse între degete. Apoi se gîndi că oricînd va întîlni în cîrciumile din Salta vreun amic binevoitor care să primească să le poarte pe cele rămase, și porni la drum călare pe un căluț care, deocamdată, era toată averea lui.

Ca să-și reprezinte onorabil consătenii, ceru cu împrumut niște pinteni mari, care, după tradiție, fuseseră ai unui *gaucho* din Salta, dintre cei care luptaseră contra spaniolilor pentru independența țării, la ordinele lui Güemes. Și-a pus *poncho*-ul cel mai puțin uzat, de culoarea muștarului, și o pălărie uriașă, pe sub marginile căreia îi scăpa părul lung, neted și negru corb, unindu-se cu barba-i de nazaritean. Șaua avea în ambele părți un fel de aripi puternice, numite oblîncuri, ca să ferească picioarele călărețului de lovituri și de zgîrieturile mărăcinilor. De departe, aceste aripi făceau din bietul căluț o caricatură a calului Muzelor.

Calul și numele erau cele două motive de mîndrie ale tînărului salten. Numele îl datora unei metise sentimentale care studiase în oraș ca să devină învățătoare, aducînd în sătulețul din Anzi produsul lecturilor ei dezordonate. A vrut să creeze o generație potrivit cu idealurile ei politice. Lui i-a pus numele Rosalindo, pe un frate care murise îl botezase Idilio, iar pe o soră care era acum în Bolivia îi sfătui s-o numească Zobeida, ca pe soția sultanului din *O mie și una de nopți*.

Rosalindo sosi în Salta chiar în ziua procesiunii. Era în septembrie, cînd începe primăvara în emisfera australă, și străzile erau învăluite în parfumul florilor pe care îl răspîndeau vechile-i grădini. Clopotele se legănau în turnurile bisericilor și mănăstirilor, construcții zvelte, de-o mare îndrăzneală într-o țară unde cutremurele sînt dese.

Domnul cel făcător de minuni va fi escortat de un regiment de vînători de munte, cantonat în

Salta de guvernul din Buenos Aires. Călugării diferitelor mănăstiri umblau pe străzile cu aspect colonial și prin vechea Piață a Armelor, mărginită de arcade întocmai ca o piață veche din Spania. Deasupra cîtorva porți se mai păstra încă scutul de piatră, destăinuind mîndria nobiliată a celor care construiseră casa acea mare, într-o vreme în care nu luase încă ființă Republica Argentina și țara era guvernată de reprezentanții monarhiei spaniole.

Ovejero se prezentă punctual la biserică la ora procesiunii. Mai întîi trecură una după alta icoanele satelor însoțite de credincioși. Aceștia veniseră de la multe leghe distanță, coborînd munții ca niște șiraguri de furnici multicolore. Bărbații care-și lăsaseră calul cu coburii de piele și frînghia făcute sul de o parte a șeii, mergeau cu o stîngăcie de centaur, făcînd să răsune la tot pasul pintenii enormi. Mergeau cu umilință în urma icoanelor, ținîndu-și pălăria cu amîndouă mîinile, și cu capul plecat. Amestecați printre ei mergeau copiii, înfășurați în *poncho*-uri cu dungi roșii și negre, și femeile, niște metise grase, cu pielea lucioasă, care păreau îmbrăcate de carnaval din cauza fustelor în culori țipătoare : verzi, roz sau stacojii.

Cristos cel făcător de minuni era escortat de breslele orașului. Domnișoarele din Salta mergeau două cîte două, după drapelele și prapurele purtate de cîțiva călugări ascetici care păreau ieșiți dintr-un tablou de Zurbarán. Toate fetele acestea tinere profitau de sărbătoare ca să-și înnoiască

veșmintele de primăvară : albe, roz, albastru-pal, sau de culoarea căpșunii. Pălării uriașe cu pene mîndre le acopereau pieptănăturile ; într-o mînă purtau o lumînare răsucită, neaprinsă, înfășurată într-o batistă de dantelă, iar cu cealaltă își strîngeau și-și adunau fusta în jurul trupului, arătîndu-și în mers farmecele ascunse.

Această evlavie primăvăratică nu avea chipul îndurerat. Domnișoarele înălțau capul ca să primească salutul celor din balcoane și surîdeau ușor la ocheadele tinerilor grupați la colțurile străzilor. Emoția religioasă era vădită doar la mulțimea aceea rustică de pe trotuare, oameni cu pielea arămie, gesturi umile și glasuri cîntătoare și dulci. Femeile umblau acoperite cu cîte-o mantie lungă și neagră, la fel ca cea a chilienilor ; bărbații cu un *poncho* gălbui și cu o pălărie largă, tare și țeapănă de parcă ar fi fost o cască. Erau tulburați cu toții pînă la lacrimi văzînd, printre norii de tămîie ai preoților și printre baionetele soldaților, pe Cristos cel făcător de minuni răstignit pe cruce, fără alt veșmînt decît o mică bucată de catifea cît latul palmei.

În urma icoanei arhaice venea partea cea mai interesantă a procesiunii : armata îndurerată a celor care doreau să-și arate în public recunoștința față de Domnul cel făcător de minuni. Erau indiene tinere și zvelte, de o prospețime atrăgătoare, cu o lumînare în dreapta și o mantie neagră peste fusta largă, țipător colorată și cu volane mari. De sub jupoanele încrețite le apăreau picioarele goale, căci promiseseră Mîntuitorului să-l urmeze în timpul procesiunii desculțe.

Treceau de asemenea și bătrîne galbene și zbîrcite — cum trebuia să fie și *Văduva cu felinarul* — care suspinau și vărsau șiroaie de lacrimi contemplînd spatele Domnului celui făcător de minuni. Și, amestecați cu femeile, defilau *los gauchos*, cu chipul lor tragic, bărboși, pletoși, bronzați de soare și de zăpezi, cu *poncho*-ul destrămat și cu cizmele rupte. Multe din aceste cizme păreau să caște, arătînd prin gura deschisă degetele de la picioare, complet goale.

Nici unul din acești călăreți cu profil vulturesc, zdrențăroși, mîndri și curtenitori nu se putea să nu poarte cu mîndrie pintenii lor mari. Mai degrabă ar muri de foame decît să-și piardă demnitatea lor de călăreți.

Toți erau atenți la micile flăcărui ce pîlpîiau în pumnii lor strînși, avînd grijă să nu se stingă. Unii purtau pînă la patru lumînări aprinse între degetele fiecărei mîini, împlinind astfel comisioanele credincioșilor absenți. Și Rosalindo se număra printre ei, iar un prieten care mergea alături de el purta cele șase lumînări rămase. Cei doi, fiind tineri, căutau să meargă printre credincioasele cu o înfățișare mai onorabilă.

Ovejero nu șovăise nici o clipă să împlinească întocmai comisioanele primite. Cu icoana făcătoare de minuni nu mergeau înșelăciunile. Își îngăduise doar să cumpere lumînări mai mici decît ar fi dorit consătenii lui, păstrîndu-și diferența de preț pentru ceea ce urma după procesiune.

Preacredincioșii întru Cristos care nu putuseră să cumpere o lumînare, trebuiau să facă ceva în cinstea icoanei și-și puneau umărul sub năsălie

ca să-i ajute pe purtători. Dar erau așa de mulți cei care se înghesuiau să poarte năsălia, și mișcările le erau așa de dezordonate, încît Domnul cel făcător de minuni se legăna, amenințînd să cadă. Poliția crezu necesar să intervină, gonind cu lovituri pe credincioșii de prisos.

Cînd procesiunea luă sfîrșit, Rosalindo stinse cele paisprezece lumînări, socotind cam cît ar putea să ia pentru capete. Apoi începu să colinde diferitele case de petreceri din oraș, în tovărășia prietenului.

În toate se juca *la zamacueca* numită în ținut *la chilenita*. Spre miezul nopții, înfierbîntați de joc și de numeroasele pahare de rachiu din trestie-de-zahăr — fabricat în fabricile de zahăr din Tucumán — pe care le băuseră, au intrat într-o casă de același fel, unde, în sunetele unei harpe, mai multe femei dansau cu niște călăreți de statură aproape gigantică. Erau cîțiva *gauchos* veniți din Chaco, în urma cirezilor: oameni zdraveni, cu profil vulturesc și purtări alese care, prin înfățișarea lor, aminteau de călăreții arabi din legende.

Harpa își picura sunetele cristaline, asemeni celor dintr-o cutie de muzică, și *los gauchos* săreau zăngănindu-și pintenii, în urma metiselor cu rochii unduitoare care se legănau cadențat, fluturînd în dreapta batista, fără de care nu se putea să joci *la chilenita.*

Sunetul romantic al harpei avu darul de-a crispa nervii lui Rosalindo, acrindu-i băutura pe care o avea în corp. Prietenul lui încercă și el o senzație de nemulțumire, și cei doi dădură glas nemulțumirii transformînd-o într-o ură neînduplecată împotriva flăcăilor din Chaco. Ce căutau în Salta, dacă nu erau de-acolo?... De ce îndrăzneau să danseze cu femeile din ținut?...

Cei doi știau bine că femeile astea dansau cu toată lumea și că cele mai multe din ele nu erau de prin partea locului. Dar rîca lor avea nevoie de un motiv, oricare ar fi fost el, și peste puțin, fără să-și dea seama cum începuse povestea, se pomeniră cu cuțitul în mînă în fața flăcăilor din Chaco, care își scoseseră de asemenea cuțitele lor mari.

Unul căzu rănit; femeile țipară; omul cu harpa ieși fugind, ducîndu-și în spinare instrumentul, care gemu de durere cînd se izbi de gratiile dinspre stradă; vecinii veniră în fugă, iar în cele din urmă sosiră și polițiștii, care în noaptea aceea umblau pe străzi mai abitir decît în restul anului, cunoscînd din experiență efectele aglomerației la sărbătoarea lui Crist cel făcător de minuni.

Rosalindo și prietenul lui se treziră afară din oraș cînd le trecură fierbințeala pricinuită de mînie și băutură.

— Cred că l-ai omorît, frate, zise tovarășul.

Și cum era cunoscător în astfel de lucruri, îl sfătui să plece în Chile dacă nu voia să petreacă cîțiva ani găzduit gratis în închisoarea din Salta.

Toate femeile din casa de petrecere, ca și *los gauchos* văzuseră bine cum îl lovea Rosalindo pe cel rănit cu cuțitul. Pe lîngă asta, arma lui rămăsese la locul bătăii.

Nu era ușor să fugă. Trebuia să treacă peste Rîpa Diavolului, apucînd apoi pe-o cărare abruptă

de-a curmezişul Anzilor, pînă să ajungă la un port al Pacificului numit El Paposo. Mulţi chilieni făceau acest drum, fugind de justiţia ţării lor, şi putea prea bine să facă la fel pentru acelaşi motiv, străbătînd acelaşi ţinut întins şi pustiu, dar în sens opus.

Rosalindo încercă să meargă la hanul sărăcăcios unde-şi lăsase calul ; dar cînd fu aproape de el, trebui să dea înapoi, înştiinţat de credinciosul tovarăş. Poliţia, mai isteaţă ca ei, inventaria tocmai obiectele care aparţineau lui Ovejero, înşelîndu-şi astfel aşteptarea pînă la venirea vinovatului.

— Trebuie să fugi, frate, îl sfătui din nou prietenul.

Socotea că e periculos, acum drumul cel mai scurt care duce în provincia Copiapó, în Chile, ţara vecină. Era un drum foarte umblat de cărăuşi şi poliţia putea să-i ajungă din urmă. Dacă tot nu mai avea cal, era nimerit să ia drumul mai greu şi plin de pericole, dar pe care-l bat doar cei ce merg pe jos. Cum absenţa lui va fi foarte lungă şi trebuia să-şi cîştige pîinea, acest drum era cel mai potrivit pentru că la capătul lui avea să dea de vestitele locuri chiliene de unde se scoate salpetru şi unde întotdeauna e nevoie de oameni pentru muncă ; şi unde, uneori, se plătesc simbrii nemaipomenite.

Rosalindo cunoştea din auzite acest drum numit Drumul Pustiului. În spatele acestui Pustiu se afla ceva şi mai rău : groaznicul Puna de Atacama, un deşert îngrozitor unde mureau şi oamenii şi animalele : uneori de sete ; alteori de frig ; iar cîteodată doborîţi de vînt.

Ovejero şi-a pus pintenii la cingătoare, renunţînd la demnitatea lui de călăreţ, pentru a deveni drumeţ.

— Dacă ai noroc, continuă tovarăşul, în douăzeci de zile sau într-o lună ajungi în portul Cobija, sau la salpetrăriile din Antofagasta. Sînt cărăuşi care-au făcut drumul în răstimpul ăsta.

Şi, cu duioşia pe care o inspiră prietenul căzut în nenorocire, îi dădu cuţitul lui şi tot mărunţişul pe care putu să-l găsească în diferitele ascunzişuri ale îmbrăcăminţii.

— Ia, frate, la fel ai fi făcut şi tu dacă aş fi fost în locul tău. Isus cel făcător de minuni să te însoţească!

Şi Rosalindo Ovejero întoarse spatele oraşului Salta, apucînd Drumul Pustiului.

II

Îl cunoştea fără să-l fi străbătut niciodată, aşa cum cunoştea toate drumurile şi cărările Anzilor, unde oamenii şi patrupedele înseamnă mai puţin decît furnicile, căţărîndu-se încet pe încreţiturile şi crăpăturile unor munţi a căror înălţime te împiedică să vezi cerul.

Tatăl lui se ocupase cu cărăuşia şi toţi strămoşii lui trăiseră de pe urma aceleiaşi ocupaţii. Duceau în porturile Pacificului produse din ţinut şi aduceau la întoarcere obiecte de provenienţă europeană, Buenos Aires şi celelalte porturi argentiniene

fiind foarte departe. Acasă la el, Rosalindo auzise vorbindu-se numai de drumuri primejdioase peste Anzi și de podișul pustiu al Atacamei.

Cînd era flăcăiandru se angajase ca ajutor, la niște cărăuși, supraveghind catîrii ca să nu se prăbușească în trecătorile primejdioase. În aceste drumuri prin singurătățile nesfîrșite nu se temea nici de oameni, nici de fiare. Pentru vagabondul care avea chef să fure, avea cuțitul; la fel și pentru puma, leul platourilor pustii, nu mai mare decît un dulău, dar pe care foamea îl ține într-o stare de ferocitate continuă, împingîndu-l să atace drumeții. Singurul lucru de care-i era frică în această natură măreață și mută, prin care trecuseră și răstrecuseră strămoșii lui, erau puterile tainice și nelămurite care păreau că bîntuie prin pustietățile acelea.

Ovejero avea un suflet credincios în felul lui, înclinat spre superstiții.

Credea în Cristos din Salta, dar alături de el continua să venereze și străvechile divinități indigene, ca toți muntenii ținutului. Domnul cel făcător de minuni avea fără doar și poate puterea pe care o au oamenii albi, stăpînitorii lumii, dar pentru asta Pacha-Mama nu înceta să fie tot regina Cordillerei și a văilor apropiate, așa cum fusese cu multe secole înainte de venirea spaniolilor.

Pacha-Mama e o zeiță binefăcătoare care se află pretutindeni și știa tot, și n-are rost să-i ascunzi anumit cuvinte sau gînduri. O reprezintă pe mama glie și orice cărăuș care nu e lipsit de suflet, ori de cîte ori bea, lăsă să cadă cîteva picături pentru ca maica cea bună să nu rabde de sete. Tot așa, cînd

bărbații cu frică de Dumnezeu se dăruiesc plăcerii de-a mesteca frunză de coca încep întotdeauna prin a face cu piciorul o gaură în pămînt și a îngropa cîteva frunze — Pacha-Mama trebuie să mănînce pentru ca foamea să n-o mînie și să se arate răzbunătoare cu fiii ei.

Rosalindo știa că zeița nu trăiește singură. Are un soț puternic, dar cu mai puțină autoritate decît ea : un zeu asemănător regilor consorți din țările unde femeia poate moșteni coroana. Acest spirit atotputernic se numește Tata-Coquena și e stăpînul tuturor bogățiilor ascunse în măruntaiele globului.

Mulți oameni originari din ținut se întîlniseră cu cei doi zei pe cînd își purtau animalele de povară prin trecătorile Anzilor; dar o asemenea întîlnire se întîmpla întotdeauna pe vreme de furtună, de parcă zeii nu puteau să se lase văzuți decît la lumina fulgerelor și însoțiți de trăsnetele care se rostogolesc cu o detunătură nesfîrșită din munte-n munte și din vale-n vale.

Pacha-Mama și Tata-Coquena erau cărăuși. Ce altceva puteau să fie dacă aveau atîtea bogății ?... Cei care-i vedeau nu izbuteau să numere toate animalele de povară, uriașe ca niște elefanți, care mergeau în urma lor. Desagii și cuferele pe care le cărau aceste animale uriașe erau doldora de coca, încărcătură prețioasă, la care cărăușii din munți erau mai simțitori decît față de aur.

Cei de prin partea locului nu cunoșteau altă bogăție care să se poată asemui cu aceste frunze uscate și răcoritoare, din care se extrage cocaina și care taie foamea și setea.

Tatăl lui Rosalindo se întîlnise de cîteva ori cu Pacha-Mama în serile de vijelie și-i descrisese fiului cum arătau zeița și soțul ei, ca și înfățișarea fastuoasă și maiestuoasă a animalelor de povară. Dar această întîlnire se nimerea întotdeauna după un lung popas pe drum, în tovărășia altor cărăuși, popas cu care fusese sărbătorit cu chefuri frățești.

Apucînd Drumul Pustiului, Rosalindo se gîndea și la Cristos din Salta și la Pacha-Mama. Cele două feluri de sînge care curgeau în vinele lui îi dădeau drept să ceară ocrotirea ambelor divinități. Printre strămoșii lui se afla un negustor spaniol din Salta, dar restul familiei păstra trăsăturile etnice ale primilor indieni calchaquí. Dacă unul din zei îl părăsea, celălalt îl ocrotea din rivalitate.

Așa că o porni voinicește de-a latul Pustiului.

Priveliștile cele mai înfricoșătoare ale Cordillerei cunoscute de el se dovedeau locuri plăcute în comparație cu această cîmpie întinsă și înaltă. Pămîntul oferea doar o vegetație rahitică și spinoasă, la adăpostul pietrelor. Uneori găsea grămezi de zguri metalice, ruinele unor sătulețe și capele dărăpănate în apropierea cărora nu locuia nici o ființă omenească. Erau resturile așezărilor miniere create de cuceritorii spanioli cînd s-au întins peste aceste pustietăți în căutarea metalelor prețioase. Indienii calchaquí se răsculaseră pe timpuri, omorînd minerii, distrugîndu-le satele și astupînd filoanele aurifere, în așa fel încît era cu neputință să fie găsite din nou.

Peisajul devenea din ce în ce mai dezolant și mai înspăimîntător. Acum nu mai era nici urmă de umezeală în această cîmpie înaltă unde, în anumite

luni, cădea zăpada îngropîndu-i pe călători. Totul era uscat, sterp și dușmănos. Bogățiile minerale dădeau munților culori nemaipomenite. Erau culmi verzi, dar de un verde metalic; altele erau roșii sau portocalii.

În anumite goluri exista cîte un strat alb și adînc, asemănător cu sedimentele unui lac ale cărui ape se solidificaseră. Aceste lacuri seci erau de borat.

Merse apoi zile întregi fără să întîlnească nici o vegetație. Doar în rîpele seci creșteau un fel de cactuși de mărimea unui om, drepți ca niște coloane spinoase. Văzuți de departe, acești cactuși păreau șiruri de soldați care coborau coastele în ordine.

În primele zile, Rosalindo întîlni cocioabele cîtorva singuratici ai Pustiului. Erau păstori de capre — turma săracului — care înfăptuiau minunea de a trăi, ei și animalele lor, pe un pămînt sterp; apoi nu mai întîlni nici o locuință omenească. Singurătate deplină, tăcerea pămînturilor moarte, adîncimea tainică a lipsei oricărei urme de viață se deschiseră înaintea pașilor lui, ca să se închidă îndată, înghițindu-l.

Ca să-și mai dea curaj își amintea de cele auzite uneori despre primii oameni albi care străbătuseră deșertul. Erau spanioli cu archebuze și cai, războinici cu armuri grele care nu știau încotro îi poartă pașii și nu știau nici dacă îngrozitorul Puna de Atacama are vreun sfîrșit. Conducătorul lor se numea Almagro și-l abandonase pe Pizarro în Peru ca să traverseze această singurătate înfricoșătoare, descoperind de cealaltă parte a deșertului pămîntul care s-a numit apoi Chile.

„Ptiu, ce oameni!" se gîndea Rosalindo.

Și se simțea înzestrat cu noi forțe ca să-și urmeze drumul. Cel puțin el știa cu siguranță încotro se îndreaptă și întîlnea toate amănuntele topografice ale terenului potrivit cu indicațiile pe care i le dăduse tovarășul lui și singuraticii stabiliți la marginile deșertului.

Nici unul din cei ce-l adăpostiseră în locuința lor nu-l descususeră. Bănuiau că fuge pentru că „se nenorocise", și cum acest ghinion i se putea întîmpla oricărui bărbat ce poartă cuțit, se mărginiră să-i dea explicații asupra direcției pe care trebuia s-o urmeze, adăugînd cîteva bucăți de pastramă de capră, ca să nu moară de foame în drumul lui îndrăzneț.

Nici după ce-și consumă toate proviziile, nu se pierdu cu firea. Atît timp cît păstra o pungă pe care o purta la cingătoare nu se temea de foame și nici de sete. Avea în ea rezerva lui de coca, aliment minunat pentru indigeni pentru că dă insensibilitatea paraliziei și înlătură chinul nevoilor, împrăștiind totodată prin tot corpul o nouă vigoare. Datorită acestui anestezic — socotit în ținut drept un aliment de origine divină—ar putea trăi zile după zile fără ca foamea sau setea să-i îngreuneze călătoria.

La căderea nopții, căuta adăpostul natural al pietrelor sau al zidurilor în ruine care destăinuiau locul vreunei așezări miniere rasă de pe fața pămîntului cu două secole în urmă. Își relua drumul doar o dată cu lumina soarelui, ca să meargă călăuzindu-se după semnele care i se indicaseră, căci altfel s-ar fi pierdut în ținutul acela monoton,

fără copaci, fără case, fără rîuri care să-i poată servi drept punct de orientare.

Ceea ce-l îngrijora mai mult era faptul că s-ar fi putut stîrni dintr-o dată una din groaznicele furtuni de gheață care bîntuie Puna. Atîta timp cît atmosfera se menținea liniștită nu se socotea în primejdie de moarte. În acest podiș unde nu e cu putință să găsești adăpost, uraganul rece e la fel de temut ca și zăpada care îngroapă.

Rarefierea aerului însemna o oboseală de moarte pentru cei care tăiau de-a dreptul, pentru prima dată, podișurile andine. Dar Ovejero, obișnuit să respire la înălțimi mari, era ferit de așa-numitul rău de Puna. Avea inima puternică a oamenilor de la munte, și pieptul, larg, îi îngăduia să respire în voie în niște locuri aflate la peste trei mii de metri deasupra Oceanului.

Într-o dimineață ghici că sosise în punctul cel mai înalt și cel mai greu al drumului. După două sau trei zile de mers va începe coborîrea spre Pacific.

„Trebuie să fiu aproape de «răposata Correa»", se gîndi.

O cunoștea din auzite pe „răposata Correa", ca toți fiii ținutului Salta.

Era o biată femeie care pornise de-a dreptul peste deșert, pe jos, și cu un copil în brațe. Dorința ei era să ajungă în Chile în căutarea unui bărbat : poate soțul ei, sau poate vreun ibovnic care o părăsise. Vînturile înghețate ale Punei au învăluit-o în locul cel mai înalt al platoului, iar ea și copilul, adăpostiți într-o gaură din pămînt, au murit de foame și de frig. După luni de zile

au descoperit-o alți drumeți, ca în momentul în care își dăduse sfîrșitul, căci în uscatele înălțimi ale Punei cadavrele se mențin într-o stare absolută de conservare, părînd că sfidează moartea.

Pribegii andini au făcut din milă o groapă în pămîntul sterp, ca s-o înmormînteze pe acea femeie, poreclită Correa, și pe copilul ei, așezînd peste cadavre o grămadă de pietre, ca un monument rudimentar.

Faima „răposatei Correa" se întinse în tot ținutul. Mulți muriseră pe cărările podișului, numite scurtături, dar nici unul dintre pribegii morți nu putea trezi același interes sentimental ca acea femeie.

Mormîntul „răposatei Correa" deveni de-atunci încolo punctul de orientare pentru cei care treceau din Salta în Chile. Orice drumeț se socotea dator să spună o rugăciune pentru moartă și să lase pe mormînt o ofrandă. Unul din singuraticii locuitori ai Pustiului se numi singur administratorul postum al moartei, și la fiecare șase luni sau la un an făcea drumul pînă la mormînt ca să ia pomenile cu care plătea cîteva slujbe religioase.

Acest lucru era îndeplinit cu o cinste superstițioasă. Banii pomenilor rămîneau luni în șir pe mormînt, fără ca drumeții — în cea mai mare parte oameni cu un trecut îngrozitor — să îndrăznească a lua cea mai mică parte din depozitul acela sfînt. Dimpotrivă, toți căutau să dea, chiar dacă ar fi fost doar cîteva centime, crezînd că o danie făcută „răposatei Correa" era mijlocul cel mai sigur de-a termina drumul cu bine.

În cele din urmă Rosalindo găsi și el mormîntul. Era o grămadă de pietre pusă peste alte pietre, care păreau să fie baza unui zid dispărut. Două lemne negre și crăpate de vînt formau o cruce, iar la piciorul ei era un vas de tablă, o cutie de conserve veche, venită în America australă din Chicago ca să sfîrșească sub chip de cutie a milelor pe mormîntul unei femei.

Ovejero îi cercetă interiorul. În fundul cutiei era o piatră mare, ca s-o țină fixă pe mormînt și să n-o răstoarne vîntul. Ridicînd piatra, dădu cu ochii de banii pomenilor: cîteva bilete de un peso și mai multe monede de nichel. Trecuse poate un an de cînd administratorul moartei nu venise să ia pomenile.

Flăcăul își cunoștea datoria și se grăbi s-o împlinească. Cu pălăria în mînă, spuse toate rugăciunile pe care le păstra în memorie din copilărie. „Sărmană, *răposată Correa* !..." Apoi căută în cingătoare, printre diferite obiecte, batista înnodată în care-și păstra toți banii.

Scoase la lumină tot ce avea. Îi mai rămîneau doar trei pesos și cîteva centime. În primele zile ale călătoriei trebuise să-și plătească cele cîteva popasuri de pe drum, căci locuitorii colibelor nu erau simpli ciobani ca cei din deșert și își înlesneau traiul găzduind cărăuși. Îi rămînea foarte puțin ca să facă o danie mai de Doamne-ajută.

Se gîndi de asemenea cu grijă la ceea ce-l aștepta de cealaltă parte a deșertului, cînd nu va mai fi singur și cînd, aflîndu-se iar printre oameni, vor reapare cerințele și cheltuielile zilnice. Avea nevoie de bani ca să-și continue drumul pe un

pămînt locuit de oameni şi ca să trăiască înainte de-a găsi de lucru ; iar ceea ce avea nu-i era de ajuns.

Adîncit în aceste socoteli, începu să uite de moartă şi de tot ce-l înconjura, cînd o făptură neaşteptată îl făcu să se întoarcă la realitate cu apariţia ei neliniştitoare.

Nu era singur în deşert. De cealaltă parte a şirului de pietre în formă de zid, văzu un cîine uriaş care mîrîia ; avea o blană galbenă, acoperită de cîteva pete de un roşu-închis. Cînd animalul făcu o mişcare, văzu de asemenea că avea cap de pisică, mustăţi zbîrlite şi nişte ochi verzi care răspîndeau scînteieri aurii.

Rosalindo cunoştea această fiară şi nu se temea de ea. Era o puma, care părea să şovăie între îndrăzneală şi teamă, între luptă şi fugă. Omul o înspăimîntă cu un urlet fioros, trimiţîndu-i în acelaşi timp un colţ de stîncă ce-i atinse o labă.

Fiara fugi în primul moment, dar se opri la mică distanţă. Socotea că terenul acela îi aparţine. Cu siguranţă că rămînea lîngă mormînt tot anul, pentru că acesta era locul cel mai umblat din singurătatea deşertului, fiindu-i uşor să se hrănească cu resturile rămase în urma caravanelor sau să surprindă vreun om ori vreun animal de povară într-o clipă de nebăgare de seamă.

Cît timp a rămas departe, Rosalindo n-a vrut să înceapă ostilităţile. Vedea în animal un păzitor al mormîntului. S-a gîndit chiar, în mod superstiţios, că acea felină a deşertului, corcitură de leu şi de tigru, ar putea avea ceva din sufletul

moartei, căci în poveştile ţinutului auzise vorbindu-se de multe ori de sufletele oamenilor care-şi continuă existenţa în trup de animale.

Încetă să se mai ocupe de puma, ca să se uite în continuare la cutia milelor. O idee salvatoare prinsese să-i încolţească în gînd chiar în clipa în care-i abătuse atenţia prezenţa fiarei.

El era viu şi avea bani puţini ; în schimb „răposata Correa" era moartă de atîţia ani şi nu avea nevoie să mănînce şi nici nu era silită să meargă neapărat în Chile, ca el. Daniile acelea vor rămîne luni şi luni sub piatră, pînă cînd va veni însărcinatul ca să le ia. El şi moarta nu puteau să facă un tîrg cinstit ?...

Rosalindo nu vru să accepte nici o clipă gîndul de-a pune stăpînire pe banii aceia. Fiind ai unei moarte, aveau un caracter sfînt, şi, pe deasupra, însemnau un anumit număr de slujbe pentru mîntuirea veşnică a mamei şi a copilului. Era însă cu putinţă o anumită înţelegere între cei doi, care nu era cu totul nouă.

Ştia de la cărăuşii şi drumeţii din Anzi la ce serveau de multe ori aceste morminte cu depozitul lor de danii. Cum în diferitele trecători ale Cordillerei mormintele sînt dese, călătorii lipsiţi de mijloace iau cu tot respectul banii dăruiţi morţilor, lăsîndu-le în schimb o chitanţă cu promisiunea solemnă de-a le înapoia o sumă mai mare.

Ovejero se gîndi că şi el putea să facă la fel. „Răposata Correa" era o femeie bună şi ar îngădui cu siguranţă din fundul mormîntului ei de pietre acest împrumut. El, în ceea ce-l priveşte,

fusese întotdeauna credincios cuvîntului dat, și în afară de asta îl obliga și iscălitura. Ceea ce ar lua ar înapoia încincit și moarta ar cîștiga, prin dobînda banilor împrumutați, un mare număr de slujbe.

Luă toți banii depozitați în fundul cutiei cu liniștea pe care o dă gîndul curat al făptuirii. Îi numără : opt pesos și patruzeci de centime. Căută apoi în cingătoare un creion scurt și tocit, rupînd și o bucată de hîrtie dintr-un ziar vechi din Salta.

Redactarea documentului a fost un lucru greu și lung. În copilărie se numărase printre cei mai buni elevi ai școlii din sătucul lui, dar întotdeauna a socotit ortografia ca cel mai înfiorător chin al tinereții din cauza deosebirii dintre literele mari și cele mici.

Declară, pe marginea albă a ziarului, că lua cu împrumut de la „răposata Correa" mai sus-numita sumă, obligîndu-se s-o înapoieze deasupra aceluiași mormînt în răstimp de un an ; și ca obligația să fie și mai solemnă, puse în fiecare cuvînt două sau trei majuscule. Apoi urmă iscălitura : „Rosalindo Ovejero", cu litere atît de mari cît îi îngăduia îngustimea hîrtiei.

După ce-și ascunse banii în cingătoare, puse chitanța în fundul cutiei, așezînd piatra chiar peste ea, pentru ca în nici un caz să n-o poată lua vîntul.

Nu-i mai rămînea nimic de făcut aici. Acum, cînd se vedea cu bani mai mulți, gata să dea piept cu viața printre oameni civilizați, voia să iasă cît mai curînd din deșert.

Puma se apropiase cu un mîrîit plin de ipocrizie, ca și cum ar fi așteptat să-l vadă din spate ca să se repeadă asupra lui. Rosalindo se aplecă, aruncînd în ea un alt colț de stîncă, punînd-o pentru a doua oară pe fugă de la mormîntul pe care-l socotea drept vizuina ei.

El gaucho își continuă drumul. A doua zi văzu cîteva lame sălbatice care fugeau la marginea orizontului. Viața vegetală și animală începea să apară din nou în deșert. În zilele următoare lamele îi ieșiră în întîmpinare în turme, și hățișurile deveniră mai dese și mai înalte. Aerul era mai ușor de respirat ; terenul începea să coboare.

În dimineața următoare fugarul din Salta întîlni oameni și dormi în locuințele sărăcăcioase ale satelor.

Continuă să coboare, și în cele din urmă găsi drumul care urca spre Bolivia; de partea cealaltă era coasta Pacificului.

III

Petrecu aproape un an muncind la exploatările de salpetru deschise de chilieni pe coasta Pacificului. A locuit uneori în Antofagasta, alteori în Iquique, ba chiar și în Arica, lîngă frontiera cu Peru.

Munca nu era din cale-afară de grea și se cîștigau bani buni. Europa avea nevoie de îngrășăminte pentru ogoarele ei, și mai ales Germania, unde terenurile nisipoase din Brandenburg refu-

zau să dea cartofi și sfeclă dacă nu primeau înainte hrana de azot solidificat în cîmpiile chiliene.

Toate popoarele trăiau atunci în pace și era nevoie să se mărească producția solului pentru ca omenirea, foarte numeroasă, să nu rămînă fără hrană. În porturile Pacificului soseau vapoare și vase cu pînze încărcate cu cărbune și plecau după cîteva săptămîni ducîndu-și calele pline de salpetru. Mii și mii de oameni munceau să scormonească acest pămînt alb ce conținea o substanță dătătoare de rod. Brațele de muncă erau plătite cu dărnicie și banii curgeau gîrlă.

Rosalindo sărbători ca pe un noroc al sorții faptul de-a fi fugit de pe meleagurile natale, scăpînd pentru totdeauna de ocupația lui de cărăuș, prost plătită și grea. În cîteva săptămîni cîștiga ceea ce de cealaltă parte a Anzilor l-ar fi costat un an de muncă. Pe deasupra, viața lui era mult mai ușoară și mai liniștită în acest ținut de emigranți.

La exploatările de salpetru munceau bărbați din diferite țări și aproape toți trăiau fără familie, putînd astfel să-și cheltuiască simbriile, considerabile, în mod plăcut. Așa stînd lucrurile, în zilele de sărbătoare, muncitorii înclinați spre beție își îngăduiau cele mai năstrușnice capricii în cafenele și în cîrciumi. Nu știau cum să-și irosească banii în acest ținut unde viața era improvizată, iar petrecerile rare. Unii își descărcau revolverele alegînd drept țintă sticlele aliniate pe polița din spatele tejghelei. Era un lux să spargi astfel sticlele de șampanie aduse din Europa, plătindu-le apoi cu niște

prețuri care ar fi scandalizat mulți bogătași. Alții, ca să bea un singur pahar de vin, puneau să se deschidă caneaua butoiului, lăsînd lichidul să curgă mult timp în paharul lor, ca dintr-un izvor, risipind astfel cantități enorme de vin. Apoi plăteau totul, plini de mîndrie, în fața spectatorilor.

Cu aceste capricii și altele care se puteau mărturisi și mai puțin își înșelau plictiseala în acea țară bogată în bani, dar cu un aspect dezolant. Bogăția sta în stratul adînc de salpetru care acoperea pămîntul ; dar acest pămînt alb care fertiliza ogoarele Europei nu îngăduia aici nici cea mai mică urmă de vegetație. O sterilitate prețioasă, dar tristă înconjura noile așezări. Cel mai mare lux al celor bogați era să aibe în casele lor cîteva glastre cu flori. Apa pentru stropitul lor costa cît cele mai alese vinuri.

Șirurile nesfîrșite de catîri care cărau din interior salpetrul spre porturi păreau să-și aducă aminte cu melancolie de cîmpiile cu pomi, ierburi și rîuri, unde se născuseră. Proprietarii caselor din apropierea drumurilor acestui ținut sterp nu-și vopseau casele în verde, căci bietele animale, înșelate de culoare, începeau să roadă barele groase de lemn, luîndu-le drept plante crescute din pămînt.

Rosalindo sfîrși prin a căpăta aceeași înfățișare cu muncitorii ținutului. Nu mai avea nimic din țăranul din Salta. Își tăiase pletele și-și schimbase îmbrăcămintea. Pe lîngă asta, urmărise cu atenție, în diferitele locuri unde lucrase, cuvîntările unor muncitori care veneau din Europa și care tunau și fulgerau împotriva companiilor de salpetru, ațîțîndu-și tovarășii la revoltă. Dar o grevă urmată

de incendii și jafuri a fost înăbușită imediat de soldații chilieni care au folosit mitralierele din plin, fapt care-l făcu pe Rosalindo și pe cea mai mare parte a tovarășilor lui să fie prudenți.

După opt luni de muncă, a încercat o mare bucurie cînd s-a întîlnit cu un om din țara lui, care voia să se întoarcă în Salta.

Viața acestui om în exploatările de salpetru fusese mai puțin plăcută și bănoasă ca a lui Ovejero. Muncise și cîștigase bine în primele luni ; dar avea patima jocului și toată agoniseala lui rămăsese în așa-numitele *case de ruletă*. În cele din urmă datoriile și certurile continue îl obligară să părăsească ținutul.

Fiind compatrioți, Rosalindo îi dăduse bani, ori de cîte ori îi ceruse. El nu era jucător. Viciul care-l stăpînea fusese întotdeauna băutura, și aici, unde cîștiga mult, putea să bea pe săturate, ca un cavaler.

Aflînd că acest compatriot al lui se va întoarce în Salta prin Puna de Atacama, *el gaucho,* care era om de onoare, incapabil să-și uite obligațiile, se gîndi la vechea datorie, care-l îngrijorase adesea, ba îi alungase chiar și somnul în cîteva nopți.

În timp ce-și cinstea compatriotul într-o cafenea din Antofagasta, îi explică despre ce era vorba.

— Ai să treci pe la „răposata Correa" nu-i așa, frate ? Ei bine : cînd ajungi la mormîntul ei, îi lași sub piatră acești treizeci de pesos. Ea mi-a dat opt și cîteva centime, dar trebuie să fim darnici cu cei care ne fac bine și, în afară de asta, o fi avînd nevoie de slujbe, biata de ea.

Îi mai ceru tovarășului să ia chitanța scrisă pe o bucată de ziar pe care o lăsase pe mormînt, sau să-l caute pe cel care se ocupa cu strînsul daniilor ca să-i ceară documentul. Pricinile bănești trebuie rezolvate cinstit, mai ales cînd sînt morți la mijloc. Cînd va căpăta chitanța trebuia să i-o trimită prin poștă ca să se liniștească... Și îi dădu cîțiva pesos în plus pentru osteneala pe care i-o putea pricinui comisionul.

Se scurseră mai multe luni. Rosalindo lucra în fiecare zi ca un muncitor conștiincios. Cu toate că fusese bătăuș, ocolea orice fel de încurcătură în acea lume pestriță alcătuită din oameni arțăgoși, veniți din toate părțile, care nu porneau la lucru fără cuțit și revolver. El voia numai să fie lăsat să se îmbete în pace. Ziua muncea la exploatarea salpetrului și noaptea se îmbăta în vreo cafenea favorită ; ajungea acasă bălăbănindu-se, sau dus aproape tîrîș de vreun tovarăș.

La un moment dat se simți bolnav. Doctorul, un tînăr sosit de curînd din Santiago, puse boala lui pe seama exceselor alcoolice, dar el credea că știe mai bine decît acest chilian încrezut care e adevărata cauză a bolii.

Dormea prost și somnul îi era întrerupt de vedenii înfiorătoare. Epoca asta de năluciri dureroase începuse într-o anumită noapte, în care se îndrepta spre casă complet beat.

Îi ieși în cale o femeie : o femeie uscățivă, cu fața cam arămie și niște ochi mari, negri, arzători. Era înfășurată într-o mantie întunecată care-și pierduse prima vopsea, iar acum avea o culoare

numită aripă de muscă. Ţinea de mînă un copil al cărui cap abia-i ajungea la genunchi.

Rosalindo n-o cunoştea pe „răposata Correa" şi nici nu întîlnise vreodată pe cineva care să i-o fi descris. Dar, văzînd-o pe femeia aceea pentru prima dată, rămase convins de identitatea ei. Era „răposata Correa" ; nu putea fi alta. Ochii aceia !... Copilul care o însoţea...

Şi-a scos pălăria cu acelaşi gest respectuos cu care se descoperise atunci cînd se rugase la mormîntul ei.

— Cu ce vă pot servi, doamnă ? întrebă. Ce doriţi de la mine ?...

Femeia rămase mută şi ochii-i rotunzi, ca un foc întunecat, îl priviră ţintă. Intrînd în colibă închise uşa, dar moarta, cu copilul de mînă, se strecură printre bîrne.

Rosalindo dormea într-o cameră mare cu încă şapte tovarăşi ; dar cum femeia aceea îndurerată venea de pe lumea cealaltă şi cum toate fiinţele de acolo dau puţină importanţă preocupărilor morale de pe pămînt, n-a pregetat să pătrundă printre atîţia bărbaţi, rămînînd în picioare lîngă patul lui Ovejero.

De cîte ori deschidea ochii o afla în faţa lui, nemişcată, ţeapănă, privindu-l cu pupilele-i arzătoare şi fixe, netulburate nici de cel mai uşor clipit.

În dimineaţa următoare bietul *gaucho* crezu c-a găsit explicaţia întîlnirii aceleia. Fără îndoială că sărmana răposată venise să-i mulţumească pentru dobînzile mari cu care însoţise restituirea împru-

mutului. Dacă rămînea mută şi cu ochii aceia care te băgau în sperieţi, era pentru că sufletele pribege nu puteau să privească altfel.

Crezînd cu tărie în asemenea lucruri, n-a mai încerca nici o surpriză în noaptea următoare, cînd, întorcîndu-se beat de la cafeneaua cea mică, s-a întîlnit cu femeia cea îndoliată şi cu copilul ei în apropierea casei.

Şi-a scos pentru a doua oară pălăria, vorbind pe nas, cu amabilitatea omului beat.

— N-aveţi de ce să-mi mulţumiţi, doamnă. Cuvîntul e cuvînt, şi dacă-mi pare rău de ceva, e că n-am putut să vă trimit mai mult pentru slujbe. Poate c-o să vă trimit iarăşi ceva anul care vine, cînd va trece pe-acolo vreun prieten de-al meu.

Dar femeia părea să nu-l audă şi continuă să-şi aţintească asupra lui ochii-i nemişcaţi, în timp ce faţa copilului, o faţă de mort, palpita de tremurul unui plîns tăcut şi fără lacrimi... Şi moarta îl însoţi iarăşi pînă la pat, rămînînd nemişcată lîngă el şi dispărînd doar cu primele lumini ale zorilor.

Întîlnirea s-a repetat mai multe nopţi la rînd. Rosalindo bea tot mai mult, socotind alcoolul ca un mijloc sigur de-a se adînci în somn şi de-a evita asemenea vedenii ; dar, contrar părerii lui, vizitele moartei deveneau tot mai lungi, pe măsură ce-şi sporea el beţia. Uneori, chiar ziua-n amiaza mare, cînd muncea la săparea rocilor de salpetru, moarta apărea în faţa lui în clipele de odihnă. În zadar îi punea întrebări. Femeia cea îndoliată era mută şi ştia doar să-l privească cu pupilele-i rotunde şi

severe, în timp ce copilul își continua plînsul veșnic, fără lacrimi și fără glas. „În povestea asta e ceva ce nu pricep, se gîndea Rosalindo. Nu i-o fi lăsat prietenul acela al meu banii pe care i-am dat ?"

S-a străduit să cerceteze locurile în care s-a oprit compatriotul său. S-a gîndit, pentru o clipă, că și-o fi însușit banii pe care-i dăduse pentru moartă ; dar respinse îndată asemenea bănuială. Tovarășul lui, cu toate că era cam pișicher și avea apucături rele, era un om cu frica lui Dumnezeu, incapabil să se pună rău cu sufletele din Purgatoriu, pentru care avea un mare respect și nu mai puțină teamă.

În cele din urmă, un vagabond care umbla din cîrciumă-n cîrciumă prin toate exploatările de salpetru ca să fure banii muncitorilor cu vicleșugurile lui de jucător, îi dădu vești despre cel dispărut, după ce-și povesti amintirile propriei lui vieți, complicate și aventuroase. Prietenul lui fusese omorît cu cîteva luni în urmă într-o cîrciumă din apropierea Cordillerei, tocmai cînd pornea din Cobija ca să ia drumul Punei. Primise o lovitură mortală de cuțit din pricina jocului.

El gaucho, care nu voia să creadă că moarta nu primise împrumutul cu toate dobînzile, rămase îngrozit cînd primi asemenea veste. Începu să socotească lunile scurse de cînd lăsase chitanța pe mormîntul din deșert. Cînd se convinse că trecuse mai mult de un an, soroc pe care el însuși și-l fixase pe chitanță, schiță un gest de mulțumire, ca și cum ar fi terminat de rezolvat o grea problemă. Răposata avea tot dreptul să se plîngă. Acum înțelegea ochii ei severi ațintiți asupra lui și înfățișarea dureroasă a acelei fețișoare de mort, care plîngea necontenit, chinuită de-o foame de pe altă lume ; îi lipsea sprijinul slujbelor... Și el care-și toca banii pe băutură și pe alte vicii, care se puteau mărturisi și mai puțin ; amîna salvarea acestor două creaturi nefericite prin faptul că nu le înapoia niște bani de care aveau nevoie pentru izbăvirea sufletului lor !...

Dori ca noaptea să vină repede și să-i apară moarta, ca să-i dea explicațiile de datornic cinstit. Dar, în ciuda dorinței lui aprige, n-a putut-o întîlni în apropierea cocioabei, oricît s-a învîrtit în jurul ei ; și asta pentru că, în noaptea aceea, ca să evite cuvintele încurcate și tocmelile, băuse foarte puțin. Doar înspre dimineață Ovejero, care izbutise să doarmă, o văzu cînd deschise ochii.

— Doamnă, vina nu-i a mea, ci a unui prieten care s-a lăsat ucis și mi-a pierdut banii. Dar voi plăti. Voi căuta pe cineva care se va obliga să vă ducă împrumutul, chiar dacă va trebui să suport cheltuielile de drum. Iar pe deasupra, voi mări și dobînzile...

N-a putut să-și continue vorba. Moarta dispăru imediat cu copilul ei, ca și cum aceste promisiuni ar fi liniștit-o. Poate c-a fugit de strigătele și de înjurăturile celorlalți muncitori care fuseseră treziți de Rosalindo, ce vorbea cu voce tare. Erau porniți cu toții împotriva lui pentru că în fiecare noapte, cînd se îmbăta, îi plăcea să stea de vorbă cu o

femeie nevăzută. Şi în noaptea aceea, în loc să vorbească binişor, ţipase. Toţi începură să-l socotească nebun pe tovarăşul lor.

Ovejero nu s-a mai întîlnit cu creditoarea lui mult timp. Absenţă care i se părea firească. Sufletele de pe lumea cealaltă nu trebuiau să se ostenească ca să afle ce fac cei vii, şi ea ştia că datornicul era hotărît să-i înapoieze împrumutul.

Munci în plus, bău mai puţin, puse ceva bani deoparte, căci dorea să obţină iertarea pentru întîrzierea plăţii prin dărnicia lui. În acelaşi timp căuta un om care să se oblige să meargă şi să depună suma pe mormîntul din deşert.

Oricîte cercetări a făcut în diferitele tabere ale exploatărilor de salpetru şi oricît a scris tovarăşilor pe care-i avea în alte porturi ale Pacificului, n-a putut să găsească un drumeţ care să-şi propună să se întoarcă în nordul Argentinei prin deşertul Atacama.

„Va trebui să trimit un om pe cheltuiala mea, se gîndi. Asta va costa scump, dar nu contează ; principalul este să dorm liniştit şi să nu-mi mai apară biata răposată ţinîndu-şi copilul de mînă..."

Vai, copilul, cu plînsul lui tăcut şi feţişoara lui de mort !... El era cel care-l îngrozea mai mult în jalnica vedenie. Femeia îi inspira respect, dar nu teamă; în timp ce numai la amintirea plînsului straniu al fiului ei, simţea trecîndu-i prin tot corpul un fior de frică. Trebuia să muncească zi şi noapte, pentru ca să strîngă banii şi să găsească un om care să-i ducă pînă la mormînt.

În cele din urmă întîlni şi omul.

IV

Era un chilian bătrîn numit señor Juanito ; dar oamenii ţinutului, mereu înclinaţi să scurteze cuvintele, lăsau doar două litere din titlul respectuos la care-i da dreptul vîrsta, numindu-l *ño* Juanito.

De cîte ori deschidea gura, îl lăsa pe Ovejero cufundat într-o umilinţă resemnată. Îl admira atît de mult pe bătrîn, încît socoti ca pe un amănunt de mică importanţă faptul că nu străbătuse niciodată Puna de Atacama şi că nici nu cunoştea locul unde se afla mormîntul „răposatei Correa". Un om cu meritele lui avea nevoie doar de cîteva explicaţii ca să facă ceea ce i se da în seamă, chiar dacă ar fi la celălalt capăt al planetei.

Era mînat de dorul pribegiei şi trăise în tovărăşia unor zdrenţăroşi chilieni care duc o viaţă de vagabondaj din copilărie pînă la moarte. Îl delecta pe Rosalindo povestindu-i isprăvile lui din Japonia, viaţa lui de marinar la bordul unei nave turceşti şi expediţiile lui, de pe cînd era copil, în California, în tovărăşia tatălui său, cînd febra aurului mîna într-acolo oameni din toate ţările. Ce conta pentru un om cu firea lui să se avînte prin Puna de Atacama pînă la mormîntul „răposatei Correa" !... În trecutul lui existau lucruri şi mai complicate şi nu era prima şi nici a zecea oară cînd tranversa Anzii, căci o făcuse chiar în plină iarnă, cînd cărările sînt şterse de zăpadă şi nici animalele nu se încumetă să înfrunte imensa barieră acoperită de alb.

Asculta cu nerăbdare amănuntele date de Rosalindo, căruia îi spunea într-una *cuyano,* poreclă dată de chilieni argentinienilor.

— Nu mai adăuga nimic, spunea. Văd şi cu ochii închişi drumul pe care trebuie să-l urmez şi mormîntul răposatei, ca şi cum n-aş fi văzut altceva în viaţa mea... Dar să vorbim despre lucruri mai interesante *cuyano*... Cît ai de gînd să-i trimiţi acestei sărmane doamne ?

El gaucho, ţinînd seamă şi de cît îl va costa mesagerul, voia să-i trimită tot treizeci de pesos. Dar *ño* Juanito nu era de acord cu cifra, socotind-o mică.

— Gîndeşte-te că răposata te aşteaptă de multe luni. Dac-ai şti ce-o fi pătimind în purgatoriu pentru că n-a primit la timp banii tăi ! Poate că-i lipseau doar cîteva slujbe, nimic mai mult, ca să se ducă în rai, şi tu i-ai amînat plecarea. Cred, *cuyano,* c-ar trebui să-i trimiţi pînă la cincizeci de pesos.

În cele din urmă Rosalindo acceptă cifra, dat fiind că această cheltuială îl va scuti de noi întîlniri cu răposata.

Mai greu i-a fost să ajungă la o înţelegere cu *ño* Juanito asupra cheltuielilor de drum.

Fără mai puţin de o sută de pesos nu se mişca din ţinutul lui natal. Era foarte patriot. Şi cum era bătrîn, numai pentru o sumă potrivită putea înfrunta riscul de-a fi înmormîntat în altă ţară. În afară de asta, se cuvenea ca *el cuyano* să-l despăgubească pentru marile pierderi profesionale pe care le va suferi. Şi înşiră toate cîrciumile numite

pulperías şi toate casele de joc unde cînta noaptea, la ghitară, *cuecas* şi povestea întîmplări obscene.

— Chiar tu poţi să vezi cum îl caută în toate părţile pe *ño* Juanito, aşa c-o să-ţi dai singur seama de banii pe care-i pierd servindu-te... Dar o fac cu plăcere, pentru că-mi eşti simpatic, *cuyano.*

Şi el gaucho, convins că nu trebuie să mai insiste, se apucă să strîngă suma la care căzuseră la învoială, pentru ca să se purceadă cît mai curînd la drum.

Într-o zi, îi dădu, în sfîrşit, cei o sută şi cincizeci de pesos lui *ño* Juanito.

— Chiar mîine, zise bătrînul, plec spre Puna, şi mă opresc drept la mormîntul acestei doamne. Să nu-mi mai dai explicaţii ; cunosc drumul care străbate ţinutul întins şi pustiu. Nici nu va trece o lună şi voi fi înapoi cu chitanţa.

Şi plecă.

Ovejero petrecu cîteva zile într-o linişte pasivă. Continua să bea ; dar asta nu-l împiedica să lucreze cu hotărîre, căci trebuia să facă noi economii, după ce-şi îngădui luxul să trimită un emisar special în deşertul Atacama. Cu toate că în multe nopţi se întorsese la coliba lui clătinîndu-se, sau sprijinit de braţul cîte unui tovarăş, niciodată nu-i mai ieşise în întîmpinare femeia cu mantie neagră, ţinîndu-şi copilul de mînă. Nici nu-şi mai trezise tovarăşii în timpul nopţii cu monologurile vreunui coşmar.

Trecu o lună fără ca bătrînul să se întoarcă. Rosalindo nu se sperie de întîrziere. *Ño* Juanito ăsta era un aventurier căruia-i plăcea să schimbe locul şi poate că găsise ţinutul Saltei foarte pe gustul lui

şi umbla prin casele de petrecere ale oraşului cîntînd din ghitară şi făcîndu-le să joace *chilenita* pe preafrumoasele metise. Dar cînd trecu şi a doua lună fără să sosească nici o scrisoare, Ovejero se nelinişti de-a binelea.

Şi atunci începu să-i apară din nou femeia cu mantia, ţinîndu-şi copilul de mînă. Avea ochii mai rotunzi şi mai arzători ca înainte. Faţa ei era mai slabă şi mai arămie, ca şi cum ar fi fost pîrlită de flăcările purgatoriului. Iar copilul... vai, copilul! *El gaucho* nu putea să-l privească fără să se cutremure de groază.

În zadar vorbi cu glas tare, ca să-l înţeleagă femeia, care părea surdă şi mută, concentrîndu-şi toată viaţa în căutătură.

— Ce se întîmplă, doamnă ?... Eu am trimis banii. Nu l-aţi văzut pe *ño* Juanito ?

Dar o explozie de înjurături îi tăie vorba, alungînd năluca.

— Taci, lua-te-ar dracu de *cuyano!* îi strigau tovarăşii de cameră. Iar vorbeşti de moartă şi de bani... Oare-ai omorît vreo femeie, acolo, în ţara ta, înainte de-a veni aici ?

A doua zi, Rosalindo era atît de îngrijorat, încît nici nu se duse la lucru.

— Se petrece un lucru pe care nu-l pricep, spunea. L-or fi omorît şi pe *ño* Juanito, aşa cum l-au omorît pe celălalt ?

Cum avea nevoie să afle veşti de la cel absent, se duse în portul Antofagasta, unde bătrînul chilian avea numeroşi prieteni.

Fu de ajuns să stea de vorbă cu unul din ei ca să se convingă că *ño* Juanito nu murise şi că în momentul acela se bucura din plin de sănătate şi de veselia-i rătăcitoare. Omul izbucni în rîs cînd *el cuyano* îi vorbi de călătoria îndrăzneaţă a bătrînului prin Puna de Atacama. Nu-l mai ţineau picioarele pe *ño* Juanito pentru asemenea aventuri pe uscat, şi pentru asta, fără îndoială, preferase să se îmbarce spre sud pe un vapor chilian care face escală în porturile Pacificului. După ultimele veşti, el şi ghitara lui hoinăreau prin Valparaiso, spre marea desfătare a marinarilor care frecventează casele de petrecere cînd debarcă.

Rosalindo se căi că Valparaiso nu era mai aproape ca să întrerupă acele *las cuecas* ale bătrînului cu o lovitură de pumnal la fel ca cea care-l făcuse să fugă din Salta... Sacrificiul celor o sută cincizeci de pesos se dovedea inutil, şi răposata va veni să-i tulbure iarăşi nopţile cu prezenţa-i mută care părea să-i soarbă puterea, lăsîndu-l a doua zi vlăguit de-o boală de neînţeles.

Moarta alergă credincioasă la această întîlnire pe care el însuşi i-o dăduse în închipuirea-i bolnavă. Noapte de noapte îl aştepta pe drumul dintre cafenea şi locuinţă, alunecînd îndată înăuntru, cu toate că el se grăbea să închidă uşa lovind-o cu călcîiele. Era cu neputinţă să scape de prezenţa ei şi de cea a copilului, a cărui faţă de mort, cu pleoapele închise, continua să-l înspăimînte !

— Va trebui să merg eu însumi, îşi zise cu disperare. Trebuie să fac acest drum, chiar dacă mă simt bolnav şi fără puteri. Trebuie... trebuie...

Dar amîna clipa plecării din cauza slăbiciunii fizice și a dragostei pentru țara aceea în care cîștiga bani nestingherit și unde nu se simțea urmărit de nimeni.

Sfîrși prin a se deprinde cu năluca îngrozitoare care-l aștepta în fiecare noapte. Cînd, din întîmplare, era mai puțin beat și femeia cu mantia și cu copilul întîrziau să apară, încerca un fel de dezamăgire.

Într-o noapte, spre marea lui surpriză, n-o mai văzu pe răposată și pe micuțul ei. Rămase treaz în pat pînă în zori, așteptînd în zadar vizita aceea îngrozitoare.

„Va veni", se gîndea, neînțelegînd absența celor doi ; tovarășii sforăiau în jurul lui, duhnind a băutură.

Liniștea nopții sfîrși prin a-i insufla o nouă teamă, mai puternică decît toate prin care trecuse. Ghici că se va întîmpla ceva ieșit din comun, ceva de neînchipuit; și taina aceasta îi mărea spaima.

Și așa a și fost

În noaptea următoare, o femeie îl aștepta în același loc unde altădată îi ieșise în întîmpinare „răposata Correa". Dar această femeie nu era înfășurată în mantie neagră și n-o însoțea nici un copil. Înaintă singură spre el și, cînd fu aproape, scoase la iveală un braț pe care-l ținea ascuns la spate și o lumină lipită parcă de el.

Rosalindo o recunoscu cu toate că n-o văzuse niciodată. Era „Văduva cu felinarul" și în același timp era și „răposata Correa".

Brațul uscat și verzui, care părea că nu se mai termină, se întinse în fața lui, servind drept suport unui felinar roșietic care începu să se legene... Și, simțind impulsul unei forțe căreia nu putea să i se împotrivească, *el gaucho* se îndreptă spre locuința lui luminat de o lanternă care dansa împrăștiind un vîrtej de pete însîngerate și de zdrențe funebre.

Intră în casă, și lumina intră după el. Se întinse pe pat, și felinarul rămase nemișcat în fața ochilor lui. Dincolo de strălucirea lui desluși în penumbră chipul văduvei, care era același cu al răposatei, dar nu neclintit și sever, ci răutăcios și cu un zîmbet mistuitor.

În cele din urmă, omul începu să țipe tremurînd de frică.

— Am să plătesc! E vina celorlalți!... Dar, pentru Dumnezeu, stinge felinarul; să nu mai văd lumina asta!

Și, ca în celelalte nopți, cei care dormeau se treziră înjurînd; dar cu toate protestele lor, Rosalindo continuă s-o vadă pe „văduvă" și lumina ei groaznică.

— Acolo! Acolo! țipa îngrozit, arătînd spre năluca cea invizibilă.

Tovarășii căzură de acord că trebuie să-l silească pe nebun să-și caute altă locuință; dar faptul că-l dădură afară nu-l impresionă prea mult pe Rosalindo. La ce bun să mai rămînă acolo?... Dacă nu era cu putință ca banii împrumutați să ajungă pînă la mormîntul creditoarei lui, va merge el însuși să-și plătească datoria.

Părăsi de îndată lucrul şi-şi făcu pregătirile de plecare. Timpul nu era prielnic ca să treacă Cordillera prin deşertul Atacama. Începea iarna. Dar cînd tovarăşii îl sfătuiau să renunţe la călătorie, Rosalindo da din cap în chip îndoielnic... Ceilalţi nu puteau bănui că hotărîrea lui nu îngăduia nici un bob zăbavă.

„Văduva cu felinarul“ era o vrăjitoare neînduplecată şi apariţia ei însemna soroc de moarte. Cel care-o întîlnea trebuia să piară înainte de-a se împlini anul. Dar el nădăjduia că, dacă-şi plătea imediat datoria, ameninţarea n-avea să se împlinească. Cum mai putea să-l pedepsească vrăjitoarea dacă-şi ţinea făgăduiala ?

Lipsa de voinţă, urmare a obiceiului de-a bea, îl făcu să amîne drumul cu cîteva săptămîni. Tovarăşii de dormitor îi îngăduiau să rămînă printre ei în speranţa că va pleca dintr-o clipă în alta. Timpul se scurse, şi nici femeia cea îndoliată cu copilul, nici văduva cu felinarul nu se mai arătară. Ovejero bea, dar beţia lui nu mai era bîntuită de năluci. Într-o noapte însă scoase un urlet de om înjunghiat, care-i trezi tovarăşii.

Nu vedea pe nimeni, dar nişte mîini ascunse în întuneric îl trăgeau de picior cu o forţă supranaturală. Crezu că aude cum îi trosnesc oasele. Cu toate că prietenii îi înconjurară patul, mîinile nevăzute continuară să-l tragă de picior în timp ce el scotea gemete de om chinuit.

În noaptea următoare scena se repetă; puterile flăcăului slăbiră. Simţi o groază copilărească la gîndul că tortura putea să se repete în fiecare noaptc. Îşi aducea aminte de ceea ce auzise povestindu-se despre chinurile pe care Justiţia le aplica în alte secole oamenilor. O să piară sfîrtecat de mîinile acelea nevăzute care-l strîngeau ca nişte cleşti, trăgîndu-l de mădulare pînă cînd începeau să trosnească.

Nu mai pregetă să plece la drum. Trebuia să se ducă la mormîntul din deşert, nu numai pentru a-şi recăpăta liniştea; era şi mai grăbit să scape de durere şi de moarte.

Vîndu pe un preţ de nimic toate obiectele pe care le cumpărase pe cînd o ducea bine cu banii, cînd nu ştia pe ce să-şi cheltuiască simbria; adună banii pe care-i împrumutase unor prieteni şi de care nici nu-şi amintea cu cîteva săptămîni în urmă. Aşa că putu să-şi cumpere de-ale gurii şi o catîrcă bătrînă, care nu mai putea fi de folos la căratul salpetrului.

Stăpînii băcăniilor înfipte pe coasta dinspre Pacific a Anzilor îl văzură trecînd spre Puna de Atacama cu catîrca lui vlăguită, dar inimoasă încă. Avea energia animalelor umile, care acceptă sclavia muncii pînă în ultima clipă a existenţei lor aspre. În zadar l-au sfătuit oamenii aceia să se întoarcă înapoi. Pe întinderea pustie a podişului sufla un vînt îngheţat. Ultimii cărăuşi care coborau din Puna îi spuseră că trecerea nu era cu putinţă pentru cei care veneau în urma lor. Dar Rosalindo mergea înainte.

Pe cărările de pe coasta Pacificului mai întîlni un cărăuş bolivian, cu *poncho* roşu şi cu pălărie de piele, care mîna un şir de lame, fiecare cu cîte două baloturi în spate. Abia scăpase de uraganele podişului.

— Opreşte-te, îi spuse indianul. Crede-mă şi întoarce-te cu mine. Acolo sus e cu neputinţă să trăiască un creştin. Diavolul a rămas domn pentru toată iarna.

Dar Ovejero trebuia să meargă în întîmpinarea diavolului, ca să lege prietenie cu el şi să nu-l mai chinuiască.

Continuă drumul, pînă sosi în Puna cea înfricoşătoare. Intră în imensul deşert fără apă şi fără verdeaţă. Îşi făcea curaj, comparîndu-şi drumul de-acum cu cel pe care-l făcuse cu doi ani în urmă. Acum nu mergea singur. O catîrcă ducea alimentele necesare pentru o lună de drum. Pe lîngă asta, putea să încalece cînd se simţea obosit, pentru că zilele erau mai lungi acum decît atunci cînd trecuse pe jos chiar prin acele locuri... Dar, vai ! atunci, cu toate că nu avea merinde, se bizuia pe puterea frunzelor de coca, sau, mai bine zis, pe forţa unei tinereţi sănătoase care se topise acolo jos, pe malul mării.

Îl învăluiră uraganele reci ale podişului care păreau stîrnite de aripile acelui demon de gheaţă, domn al deşertului, de care vorbea indianul bolivian.

Catîrca refuza de multe ori să meargă, temîndu-se că uraganul ar putea-o arunca la pămînt; dar flăcăul se agăţa de spinarea ei, ca să nu se pomenească doborît de vînt şi înţepa animalul cu vîrful cuţitului, obligîndu-l astfel să-şi reia drumul.

„Înainte! înainte!" Mergea ca un somnambul, punîndu-şi toată voinţa în dorinţa de-a ajunge îndată la mormînt.

Petrecu zile întregi fără să atingă desagii cu mîncare. Nu-i era foame şi oprindu-se ca să mănînce pierdea timp. La căderea nopţii făcea popas ca să nu se piardă în întuneric; dar cum se crăpa de ziuă în această lume pustie, îşi relua drumul. Pîinea lui i-o trecea catîrcii, dîndu-i pe deasupra, cu dărnicie, şi nutreţul păstrat în sacul de pe crupa ei. Putea să mănînce tot: important era să meargă înainte... Dar într-o zi, pe la mijlocul dimineţii, cînd Ovejero se credea aproape de mormînt, animalul îşi îndoi copitele şi se întinse jos. În zadar îl lovi; în cele din urmă, înţelegînd că nu se mai putea bizui pe ajutorul acestuia, omul porni înainte. Avea să se întoarcă a doua zi ca să ia ce mai rămăsese în desagi. Deocamdată trebuia să ajungă pînă la „răposata Correa".

Mergînd singur, fără adăpostul făcut de corpul catîrcii, se văzu învăluit de vîltorile care se roteau asupra imensităţii pustii, ridicînd coloane de nisip tăios, praf de rocă. În mai multe rînduri a fost silit să se culce la pămînt, neputînd să reziste la îmbrînciturile vîrtejurilor. Într-un rînd, simţi că

vîntul îi trăgea picioarele în sus, în timp ce el rămînea agăţat de un bloc de piatră.

Voinţa lui de a înainta era aşa de mare, încît merse de-a buşilea folosind răstimpurile dintre rafale. Într-o uşoară acalmie a mers drept, recunoscînd, cîteva amănunte ale peisajului care arătau apropierea locului căutat de el.

Socotea că mersul fără oprire era o salvare. Frigul podişului îi pătrunsese pînă la oase, lăsîndu-i braţele ţepene. În jurul gurii suflarea i se transforma în promoroacă. Perii mustăţii şi ai bărbii i se îngroşaseră cu o crustă de gheaţă. Toată căldura vieţii lui părea că se află în cap şi în picioare.

Zări rîndul de blocuri de piatră asemănătoare ruinelor unui zid. Apoi văzu mormanul pe care-l forma mormîntul şi cele două lemne în formă de cruce.

Cînd ajunse în faţa rusticului mausoleu din deşert, uraganul începu să sufle din nou. Dar flăcăul părea că nu simte vitregia cerului şi a pămîntului. Toată atenţia i se adunase în ochi şi văzu la picioarele crucii aceeaşi cutie care servea pentru strînsul daniilor, aceeaşi piatră de pe fund care-o susţinea, totul aşa cum fusese cu doi ani în urmă. Doar cutia avea tabla ruginită şi poate că piatra care o fixa nu mai era aceeaşi.

„În sfîrşit!"... Cît dorise această clipă!... Încercă să-şi scoată pălăria înainte de-a vorbi cu răposata, dar nu putu, Nu avea mîini, cu atît mai puţin braţe. Atîrnau de umerii lui, dar nu mai erau ale lui.

Socoti ca un amănunt neînsemnat faptul că rămînea cu pălăria pe cap, şi vru să vorbească. Dar, cu toate că făcu o sforţare extraordinară, din gura lui nu ieşi nici cel mai slab sunet. Nu dădu importanţă nici acestui accident. Gîndul lui nu era mut şi ajungea pentru ca el şi răposata să se înţeleagă.

„Sînt aici, *răposată Correa,* zise în gînd. Am zăbovit puţin, dar n-a fost din vina mea. Dumneavoastră şi copilaşul dumneavoastră o ştiţi prea bine. Aduc împrumutul cu dobînzile pe care le-am promis. Sînt patruzeci de pesos... N-am putut s-aduc mai mult... Mi-a fost cu neputinţă să strîng mai mult..."

Vru să-i scoată din cingătoare ca să-i vadă răposata şi să-i pună apoi sub piatră, în locul unde-şi lăsase chitanţa, dar mîinile îl părăsiseră. Făcu un efort sfîşietor, fără a izbuti să-şi mişte cîtuşi de puţin braţele. Moarte pentru totdeauna!... Aceeaşi paralizie începuse să se întindă şi spre picioare, atunci cînd rămaseră nemişcate, fără acceleraţia caldă a mersului.

Deodată i se îndoiră şi căzu în genunchi. Apoi, fără să ştie de ce, şi împotriva poruncii voinţei lui care-i striga: „Nu te întinde! Nu te lăsa!" se culcă încet, ca şi cum pămîntul ar fi tras de el, dăruindu-i o voluptate dureroasă.

Voia să doarmă, dar în acelaşi timp dorinţa de a-şi clarifica socotelile îl făcu să continue explicaţiile în gînd. El adusese banii : de ce nu voia să-i primească răposata? „Vă spun, doamnă, continuă,

că n-a fost vina mea. M-au înşelat toţi cei pe care i-am trimis la timpul cuvenit... Dar de ce nu vreţi să mă ascultaţi?..."

Deodată observă că cineva îl aude. Dintre pietrele mormîntului ieşise o făptură vie şi înainta spre el tîrîndu-se. Acest mod de a se mişca nu i se păru ieşit din comun. Şi el trăia în această clipă lipit de pămînt.

Cum îi era cu neputinţă să ridice capul, auzi cum se apropia făptura aceea vie, dar fără s-o poată vedea. Trebuia să fie „răposata Correa", care, milostivindu-se de nemişcarea lui, părăsise mormîntul ca să-i ia banii din cingătoare. Poate că venea cu ea şi „Văduva cu felinarul".

Auzi de asemenea un anumit zgomot, asemănător cu căscatul după o foame lungă şi cumplită. Se gîndi, cu un fior de moarte, ce s-ar întîmpla dacă aceste două larve neînduplecate s-ar tîrî spre el ca să-i sugă sîngele, căpătînd astfel puteri noi care să le îngăduie să iasă din nou în calea oamenilor.

Ceva uriaş şi întunecat se interpuse între faţa lui şi lumina deşertului iernatic. *El gaucho* văzu nişte ochi rotunzi lîngă propriii lui ochi, care păreau să se privească în adîncul pupilelor lui. Îşi aminti de privirile fixe şi arzătoare ale moartei. Acestea aveau aceeaşi sclipire ameninţătoare, dar nu erau negre, ci verzi şi cu scînteieri aurii.

Lîngă capul lui răsună îndată un răcnet, care bubui ca un tunet în stare să cutremure tot deşertul.

Înaintea ochilor i se deschise o prăpastie răsturnată, de culoarea purpurii, cu nişte spume băloase şi crestată de colţi de fildeş: unii ascuţiţi, alţii răsuciţi. În acelaşi timp căzură peste pieptul lui două coloane tari ca osul, împingîndu-l în pămînt, ţinîndu-l în imobilitatea prăzii biruite...

Era puma.

— Din culegerea *EL PRÉSTAMO DE LA DIFUNTA Y OTROS CUENTOS* —

I

Morales se pregătea să-şi descarce mauzerul, dar Jaramillo, care era, ca şi el, cu un genunchi în pămînt şi cu faţa sprijinită de patul puştii, spuse strigînd, ca să acopere bubuitura descărcăturilor :

— N-are rost să tragi ; nu-l vei ucide. Omul ăsta are un „talisman" foarte puternic !

Debarcaseră, spre miezul nopţii, la cheiul oraşului. Două vaporaşe îi trecuseră de pe malul celălalt al rîului Paraná. Erau ceva mai mult de o sută de oameni, recrutaţi în Paraguay sau în provincia Chaco, aproape toţi din statul Corrientes, care pribegeau în căutarea unor aventuri politice sau amoroase. Printre aceşti rebeli băştinaşi erau şi cîţiva oameni de acţiune care iubeau primejdia de dragul primejdiei şi se strămutau dintr-o provincie mărginaşă a Argentinei în alta, acolo unde putea să izbucnească vreo revoluţie.

Încrezători în îndrăzneala nemaipomenită pe care o reprezenta acest atac, în surpriza pe care o vor avea adversarii, înaintară pe străzi ca pe un teren cunoscut, îndreptîndu-se spre clădirea poliţiei. Locuitorii, care ieşiseră la aer în faţa caselor, se ridicau de pe scaune şi dispăreau ghicind ce însemna această înaintare rapidă de oameni înarmaţi.

Cînd invadatorii ajunseră în faţa clădirii, văzură cum se închid porţile şi cum ţîşnesc pe ferestre primele focuri de armă. Lovitură greşită ! Dar nimeni nu se gîndi să fugă. Pentru că atacul dăduse greş n-aveau să se lipsească de plăcerea de-a continua să schimbe cîteva focuri de armă cu nişte adversari pe care-i urau.

— Trăiască doctorul Sepúlveda ! Jos guvernul uzurpator !

Şi, împărţiţi în grupuri, ocupară toate intrările străzilor care răspundeau în piaţă, trăgînd împotriva cazărmii.

Un om gras şi întunecat la faţă, ofiţer de poliţie, apărea la una din ferestre cu un calm uluitor. Cu braţul întins, îşi descărca revolverul asupra rebelilor.

— Canaliilor ! Fii de curvă ce sînteţi ! Cîinilor !

Apoi, socotind celălalt braţ, descărca al doilea revolver, se trăgea înăuntru ca să-şi încarce armele şi apărea din nou.

Cea mai mare parte dintre asaltatori părură să uite motivul politic care-i adusese pînă acolo. Nu se mai gîndeau nici la „guvernul uzurpator", nici la asaltarea clădirii. Îşi concentrau toată atenţia asupra omului care continua să-i înjure fără să ia nici o măsură de prevedere. Gloanţele plouau în jurul lui, dar nici unul nu izbutea să-l nimerească.

— Nu-ţi risipi cartuşele, frate, continuă Jaramillo, cu un aer fatalist. Omul ăsta are un talisman, un *payé*, care-l face tare ca diavolul. Cine ştie dacă nu poartă la piept vreo pană de caburé ?

Morales încetă să mai tragă. Avea o încredere oarbă în înţelepciunea prietenului său. În afară de asta, cunoştea din copilărie puterea unei pene de caburé.

— Trăiască partidul alb ! Jos cu Sepúlveda ! Moarte...

Era întăritura duşmană care sosea. Noi focuri răsunau la capătul străzilor. După ce trecuse prima surpriză, soseau şi celelalte forţe ale guvernului în ajutorul cazărmii.

— S-a terminat. Trebuie să ne retragem, zise Jaramillo,

Cei doi tovarăşi alergară spre chei, aplecîndu-se cît mai mult în faţa gloanţelor cu care-i urmărea duşmanul. Cei din spatele lor continuau să lupte, apărîndu-se cu greu.

Au ajuns în port exact la timp ca să vadă cum unul dintre vaporaşe fuge în josul rîului, pierzîndu-se în noapte, şi cum celălalt începe să se desprindă de cheiul de lemn. Faptul nu-l uimi pe Jaramillo.

— La ce te poţi aştepta de la străini, de la nişte venetici, cărora le lipseşte înflăcărarea politică şi nu fac parte din partidul nostru ?... E firesc, cînd e vorba de doi căpitani genovezi.

Dar el şi Morales, cu sprinteneala lor de fii ai pădurii, se aruncară în golul cel negru şi căzură exact pe marginea punţii ce se pregătea să fugă.

Cîţiva milimetri mai puţin şi s-ar fi cufundat în apa întunecoasă în care mişunau caimanii.

Domnul să-i ocrotească pe vitejii rămaşi pe uscat !

Cînd luminile portului începură să se şteargă în întuneric, Jaramillo, socotindu-se în siguranţă, începu să dea glas protestelor :

— Cui i-o fi venit în gînd să facă revoluţie la miezul nopţii ?... E ora cea mai nepotrivită, cînd umblă toată lumea şi nu doarme nimeni. Asta s-ar putea face în ţările unde-i frig şi lumea se culcă devreme, dar aici ?... Aici, ora cea mai potrivită pentru revoluţie este ora unu din zi !

Ceilalţi aprobară cu gesturi potolite. Debarcînd la ora prînzului, ar fi intrat pe străzi fără să-i vadă nimeni, ca într-un oraş mort ; ar fi luat cazarma prin surprindere, omorînd santinela care, cu siguranţă, ar fi sforăit întinsă la umbră.

— E-o nebunie, continuă Jaramillo, să-ţi dai atacurile în puterea nopţii într-o ţară ca a noastră. N-avem decît să ne amintim de ceea ce se petrece în pădure.

Şi cum toţi erau fii ai pădurii, continuară cu gesturile de aprobare. În timpul orelor de soare şi de căldură pădurea doarme, fără un foşnet, fără o adiere, într-o linişte de mormînt. Apoi, cînd ziua moare, se trezeşte la viaţă ; insectele bîzîie, păsările îşi scutură aripile, patrupedele îşi dezmorţesc mădularele, pregătindu-se toate să atace sau să se apere, să devoreze sau să fie devorate, Viaţa renaşte o dată cu răcoarea nopţii, reînnodîndu-şi aventurile şi tragediile.

Morales admiră încă o dată înțelepciunea prietenului său. Era fiul unui vraci și moștenise multe din tainele tatălui.

Uneori, această viață nocturnă a pădurii încremenea într-o lungă pauză de liniște plină de zbucium.

Și asta, pentru că se învîrtea pe-aproape jaguarul, tigrul american cu blana bălțată, cel pe care indienii guaraní îl numesc în limba lor *domnul*.

Alteori, liniștea avea un motiv mai clar și mai lămurit. Un țipăt ascuțit sfîșia întunericul, un urlet feroce, care-i făcea să se înfioare pe cei care-l auzeau. Acest țipăt puternic ieșea din gîtlejul unei păsări ceva mai mare decît pumnul, un fel de huhurez cît un pui de porumbel. Toate animalele, toate zburătoarele, cele care aleargă și cele care se tîrăsc, începeau să tremure cînd auzeau acest strigăt.

Morales nu izbutise să vadă niciodată pasărea aceea micuță, stăpînă peste pădure, dar îi cunoștea faima din copilărie.

Avea drept armă ciocul, un cioc strașnic, tare ca oțelul cel mai călit, și niște porniri infernale. Acolo unde își înfigea arma făcea o gaură și lovitura se îndrepta întotdeauna spre capul adversarului, devorîndu-i pe loc creierul. Nu exista craniu care să poată rezista stăruitoarelor ei lovituri de cioc, la fel cu cele de sfredel. Ataca taurul, tigrul, caimanul blindat cu plăci tari ca un vas de război. Această zburătoare mică și de-o răutate diabolică se numea caburé.

II

Morales și Jaramillo își datorau, poate, numele și puținul sînge european care le curgea prin vine unor conchistadori spanioli sosiți în țară cu secole în urmă, în realitate erau doi metiși guaraní, scunzi, vioi, cu membrele slabe în aparență, și cu o rezistență uimitoare la oboseală și la lipsuri.

Uniți printr-o prietenie frățească, se prezentau împreună să caute de lucru la tăierea arborilor, la exploatările de mate sau la terasamentul vreunei căi ferate pe care o construiau *străinii*.

Munceau cu o adevărată furie, ca și cum s-ar fi bătut de moarte cu un dușman. Șefii de curînd sosiți din Europa păreau uimiți. Și se mai spune că indienii sînt leneși !... Dar cum luau simbria pe o săptămînă și dispăreau, iar protectorii și admiratorii lor îi așteptau în zadar lunea următoare. Numai după ce-și cheltuiau ultima centimă în cîrciumile unde era acordeon și dans se gîndeau să se întoarcă la afurisitul acela de lucru.

Frumusețile arămii, desculțe, cu o coadă groasă pe spate și cu fustă albă sau de culoarea trandafirului se iveau la porțile colibelor ca să-i vadă trecînd. Purtau pantaloni deschiși, prinși la călcîi cu jartiere de piele ; erau încălțați cu papuci de dans, un *poncho* de culoarea alunei le acoperea bustul, iar la gît aveau o basma roșie. Aceasta din urmă era pentru ei amănuntul cel mai prețios al îmbrăcăminții. Puteau să umble jerpeliți și cu părțile cele mai ascunse ale trupului la vedere, dar fără o basma roșie, niciodată ! Era

semnul partidului lor, simbolul roşilor, aşa cum ceilalţi, adversarii, purtau la gît o basma albă.

Cei doi îşi purtau săbiile sub braţ ; nu săbii vechi şi cu mîner de lemn, ca sărăntocii, ci cu mînerul plin de sclipiri aurite şi teacă de piele, la fel cu cele pe care le purtau gardienii publici din oraş. De la înaintaşii îndepărtaţi ai conchistei le rămăsese o dragoste de neînfrînt pentru spadă. Armele de foc erau bune pentru revoluţii. Certurile de dragoste şi de beţie trebuiau să se rezolve cu spada-n mînă, în spatele cîrciumii.

Cu spada-n teacă, ţinînd-o sub braţ, înfăşuraţi în *poncho* şi cu borul pălăriei de fetru ridicat pe frunte păreau două caricaturi de-ale nobililor de capă şi spadă, bunicii lor legitimi.

Cînd poliţia vizita petrecerile indigenilor, îşi ascundeau armele, lăsîndu-le de-a lungul pantalonilor, ceea ce îi obliga să continue dansul cu piciorul ţeapăn, ca şi cum ar fi fost paralitici.

Într-o zi, la una dintre aceste petreceri, Morales, cel mai puţin deştept dintre cei doi, dar mai cu arţag la bătaie, şi-a înfipt spada în pîntecul unui individ care se încăpăţîna să danseze cu aceeaşi fată, scoţîndu-i maţele afară.

— Aici nu s-a întîmplat nimic. Să continuăm petrecerea !

Au luat mortul. Familia se obligă să-i ridice o cruce la marginea drumului şi să-i aprindă cîteva lumînări în fiecare seară. O simplă întîmplare, aşa cum se vede în fiecare zi.

Dar poliţia, care se amestecă în toate, n-a putut privi întîmplarea cu calmul celorlalţi şi l-a arestat pe Morales.

— Asta-i răzbunare politică, şi-a zis el cînd l-au băgat la închisoare. Se vede bine că guvernează uzurpatorii. Şi cum sînt din celălalt partid...

Cînd l-au percheziţionat, în prezenţa judecătorului, i-au găsit, sub îmbrăcăminte, corpul acoperit cu pene de struţ. La fel făcea şi Jaramillo. Era un secret al tatălui său, vrăjitorul ; cel mai bun mijloc ca să-şi întreacă duşmanii în agilitate.

Cum s-a mai mîniat cînd a văzut cum rîde judecătorul de asemenea descoperire ! Toţi juriştii aceia tineri care învăţaseră la Buenos Aires şi-i dispreţuiau pe băştinaşi erau nişte neştiutori.

— Dacă nu aveam penele astea, doctore, zise Morales, poate că m-ar fi omorît răposatul. Numai că eu am fost mai ager şi i-am străpuns pîntecul.

I-au luat penele, i-au luat spada şi i-ar fi luat şi libertatea, preţ de cîţiva ani buni, pentru că mortul era dintre cei cu basmaua albă, dacă Morales n-ar fi fugit din închisoare, refugiindu-se în Paraguay, a cărui frontieră se află la o distanţă de numai două ore.

Jaramillo, care umbla fără rost în timpul absenţei lui, vru să-l urmeze ; ca să aibă motiv de fugă şi să nu fie mai prejos de prietenul lui, omorî şi el o „basma albă" înainte de-a trece în ţara vecină.

Au muncit în aşa-numitele *hierbales* unde se recoltează planta mate, ceaiul ţinutului, a cărui modă o aduseseră iezuiţii în alte vremuri, cînd guverna

Republica teocratică a Misiunilor, întemeiată de ei şi din care făceau parte Brazilia, Paraguay şi Argentina.

Dornici să se întoarcă în ţara lor, cei doi prieteni şi-au părăsit lucrul în repetate rînduri, ca să ia parte la încercările neizbutite ale partidului lor. Conducătorul partidului, doctorul Sepúlveda, trăia liniştit la Buenos Aires, aşteptînd momentul să-şi refacă provincia. Între timp, partizanii doctorului făceau tot felul de sforţări ca să obţină victoria lui ; ziua răzmeriţe, noaptea răzmeriţe ; răscoale la oraş, răscoale la ţară.

Locuitorii din Buenos Aires abia acordau atenţie acestor isprăvi şi revolte din multîndepărtata provincie. Argentina-i aşa de mare ! Pe deasupra, toate astea se petreceau la marginea ţării, unde se învecina cu Brazilia şi cu Paraguay, pe un pămînt argentinian din punct de vedere politic, dar care, judecînd după populaţie, era mai de grabă paraguayan, căci locuitorii lui vorbesc în general limba guarani.

După sîngerosul eşec al acelei neizbutite încercări nocturne, cei doi s-au întors să lucreze în Paraguay, la recoltarea ceaiului mate. Erau şi primii dintre consumatori ; aşezaţi pe malul marelui rîu, în orele de odihnă, sugeau necontenit din ţeava cufundată în tigva mică, plină ochi de iarbă mirositoare şi de apă fierbinte, pe care o ţineau într-o mînă.

Vorbeau de pămîntul natal cu glas tărăgănat şi cu ochii întredeschişi, ca şi cum ar fi fost gata să adoarmă. Uneori, conversaţia se oprea asupra lui Jaramillo-tatăl şi a uimitoarei lui ştiinţe.

— Eu l-am văzut tămăduind bolnavii cît ai bate din palme, spunea Morales cu respect. Le sugea partea bolnavă sau punea gura-n gura lor, aspirîndu-le suflarea. Apoi scuipa un vierme, o piatră, o viperă mică sau un păianjen. Era boala pe care le-o scotea... Unii mureau ; dar asta se întîmpla pentru că nu aveau răbdare să aştepte vindecarea şi chemau doctorul.

— Cea mai mare taină, strecura şi Jaramillo, e cea care lecuieşte muşcătura de viperă. Mi-a dezvăluit-o cu puţin înainte de moarte. Face mai mult decît o moştenire de nenumăraţi saci cu uncii de aur.

— Spune-mi-o, frate, se ruga Morales.

Prietenul lui părea să se sperie.

— Nici nu te gîndi la asta. Taina poate fi dezvăluită numai în Vinerea Mare. Dac-o spun în altă zi, îmi pierd puterea tămăduitoare pînă-n Vinerea Mare a anului următor.

Dar Morales începu să-şi cicălească tovarăşul cu o stăruinţă copilărească — şi asta săptămîni de-a rîndul. Îşi amintea că-l văzuse pe Jaramillo-tatăl operînd într-o zi ca oricare alta, cînd un vecin se întorsese la coliba lui cu braţul umflat şi negru de muşcătura unui şarpe. Vraciul îi pusese nişte leacuri puternice pe rană, murmurînd un descîntec tainic asupra şarpelui omorît dintr-o lovitură de băţ.

— Nu te porţi ca un prieten bun, zicea Morales cu tristeţe. Eu te socotesc drept singura mea familie şi tu ai secrete faţă de mine.

Jaramillo nu voia să rămînă dezarmat, datorită limbuţiei. Şi dacă-l muşca pe Morales vreo gînganie veninoasă cînd umbla desculţ prin fîneţe ?

— Nu-ţi fie teamă, spuse celălalt. Adu-ţi aminte că mi-ai dat nişte jartiere din piele de tapir şi viperele fug de picioarele mele cînd îi simt mirosul.

În sfîrşit, într-o seară, Jaramillo făcu o sforţare, călcîndu-şi pe inimă de dragul prieteniei :

— Dacă vrei...

Şi, închizînd ochii, îi dezvălui taina cea mare. Nu trebuia decît să se aplece peste şarpele mort şi să-i spună încet : „Nu eşti viperă, eşti greier !"

Veninul din corpul victimei îşi pierdea îndată puterea.

— Doar atît ? întrebă Morales vădit decepţionat. Asta-i tot ?

— Asta-i tot. Dar vorbele trebuiesc spuse în guarani. Şerpii, fiind din partea locului, nu înţeleg spaniola, limbă din Buenos Aires.

— Şi-acum, încheie cu tristeţe Jaramillo, va trebui să aştept pînă la Vinerea Mare din anul viitor.

Şi deodată începu să facă drumuri dese la Asunción, capitala Paraguayului. Prietenul lui, îngrijorat de aceste absenţe, îl sili să-i mărturisească pricina.

— L-am văzut, spuse Jaramillo misterios.

Cu toate că n-a pronunţat numele obiectului văzut, fu de ajuns tonul vocii pentru ca Morales să ghicească despre ce era vorba.

Un caburé. Nu putea fi altceva. Cei doi vorbeau mereu despre el.

Cine n-ar vrea o pană de caburé, ca să fie invulnerabil, şi prin asta cel mai curajos om de pe pămînt ?... Chiar Jaramillo-tatăl, cu toată ştiinţa lui, nu izbutise să vadă niciodată un caburé. Era foarte greu să pui stăpînire pe el. Pentru asta fiul repetă, cu o înfăţişare mîndră :

— L-am văzut ; aşa cum te văd pe tine.

Posesorul lui era un străin care locuia la Asunción, ocupat să studieze animalele şi plantele ţării ; un doctor german, gras, blond, rumen, cu ochelari cu ramă de aur, mare amator de glume cu oamenii simpli de la ţară — ca să-i descoasă, bineînţeles. În curtea casei lui, care era tot aşa de mare ca şi curtea unei mănăstiri, avea numeroase păsări şi animale, iar la mijloc, într-o colivie specială, rege al unei lumi mici şi neastîmpărate, dar pe care putea s-o facă să amuţească cu un singur ţipăt, era pasărea caburé.

Doctorul, văzîndu-l de mai multe ori pe Jaramillo nemişcat în poarta casei lui, privind de după grilaj vestita pasăre, îl poftise să intre ca să i-o arate de aproape.

— Ce giuvaer ! Ei ?... spunea cu mîndrie. Mă costă mai mult aur decît cîntăreşte. E un adevărat noroc să ai una vie.

Dar socotea că merită sacrificiile gîndindu-se la volumul de opt sute de pagini pe care-l va scrie, pentru Berlin, despre caburé şi obiceiurile lui, carte ce avea să fie încununată de mai multe academii.

Celor doi prieteni le trecu prin minte același lucru : să fure extraordinara vietate sau, cel puțin, să-i ia cîteva pene.

Lovitura se putea da numai la ora prînzului. Jaramillo socotea ora aceasta ca fiind cea mai sigură. Morales ar rămîne în stradă ca să-și ajute prietenul. Cine poate ghici viitorul ? Poate neamțul va striga și va fi nevoit să-l ucidă ! O viață în minus contează atît de puțin !

Jaramillo pătrunse în casă sărind zidul curții din spate. Apoi se furișă, cu picioarele goale, pe coridoarele răcoroase, fără să facă nici un zgomot. Trecînd pe lîngă o ușă, auzi sforăituri. Neamțul, dornic să se adapteze întru totul obiceiurilor țării, își făcea siesta.

Metisul sări apoi în curtea cea mare, oprindu-se în fața coliviei din mijloc, înconjurată de arbuști cu flori uriașe, roșii și cu cinci petale, numite „steaua federală".

Aici se afla faimoasa pasăre ; un fel de huhurez mic de tot, cu ciocul scurt și coroiat. Se priviră ochi în ochi, ca și cum ar fi fost pe punctul de-a începe o luptă. Ochii rotunzi ai păsării, niște ochi de aur cu o mărgea neagră la mijloc, îl înfruntară pe om cu cruzime. Apoi clipiră, ca biruiți de privirea omenească.

Jaramillo nu vru să piardă timpul. Cu un singur gest smulse lacătul coliviei. Apoi întinse mîna dreaptă cu îndrăzneală și, în ciuda dorinței lui de-a rămîne tăcut, scoase un răcnet :

— Ah, pasărea dracului !

Avea un deget străpuns dintr-o parte în alta. Nu era o lovitură de plisc ; era o lovitură de pumnal. Un sfredel încins îi găurise carnea și osul.

Stăpînindu-și durerea, strînse mîna însîngerată ca să-și țină bine dușmanul. Voia să-l înăbușe, nu să-l strîngă de moarte, deoarece pana de caburé își păstrează calitățile-i miraculoase numai dacă a fost smulsă dintr-o pasăre vie.

Cu cealaltă mînă, liberă, îi smulse penele din spate, și micul huhurez scoase un țipăt în timp ce dădea o nouă lovitură de cioc.

Țipătul, înfiorător, fu urmat de-o liniște adîncă. Animalele curții tăcură temătoare, ascunzîndu-se în colțul cel mai întunecat al cuștilor. Păru că viața fusese suprimată în tot cartierul.

Sub imperiul durerii, metisul aruncase pasărea în colivie, fugind apoi spre stradă. Pasărea, văzînd colivia deschisă, sări afară ca și cum ar fi vrut să-și urmărească dușmanul ; dar își schimbă numaidecît direcția, urcîndu-se pe streașina acoperișului, pentru ca în cele din urmă să dispară.

Jaramillo trase zăvorul porții, ieșind în stradă. Aici îl aștepta credinciosul Morales. Nu avea spadă — era o expediție unde e nevoie de-o armă scurtă — dar sub *poncho* ținea mîna pe mînerul unui cuțit, pentru orice întîmplare.

— Ce-i asta, frate ? întrebă, văzînd dreapta însîngerată a tovarășului său. Cine te-a rănit?

Celălalt ridică din umeri cu indiferență, mărginindu-se să-i arate trei pene mici pe care le purta între degete.

Din acea zi viața celor doi se schimbă cu totul. Jaramillo fu nevoit să plece în căutarea unui vraci,

prieten de-al tatălui său. Degetul rănit se înnegrise şi trebuia tăiat pentru ca veninul puroiului să nu-i ajungă la inimă. Vraciul indigen ascuţi de o piatră acelaşi cuţit de care se servea ca să răzuie noroiul de pe mîrţoage şi ca să-şi taie pîinea. Amputarea fu dureroasă, dar lui Jaramillo îi ajungea să privească săculeţul pe care-l purta atîrnat la piept, cu penele de caburé înăuntru, ca să-şi recapete curajul. Făcea să sufere puţin, în schimbul unui talisman atît de puternic.

Morales era trist şi vorbea cu sfială, ca omul care vrea să ceară ceva şi n-are curaj. În cele din urmă se hotărî:

— Frate, ce-ar fi dacă mi-ai da şi mie o pană?... Gîndeşte-te că întotdeauna ne-am împărţit totul ca şi cum am fi de-o mamă. Tu ai trei pene; ce te costă să-mi dăruieşti şi mie una? Vei fi tot aşa de puternic şi cu două. Îţi ajunge una singură pentru ca nimeni să nu te poată răni.

Dar, cu toate că Jaramillo nu fusese la şcoală, ştia că trei e mai mult decît doi, şi era sigur că, păstrînd cele trei pene, puterea lui va fi mai mare. Pe deasupra, nu putea să admită ca Morales, după ce că avea degetele întregi, dorea să fie la fel cu el! Îi plăcea să-l aibă în puterea lui.

Şi, într-adevăr, Morales începu să se simtă sclav. Prietenul era acum alt om. Îl punea să muncească în locul lui, în timp ce se odihnea; apoi îi cerea banii; ba ia suflat şi o paraguayană cu faţa albă şi mersul ţanţoş, care la început se arătase îndrăgostită de el.

„Trebuie să-l omor, începu să se gîndească. Nu mai putem trăi împreună!"

Dar trebui să înlăture imediat asemenea gînd. Era cu neputinţă să-l omoare pe Jaramillo atîta timp cît îşi păstra talismanul, săculeţul cu penele de caburé, care-l făcea de nebiruit.

Şi despotul, încurajat de resemnarea fatalistă a lui Morales, deveni din cale-afară de îndrăzneţ. Îl şi pălmui într-o zi, pentru că Morales nu-i dăduse imediat ascultare; şi, deoarece ieşise nevătămat şi din încercarea aceasta, repetă mereu loviturile.

„Cum să nu îndrăznească orice, dacă poartă la piept ceea ce poartă ?" îşi zicea Morales cu invidie.

Nici oamenii, nici fiarele nu puteau să-i inspire teamă lui Jaramillo. Într-o cîrciumă de ţară s-a bătut cu cinci paraguayeni dintre cei mai viteji, ieşind teafăr şi biruitor. În fiecare zi înota în rîu, cu toate că nici unul din cei ce lucrau la recoltarea ceaiului mate nu îndrăznea s-o facă de frica lui *Tatita*[1], sau a lui *Abuelo*[2], pe limba ţării.

Acest *Bunic* era un *yacaré*, un caiman vestit pentru mărimea lui, de la izvoarele rîului La Plata pînă în susul rîului Paraná. Bătrînii ţinutului, care ştiau să ghicească vîrsta caimanilor, îi atribuiau vreo patru sute de ani. Poate că, pe cînd era mic, văzuse cum urcaseră în susul rîului primii spanioli în navele lor cu pînze pictate cu lei şi castele.

— Uite-l pe *Tatita*, spuneau oamenii.

---

[1] Tătucul.
[2] Bunicul.

Şi arătau un fel de trunchi zgrunţuros şi verde care se odihnea în nămolul unui ostrov apropiat, asemeni unui copac tăiat adus de curent.

Cum de la ultima revoluţie paraguayană mauzere se găseau din belşug prin colibe, se trăgea şi în bestia aceea centenară. Cîţiva trăgători îi însemnaseră spinarea cu gloanţe. Osteneală fără rost ; proiectilele îi smulgeau bucăţi întregi din carapace, dar uriaşa şopîrlă abia se mişca, ca şi cum gloanţele ar fi fost nişte gîdilituri uşoare. Iar dacă vînătorii se apropiau, în cele din urmă, în vreo barcă, se lăsa leneş în fundul rîului, ridicînd o salbă de spumă gălbuie.

Morales înotase de mic printre caimani fără să-i fie teamă de ei. Dar erau nişte caimani tot aşa de nepricepuţi şi de blînzi ca şi el. De temut sînt numai cei mari, numiţi *cebados*[1], pentru că au mîncat carne de om. Dacă gustă o dată din ea o jinduiesc apoi toată viaţa; iar prin stomacul lui *Abuelo* trecuseră atîtea generaţii omeneşti!...

Ori de cîte ori Jaramillo se arunca în apă ca să înoate, Morales, în amintirea vechii lui prietenii, îi atrăgea luarea-aminte :

— Ai grijă de *Tatita!*

Celălalt se îndepărta, dînd vesel din mîini, spre mijlocul rîului, în căutarea apelor adînci. Ce groază putea să-i inspire un *yacaré* mai bătrîn decît Americile!...

Într-o duminică, pe cînd Morales, aşezat pe mal, termina de fumat o ţigară paraguayană, care-i adu-

[1] Cei care au simţit gustul sîngelui de om.

sese în colţurile buzelor două fire de zeamă neagră, Jaramillo se aruncă în rîu. Morales, fiind sus, putu să vadă ceva întunecos şi enorm care alunecă între două ape cu viteza unei torpile, venind în unghi drept în întîmpinarea înotătorului. „*Tatita*, îşi zise. Numai el poate fi."

Tovarăşul lui dădu din mîini cu disperare, scoase un strigăt şi apoi dispăru, ca şi cum ar fi fost tras de o forţă irezistibilă.

Faptul că se putuse întîmpla aşa ceva îl ului şi-l descumpăni pe Morales mai mult decît întîmplarea în sine. Toate convingerile lui se clătinară, gata să se năruie. Era ceva care te făcea să-ţi pierzi credinţa.

— Nu, nu se poate. Jaramillo are un talisman; Jaramillo nu poate să moară.

Alergă, din instinct, spre locul unde îşi lăsase hainele înotătorul. Un zîmbet de siguranţă, de încredere recăpătată, îi lumină chipul.

— Că bine mai ziceam!...

Peste haine se afla săculeţul, irezistibilul *payé*. Acolo îl lăsase Jaramillo înainte de-a se arunca în rîu, poate din nebăgare de seamă, poate din vreun alt motiv necunoscut lui Morales.

Acesta se gîndi că există o Providenţă, după cum spun preoţii misionari. Îşi închipui apoi că acel caiman, la fel de bătrîn ca şi rîul, era vreo divinitate misterioasă care avea misiunea să-i răzbune pe cei umili!

Şi, fără să mai stea pe gînduri, îşi agăţă săculeţul de gît, cu aerul unui rege care şi-ar pune pe cap coroana lumii.

III

Norocul începu să-i zîmbească numaidecît.

„Roşii" ieşiră biruitori pe neaşteptate. Ei, care făcuseră atîtea revoluţii, puseră mîna pe putere în modul cel mai paşnic şi mai banal. Doctorul Sepúlveda, tot în Buenos Aires, obţinu ca guvernul federal să trimită în provincia lui o comisie care să verifice actele administrative ale duşmanilor. Această comisie scoase la iveală felurite lucruri condamnabile — aşa cum se întîmplă întotdeauna în astfel de cazuri — şi rezultatul fu că „albii" trebuiră să părăsească puterea şi să înceapă guvernarea celor „roşii".

Morales se întoarse în provincia lui cu mîndria şi cu aureola unui martir politic. Omul cel mai mare din partid, acum guvernatorul provinciei, îi strînse mîna, onoare care i-a adus metisului lacrimi în ochi.

— Te cunosc, eroule; eşti un supravieţuitor al nopţii aceleia de neuitat. Puţini au mai rămas... Şi-acum ce doreşti?...

Morales se mulţumea cu puţin. Să intre doar în poliţie. De mulţi ani primea loviturile duşmanilor şi-acum voia, la rîndul lui, să-şi ofere plăcerea de-a le întoarce.

Vechii lui prieteni îl întîlneau pe străzile oraşului cu ghete — ce chin ! — tunică albastră cu nasturi auriţi şi o cască englezească, albă. Nu-şi mai purta sabia sub braţ, nici ascunsă în pantaloni. Îi atîrna de centură, ca cea a militarilor, ca a tuturor celor ce reprezintă ordinea şi pot să lovească.

Cariera i-a fost rapidă şi la capătul ei i-a ieşit în întîmpinare gloria. În toată ţara n-a fost poliţist mai curajos ca el. De ce poate să-i fie frică unui om care poartă la piept un talisman cu pene de caburé ?... Cînd se ivea vreo misiune grea şi primejdioasă, şefii lui dădeau mereu acelaşi ordin :

— Chemaţi-l pe Morales !

În zadar îşi scoteau pistoalele la petreceri şi în cîrciumi cei ce se răzvrătiseră contra autorităţii. Nici n-apucau să tragă, că metisul le înşfăca armele dintr-o singură mişcare. Uneori aceştia reuşeau să-şi descarce armele ; dar gloanţele îi străpungeau casca sau anumite părţi de prisos ale uniformei, fără să-i atingă niciodată corpul. Şi el ieşea din aceste încercări calm şi zîmbitor, ca şi cum ar fi fost ceva obişnuit şi bine hotărît dinainte.

În schimb, siguranţa de-a fi de neînfrînt îi dădea un mare curaj cînd trecea la acţiune. Nefiind nevoit să se apere, ataca cu toate puterile şi nu exista mînă mai iute şi mai ageră ca a lui. Dacă refuza cineva să i se supună, îl vedea numaidecît pe metis în dublu exemplar, pînă se transforma într-o companie întreagă de Morales, toţi cu sabia în mînă. Primea o lovitură cu latul săbiei prin stînga, iar cînd se întorcea într-acolo întîlnea un al doilea Morales, care-l ataca din dreapta. Apoi un al treilea îl izbea în cap de sus, un al patrulea îl făcea să sară înapoi căci îi dădea peste picioare şi aşa mereu, pînă cînd trebuia să-i implore mila.

Cei mai viteji bărbaţi din provincie începură să vorbească de el cu teamă, bănuindu-i taina.

— E inutil să se întreprindă ceva împotriva persoanei lui. Se vede că are un talisman.

Şefii l-ar fi făcut ofiţer, dar Morales nu ştia să citească. S-au mulţumit să-i dea galoane de caporal, şi el a crezut de cuviinţă să-şi lase perii rari ai feţii lui arămii să crească în formă de mustaţă, ca podoabă a noii demnităţi.

În zilele de tîrg, femeile de la ţară, care veneau la oraş călărind ca bărbaţii pe mîrţoagele lor cu coama lungă, îl admirau pe celebrul poliţist. Îi spuneau don Morales, punîndu-l pe „don" înaintea numelui de familie, după cum e obiceiul ţării. Toate păleau văzîndu-l pe erou şi voiau să-l atragă privindu-l dulce cu ochii lor oblici.

Într-o dimineaţă, fiind de serviciu în tîrg, don Morales se întîlni cu un oarecare „venetic" zdravăn, vînjos şi roşu, pe care-l cunoscuse cu ani în urmă în Paraguay.

— Don Macperson !... Ce surpriză !... Ce mai faceţi ?

Se îmbrăţişară. Poliţistul îl dispreţuia, aşa cum îi dispreţuia pe toţi „veneticii", dar în acelaşi timp simţea o mare admiraţie pentru el.

Îl dispreţuia pentru că nu cunoştea limba guaraní şi vorbea prost spaniola, semn de inferioritate mintală. Pe deasupra, ca toţi „veneticii", avea picioarele foarte mari şi se încălţa cu nişte pantofi care semănau cu bărcile, ceea ce trădează o origine de rînd într-o ţară unde bărbaţii îşi arată cu mîndrie piciorul mic şi glezna înaltă ca a unei femei.

Îl admira pentru că era în stare să stea o zi şi-o noapte fără să se ridice de la masă, golind

sticlă după sticlă. Pe deasupra, avea elocvenţa unui predicator cînd proslăvea calităţile tămăduitoare ale whisky-ului, leac neîntrecut pentru toate supărările şi toate bolile.

Morales îi cunoştea pînă şi maniile. Cînd bea un pahar mai mult, se supăra dacă-l numea cineva englez.

— La mine nu este englez, spunea într-o spaniolă bîlbîită ; la mine este scoţian.

Pierduse şirul anilor de cînd trăia în America de Sud. Fusese căutător de smaralde în Columbia, lucrător în minele de argint din Peru şi în cele de staniu din Bolivia, exportator de salpetru în Chile, crescător de vite în Argentina, vînzător de ceai mate în Paraguay şi straşnic băutor în toate părţile. Uneori se pomenea patron, alteori modest funcţionar ; împrumuta bani unui simplu cunoscut cu aceeaşi uşurinţă cu care cerea şi el ca să-şi continue călătoriile. Acum — după cum îi mărturisise lui Morales de la primele cuvinte — se ocupa cu achiziţionarea vitelor, ca reprezentant al unei anumite firme din Uruguay care prepara suc de carne pentru copiii şi adulţii debili.

Asta îl făcea să zîmbească, şi chiar cu părere de rău. Să fabrici suc de carne cînd există pe pămînt whisky !

Morales rămase pe gînduri, privindu-şi uniforma. Era o autoritate ; el intra în cîrciumi numai ca să facă ordine. Privindu-l însă pe „venetic" se înduioşă. Un vechi tovarăş !...

— Ascultă, don Macperson : ce-ai zice de un păhărel ?

Intrară într-o circiumă din tîrg și stăpînul, din respect pentru Morales, le puse o măsuță în fundul curții. Nu avea whisky, dar scoase un rachiu de ienupere, care-l entuziasmă la culme pe străin.

— Beți, domnule ; beți cît vreți, zise polițistul. Știți că eu îi stimez mult pe englezi, și acum că sînt cineva în țara mea...

— La mine nu este englez ; la mine este scoțian.

Morales își aminti de damblaua prietenului său. Foarte bine ; îi stima mult și pe scoțieni. Și după asta, ca și cum ar fi vrut să fie admirat de „venetic", vorbi de isprăvile lui și de respectul plin de teamă cu care îl priveau toți.

— Știu, știu, zise străinul.

Auzise vorbindu-se mult de caporalul don Morales și uimirea lui era sinceră, deși cam jignitoare pentru eroul nostru. Nu înțelegea cum de-i putea fi cuiva frică de băiatul ăsta scund, uscățiv și slăbănog în aparență. Îl privi cu o curiozitate cam batjocoritoare de la înălțimea corpolenței lui ; îi pipăi brațele cu mîinile lui mari, zîmbind cînd dădu de oase sub mușchii vînjoși, dar slabi.

O amintire, ivită fulgerător în mintea lui, și zîmbetul deveni și mai obraznic. Se văzu pe un cîmp de mate din Paraguay cu cîțiva ani în urmă, certîndu-se cu Morales, care lucra la el cu ziua. Metisul trăsese spada ; dar el i-o luase dintr-o lovitură, dîndu-i cîțiva pumni de boxer care-l lăsaseră la pămînt fără suflare.

Printr-un fenomen de simpatie mintală, lui Morales îi veni în minte, și în același timp, aceeași amintire, cu un adaos însă. Se văzu, pe înserat, tolănit pe cîmpul de mate, așteptîndu-l pe „venetic" care, după ce-i dăduse pumnii aceia, se ducea să-și petreacă noaptea la Asunción. Cînd se apropie, trase cu pistolul în el, rănindu-l grav ; scoțianul stătu la pat mai multe săptămîni, iar după ce se restabili plecă din ținut, convins că nu-i prudent să ai de-a face cu oamenii arămii.

Cei doi bărbați se priviră îndelung.

— Faimosul Morales ! Să mi-l aflu acum erou !...

— Și don Macperson ăsta !... De ce l-oi fi iubind eu atîta ?

Și-și strînseră mîinile pe deasupra clondirului cu rachiu de ienupere, care începuse să se golească.

Dar nu se mai priveau la fel ca înainte. În spatele pupilelor lui Morales stăruia amintirea neplăcută din trecut. Polițistul se încăpățîna ca celălalt să-l admire. Tot rachiul de ienupere din stomacul lui păru să se tulbure la bănuiala că „veneticul" nu credea în curajul lui și lua drept minciuni isprăvile pe care le săvîrșise.

Din spaniola lui învățată la Buenos Aires, scoțianul prefera un cuvînt care-l scosese mereu din sărite pe Morales. Cînd i se povesteau lucruri de necrezut ridica din umeri zicînd cu dispreț :

— Minciuni !... toate sînt minciuni !...

Bănui că, în clipele acelea, în gîndul veneticului răsuna fără încetare același cuvînt : „Isprăvile caporalului Morales ? Minciuni ! Toate sînt minciuni !"

Dorința de-a fi admirat îl făcu să devină umil și să-și destăinuie secretul.

— Să vezi, domnule scoțian. Dacă sînt curajos, recunosc că nu-i mare scofală. Chiar dacă-aș vrea să fiu laș n-aș putea. Am un talisman foarte puternic: port la piept trei pene de caburé. Dumneavoastră sînteți ca și de-al nostru; știți ce-nseamnă asta! Nu există nici om și nici fiară care să-mi vină de hac.

— Minciuni!... Toate sînt minciuni!...

Rostise cuvîntul fatal. Polițistul păli, văzîndu-se dezmințit pe un ton atît de disprețuitor.

— Dar nu vă spun că am un talisman? Priviți-l! Numai dumneavoastră vi-l arăt.

Și își desfăcu tunica și cămașa arătînd micul săculeț de piele, înnegrit și plin de sudoare, care-i atîrna pe piept.

— Minciuni!... Minciuni! repetă străinul, isprăvind ce mai era în oala de pămînt și începînd alta, pe care tocmai o aducea stăpînul micii cafenele.

Înfierbîntat, Morales vorbi de nefericitul lui prieten Jaramillo, de doctorul neamț, de caburé, de caimanul *Abuelo*, își spuse toată povestea, fără ca celălalt să-și schimbe atitudinea.

Metisul se ridică în picioare. Veneticul putea să se îndoiască de cinstea propriei lui mame, dacă-i făcea plăcere; pentru asta n-avea să-și strice el prietenia. De fapt, nici nu știa bine cine fusese tatăl lui. Oamenii țării se lipseau deseori de căsătorie din cauza actelor prea multe, a ostenelilor și a cheltuielilor pe care le cere. Dar să se îndoiască de talismanul lui?... Să ia povestea lui drept un neadevăr?

— Ascultă, domnule englez.

Scoțianul vru să protesteze auzind că-i spune așa, dar rămase cu gura căscată de uimire cînd își dădu seama că acea greșeală era intenționată și însemna o jignire.

— Ascultă, domnule englez; hai să facem o probă.

Scosese dintr-un buzunar al hainei un pistol, de calibru mare, cu două țevi. Căci avea arme ce se puteau vedea, dar avea și arme ascunse.

I-l oferi străinului, și acesta, care se ridicase și el în picioare, încruntat la chip, îl luă fără să știe ce face.

— Eu pot să vă ucid dacă vreau, dumneavoastră, în schimb, nu-mi puteți face nimic... Dar nu voi abuza. Prefer să vă convingeți cu ochii dumneavoastră. Să vedem dacă nici așa nu vi se înmoaie devla asta tare de prost, pe care-o aveți. Trageți!

Își desfăcu haina cu amîndouă mîinile, arătîndu-și pieptul gol și săculețul acela nemaipomenit. „Veneticul" putea să descarce arma fără grijă. I-o spunea chiar el, cu o înfățișare amenințătoare.

Macperson, cu toată beția lui, își dădu seama că propunerea era absurdă. Metisul înnebunise și, în încrederea lui mîndră, părea că-și bate joc de el.

— Vă e frică să trageți și bine faceți. Glonțul va ricoșa de pieptul meu și v-ar putea răni. Așezați-vă în așa fel încît să nu vă nimerească.

Celălalt se mărginise să pună pistolul orizontal, ochind pieptul pe care-l avea în față, ca și cum n-ar fi înțeles recomandațiile celuilalt.

— Uite că trag ! zise la sfîrşit pe un ton amenințător. Lasă-te de minciuni, că de nu, trag.

Între cei doi dispăru orice urmă de respect. Se priviră ca nişte duşmani.

— Trage, veneticul dracului, ca să te lămureşti !... Dacă-ţi spun că am un talisman...

— Uite că trag ! repetă celălalt cu voce şi mai supărată.

— Trage odată, pui de lele !... Tu nu eşti scoţian... Eşti...

Nu putu continua.

— Dacă vrei !...

Şi „veneticul" apăsă pe cele două cocoaşe odată.

Un nor alb se întinse în faţa ochilor lui.

Cînd fumul se împrăştie şi dubla detunătură se stinse, îl văzu pe Morales întins la picioarele lui. Avea braţele desfăcute, pieptul străpuns şi un zîmbet îngheţat de încredere mîndră, de credinţă neclintită, pe faţă.

— Din culegerea *EL PRÉSTAMO DE LA DIFUNTA Y OTROS CUENTOS* —

I

Astfel le vorbi ziaristul Isidro Maltrana prietenilor lui, într-un mic restaurant de pe Broadway :

— Mă văd silit să-mi cîştig existenţa la New York. Nu pot să mă mai întorc în Mexic. Păcat ! Mi-a mers aşa de bine acolo timp de unsprezece ani !...

Dumneavoastră ştiţi că sînt spaniol, şi nu am alt mijloc de a-mi cîştiga existenţa decît un condei uşor şi fără scrupule. Să nu ne mai amintim de aventurile din prima mea tinereţe. Probabil că le cunoaşteţi, întrucît au servit ca material pentru o serie de cărţi. În realitate, sînt întîmplări banale, care merită atenţie doar pentru ambianţa sfîşietoare în care s-au petrecut.

Cu ani în urmă am început să străbat America de limbă spaniolă. Am intrat pe la Buenos Aires şi am ieşit pe la frontiera din Tejas. O ispravă de conchistador din alte vremi ; ceva ce aducea cu plimbarea căpitanului Orellana, care a plecat din Peru şi, navigînd de pe un rîu mare pe altul şi mai mare s-a pomenit deodată în Atlantic, după ce coborîse tot cursul Amazoanelor.

Să nu zîmbiţi ; ştiu : călătoriile mele, cu vaporul, cu trenul, sau pe catîr nu se pot asemui cu

marşurile anevoioase ale acelor exploratori cu picioare de oţel şi piepturi de bronz. Dar să nu credeţi cîtuşi de puţin că peregrinările mele de-a lungul şi de-a latul pămîntului american sînt de invidiat pentru comoditatea lor. Şi eu am îndurat lipsuri mari. Conchistadorii, care trebuiau să lupte cu foamea singurătăţilor nemărginite îşi potoleau stomacul strîngîndu-şi cureaua şi-şi continuau drumul cu archebuza pe umăr. Şi eu a trebuit să-mi strîng de multe ori cureaua ; dar întotdeauna întîlneam, în cele din urmă, în republicile spaniole, vreun tiran sau vreun candidat la tiranie, care se obliga să mă întreţină în schimbul unor ocări la adresa adversarilor şi al unor elogii exagerate la adresa persoanei lor.

Cînd am trecut din Spania în America am vrut să-mi schimb profesia. Mi se spusese că în această parte a lumii toţi emigranţii îşi schimbă ocupaţia, precum năpîrcile pielea cînd se modifică mediul cu schimbarea anotimpurilor.

Asta o fi adevărat cînd e vorba de ceilalţi ; dar nu pentru cei care ne-am născut sclavi ai condeiului !...

În Argentina am vrut să cultiv pămîntul, dar am dat greş din toate punctele de vedere şi m-am întors la gazetăria rătăcitoare, ceea ce m-a obligat să trec din republică în republică, mereu mai spre nord.

Să trecem peste această epocă de literatură ambulantă şi servilă. Altul poate c-ar fi mîndru de ea, ba chiar şi-ar scrie memoriile. Am fost prietenul mai multor preşedinţi ; unora le-am servit drept bufon ; altora, drept sfetnic de taină. Am

redactat, în acelaşi timp, cronici ale vieţii mondene pentru doamnele lor şi proiecte de constituţie pe care gravii lor soţi le prezentau poporului drept produs al meditaţiilor nocturne. Am fugit de unii dintre aceşti protectori, de teamă să nu mă împuşte ; ştiam prea multe secrete. Pe alţii i-am văzut căzînd asasinaţi cînd arborau o siguranţă maiestuoasă, asemănătoare cu cea a zeilor nemuritori. Am insultat oameni pe care nu-i cunoşteam pentru a servi prin asta oameni pe care-i dispreţuiam deoarece-i cunoşteam prea bine.

Că meseria mea e ruşinoasă ?... Sînt primul care-o recunosc. Şi ceea ce-i mai rău e că nu m-am îmbogăţit ; mi-a ajuns doar să trăiesc cînd risipind nebuneşte, cînd îndurînd mizerie. Cînd cîştigau, protectorii mei nu aveau niciodată timp să dăruiască ceva durabil celui care-i ajutase cu pana lui veninoasă.

În afară de asta, îmi recunosc defectul ; sînt un boem, un vagabond care nu se simte niciodată bine acolo unde se află şi speră să găsească ceva mai bun, mergînd mai departe.

Nu cred că sînt singurul. Noi, gazetarii rătăcitori şi actorii, sîntem ultima şi mizerabila prelungire a Spaniei cuceritoare. Ne ducem şi venim de la strîmtoarea lui Magellan pînă la graniţa Californiei, trecînd prin mijlocul a optsprezece naţiuni care vorbesc limba noastră, cunoscînd în unele părţi bogăţia şi în altele foamea ; ici, lauda şi admiraţia ; dincolo, fuga şi ocara. Unii, în peregrinările lor, dau chiar peste noroc şi rămîn prietenii lui pentru scurt timp. În cele din urmă toţi se sting în mizerie.

Dar să nu batem cîmpii. Vreau să spun că, după aventurile mele prin America de Sud şi America Centrală, am nimerit, acum mai bine de zece ani, în Mexic. Frumoasă ţară, şi simpatică ! Nicăieri n-am dus-o mai bine.

Poate m-aş fi întors ocolo, în ciuda ultimei revoluţii care m-a pus pe fugă ; dar nu mă încumet.

La mijloc stă afacerea aceea blestemată cu automobilul generalului.

II

Să părea că Mexicanul m-ar fi aşteptat, ca un vulcan potolit şi bine educat, care rămîne liniştit timp de secole şi, cum îi calcă un explorator vîrful pentru prima dată, începe să urle şi să arunce nori de fum în chip de salut.

Se împlineau treizeci de ani de cînd ţara dormita în pace ; dar la sosirea mea se trezi, ameninţîndu-mi viaţa cu o serie de revoluţii care nu s-au terminat nici pînă azi.

Ce-am putut vedea în zece ani ! Porfirio Díaz, care părea veşnic, fugind să moară într-un hotel din Europa. Madero, un om bun, care guverna mişcînd mesuţele de lemn şi conversînd cu spiritele, vînat cu focuri de armă, ca un mieluşel blînd, în pivniţele palatului prezidenţial. Alcoolicul Huerta sfîrşindu-şi zilele într-o închisoare din Statele Unite, disperat pentru că nu i se dădea de băut. Iar bătrînul Carranza, care părea făcut să trăiască un secol, asasinat de curînd.

În zece ani, patru preşedinţi care-au sfîrşit-o prost sau au murit într-un pat ce nu era al lor ! Să recunoaştem că e prea multă tragedie pentru un timp atît de scurt. Această succesiune de preşedinţi mexicani aminteşte de regii şi eroii greci din dinastia Atrizilor, care-o sfîrşeau întotdeauna într-un mod fatal.

Dar eu, care sînt sincer pînă la cinism, mărturisesc că nu păstrez o amintire tristă lungilor ani de revoluţie, şi că n-am vărsat o lacrimă în memoria acestor domni care au cunoscut bucuriile unei autorităţi fără margini şi disperarea unui sfîrşit tragic.

La început am fost bun la toate. Nu aveam ziare de scos şi serveam ca secretar generalilor care comandau forţele revoluţionare. Am scris proclamaţii adresate popoarelor, cuvîntări pentru trupe, şi am descris în stil liric marile victorii ale insurgenţilor asupra soldaţilor guvernului numiţi „federali". Niciodată, în scrierile mele, n-am uitat să stabilesc paralele discrete între campaniile napoleoniene şi cele ale căpeteniilor în slujba cărora mă aflam.

Îmi cunoşteam bine oamenii. Unul dintre generali, care mi-a fost stăpîn şase luni, cînd vedea norul de praf stîrnit de cîteva sute de duşmani, se întorcea totdeauna spre noi, cei din statul lui major, ca să ne spună, inspirat :

— Napoleon, în cazul acesta, ar fi făcut cu siguranţă ceea ce eu...

Şi făcea ceea ce ar fi făcut Napoleon.

Vai, prieteni! Îmi amintesc bine de faimoasele noastre bătălii, deşi le vedeam tot timpul de departe. Cît am regretat, şi de cîte ori, că n-am învăţat să călăresc din copilărie, că nu eram de la ţară ca să mă deghizez în general ca şi ceilalţi! Cine ştie dacă n-aş fi făcut-o mai cu succes!...

Bătăliile acestea puteau fi numite aşa numai pentru că luau parte la ele douăzeci sau treizeci de mii de oameni. În Mexic nu lipsesc niciodată oameni care să se bată şi să moară. Sînt întotdeauna mai mulţi oameni decît puşti. În realitate însă, erau simple hărţuieli de grup, fiecare pluton avînd propria lui iniţiativă. Trăgeau şi trăgeau pînă ce terminau muniţiile, fără să se folosească niciodată de arme albe. Nici un soldat nu avea baionetă. Se hărţuiau ore în şir, iar la sfîrşit, grupul care se trezea fără cartuşe se retrăgea, lăsînd celuilalt cîmpul.

Toţi eram pe cai, pentru că făceam marşurile călare; dar în timpul luptei călăreţii se transformau în infanterişti. Aveam şi artilerie. Fiecare grup căuta să aibă tunuri mai mari decît ale adversarului, iar tunurile astea trăgeau şi trăgeau cu un bubuit asurzitor.

Mi-aduc aminte de uimirea şi indignarea unui ofiţer german din grupul nostru, cînd a văzut cum funcţiona artileria.

Vă previn că toţi revoluţionarii eram germanofili din ură pentru Statele Unite şi pentru Anglia. Doream căderea Republicii Franceze şi victoria lui Wilhelm al II-lea. Nemţii interveneau cu regularitate în campaniile noastre... Dar să nu ne abatem de la povestire. Înainte!

— Generale, strigă prusacul, artileriştii nu ştiu să ochească. Trag în aer. Nu vor decît să facă zgomot!

Şi generalul, care voia să treacă drept ingenios, răspunse ridicînd din umeri:

— Lăsaţi-i. Nici nu-i nevoie să facă mai mult. Artileria serveşte doar ca să sperie fricoşii.

După asemenea bătălii, cînd ieşeam învingători, pentru că reuşisem să tragem cu o jumătate de oră mai mult decît ceilalţi, veneau comentariile şi explicaţiile victoriei. Aici interveneam eu, ca strateg. Descriam manevre pe care nimeni nu le văzuse; atribuiam generalului şi colaboratorilor lui ordine pe care nimeni nu le dăduse; explicam prezentul potrivit lecturilor mele anterioare, şi găseam întotdeauna mijlocul de-a asemui proaspăta bătălie cu vreuna din tinereţea lui Bonaparte... Nu-mi era teamă că va protesta cineva, scandalizat.

— Şi Maltrana ăsta! auzeam spunîndu-se în spatele meu... Cîte mai ştie!... Ce-a mai citit!

Şi, pentru moment, elogiile acestea erau singurele lucruri de preţ care mi se ofereau, împreună cu permisiunea de a-mi însuşi ceea ce era al altuia. Permisiune care nu însemna mare lucru pentru mine, fiindcă eram însoţit numai de oameni vicleni, care, fiind de prin partea locului, soseau întotdeauna înainte-mi acolo unde era ceva de luat.

Cînd am cîştigat bătălia şi şefii armatei revoluţionare au ocupat preşedinţia republicii, ministerele şi alte instituţii publice, începu să-mi surîdă şi mie norocul. Am scris în ziarele noului guvern

ori de cîte ori trebuia să-i blamez pe dușmani sau să preamăresc țara.

Cîți bani am mai cîștigat în vremurile acelea nu prea îndepărtate, dar care acum îmi par de mult apuse!...

Aveam adversari serioși. Generalii, în cea mai mare parte, erau oameni care nu pregetau în fața nici unui obstacol. Din pungași și vagabonzi citadini se transformaseră în generali eroici. De ce să nu poată fi tot așa de bine și scriitori ?...

Fiecare vru să-și scrie „Comentariile" întocmai ca Iulius Cezar după campaniile lui. Dar Cezar nu scria, ci dicta, și, bineînțeles, cei mai mulți dintre ei mă luară ca secretar pentru acest motiv, încredințîndu-mi faptele lor eroice ca să le slăvesc cu muzica stilului meu. Pe deasupra, primeam în fiecare lună cîte o subvenție de la fiecare minister, ca să mă refac și să pot continua măreața și voluminoasa operă pe care o scriam despre revoluția triumfătoare.

Păcat că ultima revoltă militară a ucis această carte înainte de-a se naște. Dumneavoastră știți că eu am cultivat întotdeauna paradoxul, singurul aliment în stare să mă hrănească. Ei bine : opera asta ar fi fost cea mai bună dintre toate.

Îl comparam pe Washington cu președintele nostru și n-are nici un rost să precizăm care din ei îl depășea pe celălalt. Stabileam apoi o paralelă critică între atacul de la Cerro Pelado și bătălia de la Arcole ; între surpriza de la Barranco de los Santos și bătălia de la Austerlitz, și continuam tot așa pînă ajungeam să dovedesc că acel corsican cu „părul lins" (mereu Napoleon) rămîne la nivelul înțeleptelor mele căpetenii cu sabia la cingătoare și cu frînghia făcută sul la oblîncul șeii.

La sfîrșitul cărții venea partea cea mai bună ; o demonstrație foarte clară cum că civilizația Statelor Unite e vădit inferioară civilizației mexicane și că trebuie dominată de aceasta din urmă spre binele iancheilor înșiși. Așa vor munci mai puțin, nu vor mai avea nevoie de atîția bani ca să trăiască și vor cunoaște mai temeinic bucuria vieții.

Vă asigur că e mare păcat c-au fost alungați din guvern protectorii mei și că n-a mai avut cine să mă subvenționeze ca să-mi termin cartea ! Un adevărat succes ! Tradusă în engleză, s-ar fi tipărit în sute de ediții. Oamenilor ăstora din New York le plac tare mult cărțile care-i fac să rîdă !...

Dar să nu vă pierdeți răbdarea. Ghicesc din privirile dumneavoastră ceea ce gîndiți : „automobilul generalului". Doriți să știți despre ce general este vorba în povestea mea și de ce automobilul lui îmi taie calea întoarcerii în Mexic.

Pornim spre el, prieteni !

III

Dintre toți oamenii pe care i-am cunoscut în timpul războiului, cel care mi-a arătat un interes mai mare și m-a protejat mai serios a fost generalul Castillejo.

În clipele lui de efuziune prietenească, clipe care erau foarte rare, îmi spunea Maltranita, și unde mai pui că puteam să-i fiu aproape tată, sau cel puțin frate cu mult mai mare. Acest general (unul din consilierii cei mai apropiați și mai prețuiți ai președintelui) avea doar douăzeci și șapte de ani. Nici ceilalți generali și miniștri nu erau, în mod obișnuit, mai în vîrstă. Cînd bătrînul Carranza întrunea primii funcționari și eroi ai Republicii părea un director de colegiu examinîndu-și discipolii.

Castillejo e mic de statură, nervos și sprinten, oacheș, de o culoare ce se apropie de nuanța ciocolatei cu lapte. Ceea ce era mai vrednic de luat în seamă la el erau ochii, strălucitori și autoritari cînd te privesc drept în față, fapt ce se întîmplă rareori. Privirea lui pare fugară, de parcă ar abate-o vreun gînd rău. Sprîncenele-i oblice și pielea închisă nu se potrivesc cu trăsăturile feței, de tip european. Este, ca mulți inși din America noastră, rezultatul amestecului a trei feluri de sînge : indian, african și spaniol.

Prietenii îi arătau multă stimă, vorbind despre el cu admirație și teamă.

— Un om și jumătate !... Nu-i bine să-l ai ca dușman. Știe multe !...

În afară de asta, destituia miniștri și punea alții, în armată încredința comenzile celor ce-l urmau orbește și-și obliga dușmanii să părăsească țara sau îi trimitea în anumite provincii îndepărtate de pe coasta golfului Mexic, unde oamenii de pe podișurile înalte pot contracta boli foarte periculoase...

Dușmanii lui își aminteau de ușurința cu care împușca prizonierii în timpul războiului. Dar cine poate face bilanțul execuțiilor ordonate atunci de unii sau de alții ? Am văzut atîtea !... Costă atît de puțin să poruncești moartea unui om !...

Niciodată n-am avut motive să mă plîng de el. Grozav băiat ! Ba, am chiar impresia că mă admira puțin pentru condeiul meu, cu toate că nu era în stare să admire pe cineva, convins cum era că președinția republicii i se cuvenea de drept. Dar nu socotea că sosise momentul să pună mîna pe ea.

Intimitatea noastră începu de la o carte pe care am scris-o pentru el după război : *Istoria diviziei din apus*. Divizia aceasta era hoarda de călăreți pe care o comandase generalul Castillejo. N-are rost să mai spun că această divizie făcuse totul, și că numai ea contribuise la triumful revoluției.

Ceea ce-i mai rău este că eu însumi, cu mîna asta păcătoasă, scrisesem și *Istoria diviziei din răsărit*. Și a celei din nord, și a celei din sud, și a celei din centru, și că fiecare din aceste divizii era cea mai bună dintre toate și făcuse tot, iar ceilalți generali nu făcuseră decît să încurce lucrurile. Dar cum cărțile astea purtau semnătura eroilor respectivi, și fiecare îmi tăinuia numele, Castillejo socoti că istoria lui e cea mai bună dintre toate, gustînd înfloriturile stilului meu de parcă i-ar fi aparținut cu adevărat.

Era foarte ocupat cu alegerea noului președinte. Noul guvern dorea două lucruri deodată : să facă niște alegeri care să pară legale și să iasă învin-

gător candidatul pe care-l alesese guvernul și nimeni altcineva. Cîțiva generali își prezentau de asemenea candidatura, amenințînd cu revoluția dacă nu ieșeau ei. Toți vorbeau de legalitate și de respectul legii în timp ce-și pipăiau buzunarul ca să se convingă că revolverul e gata.

Și țara, obosită de zece ani de răzmerițe, îi lăsa să vorbească, dorind din adîncul sufletului să se omoare între ei, dar dispusă să voteze pentru guvern sau pentru generalul care ar răsturna guvernul. Singurul mod de a trăi sigur în țara aceea era să mergi cu cel care comandă.

Generalul meu era omul de încredere al șefului guvernului și susținătorul candidatului sprijinit de acesta. Cum ceilalți aspiranți la președinție aparțineau armatei, candidatura guvernamentală folosea numele de „antimilitaristă". Castillejo și alți generali, care împușcaseră sute de oameni, arseseră gări și sate, foloseau, în plină pace, aceeași violență ca în timp de război; pronunțau discursuri peste discursuri, proslăvind avantajele de a fi conduși de un „civil" și necesitatea de a se pune capăt militarismului.

Eu luptam cu condeiul, urmînd ordinele șefului meu. Treabă mai ușoară în Mexic decît în alte părți. Fiecare se bizuia, aici, pe argumentul prețios al „intervenției nord-americane". Ziaristul care apără guvernul poate să-i înfățișeze pe oamenii opoziției drept „răi patrioți, care provoacă anarhia cu insurecțiile lor și fac inevitabilă invazia nord-americanilor pentru restabilirea ordinii". Scriitorii opoziției, la rîndul lor, atacînd guvernul, afirmă că acesta comite asemenea atrocități,

încît „în cele din urmă, Statele Unite vor fi nevoite să intervină pentru a pune capăt tiraniei". Cine-ar putea să scrie ceva în Mexic fără sperietoarea intervenției nord-americane ?...

În afară de asta, mai există și alt mijloc de a-ți asigura succesul. Cînd nu știi ce să spui despre un dușman politic sau cînd primești sarcina de a blama pe cineva care a înfățișat țara așa cum este, folosești mereu aceeași insultă : „vîndu perfidului aur iancheu". Și ce nesecat se dovedește acest aur ! În fiecare zi se găsește cineva care i se vinde pentru cantități enorme. Dacă se adună toate milioanele acestea, poate că nici nu încap în vistieria federală.

Și ceea ce-i mai frumos este că cei ce scriu așa ceva își spun în același timp : „Unde dracu-o fi ușa biroului în care se fac cumpărăturile astea?... Și care-o fi funcționarul însărcinat să primească ziariștii care vor să se vîndă ?"

Chiar eu, dragi prieteni, aș vrea să știu dacă dumneavoastră, întrucît sînteți mai de mult pe pămînt iancheu, știți cărei persoane trebuie să mă adresez la Washington pentru o asemenea problemă ? Grozav mi-ar place să știu !...

Dar nu spuneți nimic ?... Nu știți ce să spuneți ? Să continuăm atunci cu generalul nostru.

De cîte ori citea vreunul din articolele mele împotriva dușmanilor candidaturii guvernamentale, proslăvea cu entuziasm ocările cele mai veninoase.

— Ce pană aveți, Maltranita !... Cum să vă plătesc serviciile aduse cauzei celei drepte ?

Foarte ușor ; eu nu puteam aspira la o funcție diplomatică, nici la vreun minister în cazul în

care ar cîştiga candidatul nostru; asta rămînea pentru mexicani. Aspiraţiile mele erau mai modeste.

— O, domnule general, eu mă mulţumesc să mă trimiteţi la New York cu vreo comisie care se duce după cumpărături pentru guvern. Pentru mine e tot una dacă va cumpăra autocamioane, maşini de scris, pantofi sau hîrtie pentru birouri. Cer numai să fiu agentul comercial al comisiei. Mă mulţumesc cu (zece) 10%... Se fac cumpărături în valoare de un milion ?... O sută de mii de dolari pentru mine. Se cumpără în valoare de două milioane ?... Atunci, două sute de mii. Cu asta mă retrag în Spania şi mă las de scris, chiar dacă-ar plînge de necaz cele nouă muze.

Castillejo socotea pretenţiile mele modeste. Acum se chinuia să facă preşedinte un prieten. După asta venea rîndul lui. Trebuia doar să mai aştepte patru ani, şi atunci îmi va da tot ceea ce doream.

Să aştepţi într-o ţară unde mor în mod tragic patru preşedinţi în numai zece ani !... Nu, preferam să-mi dea imediat modesta funcţie de agent comercial la New York.

Dar Castillejo nu avea timp să acorde atenţie scepticismului meu ; în fiecare zi se arăta mai preocupat de succesul campaniei sale electorale. Şi, lucru ciudat ! Nu-l îngrijorau generalii candidaţi care păreau gata să se răscoale împotriva guvernului. Obiectul preocupărilor sale era un tînăr, aproape de vîrsta lui, inginerul Taboada, care studiase în Statele Unite şi avea pretenţia de-a

cere să se introducă imediat în Mexic sistemul pe care-l cunoscuse în republica vecină.

Fără alt sprijin în afara cîtorva prieteni tot aşa de iluştri ca şi el, îşi prezenta candidatura la preşedinţie afirmînd că era „singura candidatură civilă".

— Dar băiatul ăsta e de-a dreptul nebun ! ziceam eu, uimit de îngrijorarea lui Castillejo. Nu poate întruni mai mult de o sută de voturi !... Dacă dumneavoastră îi faceţi onoarea de a-l lua în seamă, îl voi doborî cu un singur articol. Voi susţine că e vîndut Statelor Unite şi de aceea pretinde să introducă la noi obiceiurile şi sistemele de-acolo. Voi demonstra că a primit trei milioane de la Washington pentru candidatura sa. Dacă vi se pare puţin, voi scrie cinci milioane. E acelaşi lucru. Voi afirma că am văzut cu ochii cum îi primea !

Am scris asta şi alte lucruri asemănătoare. Nu trebuia să fiu mai prejos de ziariştii autohtoni care mă întreceau de multe ori în născocirea straşnicelor minciuni.

Dar observ că vă pierdeţi răbdarea. Potoliţi-vă ! Ajungem imediat şi la automobilul generalului.

IV

Cîţiva dintre prietenii lui Castillejo se arătau teribili în ofertele lor :

— Generale, dacă vă supără atît de mult inginerașul ăsta, n-aveţi decît să daţi ordin. E foarte uşor să scăpaţi de el.

Ca și cum generalul ar fi avut nevoie de asemenea sfaturi! Erau mulți cei care dispăruseră în mod misterios, și gurile rele pretindeau că numai Castillejo poate știe unde se aflau. Toți sub pămînt.

— Ce nerozie! protesta generalul. Candidații militari ar atribui moartea lui Taboada guvernului; lumea care rîde acum de el l-ar venera ca pe un martir. Nu; să nu ne mai gîndim la omul ăsta.

Dar eu ghiceam că el continua să se gîndească la el, cu înfățișarea lui ascunsă și neliniștită care făcea oamenii să spună: „Castillejo este foarte rău ca dușman".

Unul din prietenii lui buni, care-l însoțea la toate chefurile nocturne, îmi dezvălui secretul.

— Generalul suferă de-o gelozie care-l înnebunește ca și durerea de măsele. Olga del Monte îl adoră acum pe inginer.

Această Olga del Monte era Aspasia revoluției mexicane. Vlăstar al unei familii distinse din capitală, excesele ei imaginare și adevărate sfîrșiseră prin a o tîrî într-o viață care-i făcea neamul de rușine. Umbla cu părul vopsit în roșu, lucru scandalos într-o țară în care cele mai multe dintre femei sînt brune. Petrecuse cîtva timp la Paris, pe cheltuiala mai multor protectori, fapt care impunea un respect irezistibil tinerilor centauri ai revoluției ce nu cunoșteau nici o altă țară în afară de-a lor. Pe lîngă asta, cînta la pian și la harpă, suspina romanțe mexicane și fabrica versuri... Avea mai mult decît trebuie ca să înnebunească pe toți generalii becheri. Originea

socială a Olgăi era calitatea cea mai apreciată de unii dintre ei, în ciuda declamațiilor contra dreptului de proprietate și contra inegalității de clasă. Erau mîndri și amețiți gîndindu-se că sînt prieteni și protectori ai unei fete de neam mare din capitală, cînd doar cu puțini ani în urmă ei erau încă muncitori cu ziua sau căutau de lucru prin provinciile mărginașe ale țării.

O copleșeau cu numeroase daruri. Învingătorii se arătau darnici ca și bandiții după împărțirea prăzii de război, cucerită cu ușurință. Olga modifica uneori bijuteriile furate. În alte ocazii prada strălucea așa cum îi fusese oferită și oamenii își arătau briliantele, smaraldele și perlele numind pe adevăratele stăpîne ale acestor podoabe. Erau reprezentantele regimului anterior răsturnat de revoluție, care pribegeau acum prin străinătate.

Generalul meu, care avea un suflet copilăros de romantic, se arăta mîndru de-a fi învins pe cei cîțiva tovarăși de profesie. Acum era singurul care se putea socoti stăpînul acestei făpturi poetice. O copleșea cu daruri; mutase din casa lui în cea a frumoasei tot ceea ce apucase să ia cînd pătrunsese în orașul Mexic în fruntea diviziei din apus; și toată lumea știa că, în astfel de treburi, Castillejo nu era nici prost, nici lăsător.

Dar făptura aceea vaporoasă, sătulă fără doar și poate de strălucirile jafului, voia să se arate acum dezinteresată, preferînd bărbații săraci și persecutați, pentru că toți cei care o înconjurau erau bogați, lăudăroși și obraznici. Și din nevoia aceas-

ta de-a schimba și de-a cunoaște și altfel de oameni, îl părăsi pe generalul nostru, îndrăgostindu-se de Taboada.

Inginerul era slăbuț, avea maniere alese, îi ura pe soldățoi, vorbea de sprijinirea țăranilor care rămăseseră cu pămînt puțin și de venirea la putere a celor săraci. Pe lîngă asta, învingătorii își băteau joc de el și poate c-aveau de gînd să-l și omoare. O femeie cu sentimente sublime și „neînțelese", cum se credea Olga del Monte, nici nu putea să întîlnească erou mai interesant!

Castillejo recurse în zadar la ademenelile guvernantului ca să-i înfrîngă disprețul. L-ar putea convinge pe președinte s-o trimită la New York și apoi la Paris cu un bagaj de uriașe „sombreros" mexicane, costume arătoase și o sută de mii de pesos pe an ca să cînte și să danseze în principalele teatre de acolo. Va fi aproape o persoană oficială; ar face propagandă pentru Mexic. Cine știe dacă în istoria patriei nu se va vorbi vreodată cu recunoștință despre ea!... Dar Olga răspunse negativ. Îl preferă pe inginer. Și refuză și alte propuneri, nu mai puțin bănoase.

Între timp, sfetnicii lui Castillejo continuau să-i strecoare soluția lor, cu încetișorul.

— Dacă dumneavoastră ați vrea, domnule general!... O vorbuliță, nimic mai mult, spuneți o vorbuliță și băiatul nu vă mai supără.

Dar Castillejo se opunea cu o bunătate care inspira teamă. Neliniștea conștiinței lui curate putea să îngrozească pe oricine.

— Să nu-l atingă nimeni pe omul ăsta! spunea. Nici o mînă omenească nu trebuie să-l maltrateze. În cazul unei agresiuni, s-ar presupune că eu sau guvernul am dat ordinul. Îl declar „sagrado"[1].

Și, ascultîndu-l, mă gîndeam că, dacă protectorul meu m-ar declara „sagrado" cu aceeași voce și aruncînd aceeași căutătură, aș socoti nimerit să iau primul tren care s-ar îndrepta spre frontiera Statelor Unite.

Pregătirea campaniei electorale îl făcu pe Castillejo s-o uite pe Olga. Dar nu putea să-l uite și pe inginer.

Urmat de apostolii lui (o mînă de inocenți, de o îndrăzneală nebună), Taboada ținea discursuri contra guvernului care voia să-și impună candidatul cu forța, în dauna celorlalți candidați, generali care nu valorau mai mult decît rivalul lor. El era „singurul politician civil" capabil să pună bazele unui regim democratic. Dar nimeni nu-l asculta și dacă vreun grup de oameni în izmene, cu uriașele lor sombreros pe cap, îl auzeau vreodată, nu făceau altceva decît să-i întrerupă discursurile spunîndu-i „iancheu, fals mexican, trădător" și alte lucruri de același fel.

Acum, prieteni, chiar că veți cunoaște cu adevărat automobilul generalului. Intră în scenă. Atențiune!

---

[1] Inviolabil.

V

Castillejo îl adusese din Statele Unite, pentru necesităţile campaniei electorale. Avea multe. Dar ce căpetenie mexicană nu avea automobil?... Cei mai mulţi dintre ei au chiar un vagon-salon pentru a călători pe căile ferate; cît putea să-i coste o jumătate de duzină de automobile cînd, la începutul revoluţiei, era de-ajuns să intre cu pistolul în mînă într-un garaj ca să-şi însuşească ce era mai bun în el!

Castillejo nu putea suferi să fie comparat cu neciopliţii lui tovarăşi de grad. El era omul progresului, aproape un învăţat. Admira Statele Unite pentru armele de foc şi automobilele care se fabrică acolo. Ceea ce nu e mare lucru, dar ceva tot e. Ca să fii general mexican nu e nevoie să ştii neapărat de existenţa lui Edgar Poe şi a lui Emerson.

— Dar aţi văzut, îmi spunea, ce bijuterii frumoase produc „străinii" ăştia?

Bijuteria cea frumoasă era automobilul sosit de curînd; o maşină zveltă, uşoară, neobosită, ca un armăsar fermecat. Nu vreau să numesc marca. Aţi crede că sînt plătit de casa producătoare. Ajunge să spun că era un automobil mare, cel mai bun din Statele Unite şi nu mai adaug nimic. Eu îl admiram la fel de mult ca şi generalul.

În multe seri, înainte de-a mă lăsa la redacţia ziarului său ca să scriu articolul, Castillejo mă plimba pe principalele străzi din oraş, mai bine zis, pe singurul bulevard care se întinde, sub diferite nume şi cu o lăţime schimbătoare, pe o distanţă de cîţiva kilometri, de la vechea piaţă unde se află palatul guvernamental pînă la parcul din Chapultepec.

Dumneavoastră ştiţi cum sînt străzile din Mexico, noaptea: nu există în lume oraş mai bine luminat şi cu mai puţină lume.

Focarele electrice strălucesc în formă de ciorchine ca să ilumineze o singurătate de deşert. Crezi că aluneci printr-unul din acele oraşe din *O mie şi una de nopţi*, unde totul a rămas încremenit şi adormit ca prin farmec.

În primii ani ai revoluţiei această linişte era însufleţită din cînd în cînd cu unele plăcute distracţii. Ofiţerii goneau pe străzi în maşini de piaţă, descărcîndu-şi revolverele: trăgeau într-una şi fără rost dintr-un vehicul într-altul. Doar ca să se distreze!...

Acum, cu campania electorală, nu se mai auzeau împuşcături ; lumea se retrăgea în casă mai devreme ca niciodată, presimţind că va izbucni o revoluţie.

Prea rarii pietoni vedeau trecînd de la Chapultepec spre piaţa cea mare, şi din piaţa cea mare spre Chapultepec vehiculul generalului despicînd aerul întocmai ca o săgeată, ca şi cum s-ar fi grăbit să ajungă undeva. „Trece Castillejo!" îşi spuneau cu respect şi teamă. Şi dacă se încumetau să ocărască în gîndul lor pe cineva, apoi acela era străinul, mizerabilul *gachupín*[1], Maltrana, aşezat pe locul de onoare. Castillejo prefera întotdeauna locul din faţă. Uneori punea mîna pe vo-

[1] Poreclă dată spaniolilor care se stabilesc în America de Sud.

lan : alteori rămînea alături de şofer, un indian zdravăn, cu ochi sălbatici şi zîmbet prostesc, care mînuia vehiculul cu o îndemînare înnăscută, de parcă automobilismul ar data de pe vremea lui Montezuma.

Niciodată n-am crezut atît în adevărul presentimentelor ca într-o anumită noapte cînd am încercat să refuze a-l însoţi pe general în plimbarea lui nocturnă. Ce-i drept, Castillejo-generalul nu semăna cu el. Acesta purta o şapcă de călătorie şi un pardesiu gros, al cărui guler îi acoperea faţa pe jumătate. În ochi avea o strălucire agresivă. Suflarea-i mirosea a alcool, întîmplare nemaipomenită, întrucît generalul era un om sobru.

N-am putut să mă sustrag, pretextînd că am de lucru. Erau orele unsprezece şi Castillejo aşteptase să-mi termin articolul.

— Urcă, îmi porunci cu asprime, la fel cum ar fi comandat diviziei sale.

Şi urcai ca să mă văd singur în fundul automobilului, el continuînd să conducă; şoferul era lîngă el.

Şi-acum mai simt mîndria şi neliniştea aceea cînd îmi aduc aminte cum am presimţit ceea ce se va întîmpla.

Mă căiam că-i stîrnisem atîta interes lui Castillejo. Barbarul va face ceva îngrozitor şi voia să fiu şi eu de faţă. Avea nevoie de emoţia mea ca de o aprobare.

Începui să mă gîndesc la inginer, apoi la Olga şi intuii cu cîteva clipe înainte toate faptele protectorului meu. A fost aproape un sport plăcut pentru mine să văd cum realitatea se supune presupunerilor mele.

Automobilul părăsi străzile luminate, după cum prevăzusem. Apoi, străbătînd cîteva străzi tăcute şi întunecoase, pătrunse într-un cartier de clădiri noi. Ne îndreptam spre casa Olgăi del Monte. Dar ce interes avea generalul să mă amestece în necazurile lui amoroase ?

Vehiculul se opri într-un bulevard mărginit de frasini rămuroşi şi trotuare late. Reflectoarele nu erau aşa de numeroase ca în centrul capitalei. Frunzişul arborilor arunca o masă dublă de umbră de-a lungul străzii, lăsînd trei fîşii de lumină crepusculară : una în mijloc şi celelalte două pe lîngă case. Vehiculul, rămînînd nemişcat, stinse farurile, la fel ca un vapor care ancorează şi vrea să rămînă neobservat.

Doi oameni, cu pălării mari de palmier, se apropiară de vehicul : doi flăcăiandri cu faţa răutăcioasă pe care nu-i văzusem niciodată. Dar i-am dibuit imediat şi pe ei.

Erau dintre cei care aşteptau de la general „o vorbuliţă, nimic mai mult". Aveau să-l omoare pe inginer, fără îndoială.

Bietul Taboada i-o fi vorbind în acele momente Olgăi despre iluziile şi speranţele lui, fără a bănui că moartea îl aşteaptă în stradă.

— Trebuie să-l trataţi ca *o persoană sagrada*, auzii cum spune încet generalul. Numai în cazul în care ar fugi !...

Tot edificiul presupunerilor pe care-l înălţase închipuirea mea se nărui. Dacă Taboada trebuia să fie *sagrado* pentru oamenii aceia, ce-aveau de gînd să facă?

De repetate ori am privit spre locul unde ştiam că se află casa Olgăi, dar nu reuşii s-o văd, pentru că mi-o ascundeau copacii.

Generalul lăsă volanul, schimbînd locul cu şoferul. Îndemînarea acestuia îi inspira, fără îndoială, mai multă încredere decît propria-i îndemînare. Vorbiră ceva încet, în timp ce îndianul mîngîia cu mîrîieli de satisfacţie cheile şi manetele maşinii.

Eu nu mă pricep la automobile; dar ghiceam în vehiculul acela un mecanism minunat care se va supune cu credinţă duhului plin de răutate al conducătorilor săi. Părea mort, fără cea mai mică pulsaţie care să-i trădeze viaţa interioară; dar ajungea o mişcare uşoară a mîinii ca să tresară tot, dintr-o dată, asemeni unui cal gata să pornească într-o cursă nebună.

— Pregătiţi-vă să vedeţi ceva nemaipomenit, Maltranita, *zise* Castillejo, cu voce înceată, fără a întoarce capul. Veţi asista la o vînătoare nemaivăzută.

Dar ce nevoie avea diavolul ăsta de general să mă facă să văd lucruri „nemaipomenite"?

Trecură cinci minute sau o oră, nu ştiu bine. În asemenea cazuri timpul nu mai există.

Deodată auzii un zgomot de voci aspre, o gîlceavă de beţivani. Cei doi oameni cu pălării uriaşe se certau sub arbori.

Un alt om, scund, se ivi ceva mai departe, din umbra proiectată de frasini, ca şi cum ar fi vrut să traverseze bulevardul, trecînd pe trotuarul opus.

Agerimea mea de profet sfîşie iarăşi misterul. Văzui (fără să văd în realitate) cum se deschide

uşa de la casa Olgăi ca să iasă inginerul. Şovăi puţin cînd auzi uşa închizîndu-se în urma lui, în timp ce la cîţiva paşi, doi oameni, doi „golani", începeau să discute ameninţător, ca şi cum ar fi pe punctul de-a se lua la bătaie. Proastă întîlnire! Taboada îşi duse mîna la spate, căutînd revolverul, tovarăş nelipsit al oricărui mexican.

Apoi, dornic să evite primejdia, în loc să meargă înainte de-a lungul trotuarului, traversă bulevardul ca să-şi continue drumul pe partea opusă.

N-am putut să-mi duc gîndul mai departe. M-am simţit scuturat violent, din cap pînă-n picioare, de zmucitura brutală a automobilului; mă crezui aruncat în sus, de parcă vehiculul, după ce se învîrti pe pămînt cîteva minute, s-ar fi ridicat în aer.

Din acel moment mi-am pierdut echilibrul simţurilor pentru ca să nu-l recapăt decît în ziua următoare. Totul mi s-a părut nedesluşit şi ireal, ca episoadele unui vis.

Am văzut cum omul încerca să dea înapoi, căutînd să se ferească de automobilul ce se ivise dintr-o dată din întuneric. Dar vehiculul porni pieziş ca să-l ajungă. Atunci vru să meargă înainte, dar maşina urmăritoare îşi schimbă iarăşi direcţia, venind drept în întîmpinarea lui.

Şi totul extrem de rapid, aproape instantaneu, imaginile urmîndu-se cu o viteză care le contopea unele în altele. Îmi amintesc doar saltul grotesc şi groaznic, un salt de om împuşcat pe care-l făcu victima, dispărînd sub automobil cu braţele deschise.

Vehiculul se înălţă ca o barcă pe un val mic. Dar valul era solid şi tăria lui păru că trosneşte.

Mă uitai în urmă din instinct. O umbră neagră, un fel de larvă, rămase întinsă pe pavaj.

Se răsucea cu contractări dureroase ca o reptilă tăiată în două. Gemete şi ocări ieşeau din acest pachet omenesc care încerca să se ridice pe braţe, tîrîndu-şi picioarele rupte.

— Bestiile !... M-au omorît !...

Dar într-o clipă nu-l mai văzui. În faţa ochilor mei apăru capătul opus al bulevardului. Automobilul vira cu atîta uşurinţă, încît am căzut pe-o parte din cauza cotirii bruşte.

Aluneca din nou în căutarea celui căzut, iar acesta, văzîndu-l venind, tăcu. Poate l-o fi făcut să tacă frica ; poate că şi-a închipuit, nefericitul, că cei din maşină se întorceau să-i dea ajutor, şi nu mai scoase nici un cuvînt, căindu-se de exclamaţiile de mai înainte.

Acum valul fu mai dur, mai violent. Automobilul se înălţă, gata să se răstoarne, şi se auzi un trosnet de butoi care plesneşte, doagele şi cercurile pocnindu-i în acelaşi timp. Vehiculul viră de mai multe ori, cu uşurinţa îngrozitoare a mecanismului lui abil, trecînd mereu prin acelaşi loc. De cîte ori ? Nu ştiu. Obstacolul pe care-l întîlneau roţile era tot mai moale, mai puţin violent ; nu mai scotea trosnete de lemn uscat.

În ziua următoare toate ziarele vorbiră de moartea întîmplătoare a bietului Taboada, pe cînd se îndrepta spre casă. Întîmplarea făcu subiectul

unor declaraţii împotriva barbariei automobilelor care merg pe străzi cu toată viteza şi omoară pe cîte-un biet trecător paşnic.

Ziarul nostru făcu elogiul funebru al inginerului declarînd că „trebuie să recunoaştem cu nobleţe în acest adversar politic un om talentat, un mare patriot dezorientat în mod lamentabil".

Şi cu asta, gata. Peste cîteva zile nimeni nu-şi mai amintea de nefericitul acela.

Alte evenimente preocupau acum naţiunea. Generalii candidaţi se revoltară cînd îşi dădură seama că nu puteau cîştiga în mod legal. Mulţi au crezut de datoria lor să trădeze guvernul, urmînd încă o dată obiceiurile ţării. Preşedintele a fost asasinat, iar eu, ca primă măsură de prevedere, am fugit în Statele Unite. Aveam timp să mă întorc, cînd se va potoli furtuna, ca să slujesc pe noii stăpîni.

Castillejo căzu prizonier şi se află şi acum la închisoare. Demnii săi tovarăşi de grad i-au înscenat nu ştiu cîte procese cu caracter politic ; dar ceea ce-i mai rău este că de curînd au început să-l acuze şi de asasinarea inginerului.

Nimeni nu mai crede în accidentul de automobil. Se pare că mulţi au văzut, de la ferestrele crăpate cu prudenţă, ceea ce s-a întîmplat. Poate că l-a văzut doar unul, nu mai mulţi, iar ceilalţi vorbesc ca să fie pe placul învingătorilor. Singurătatea nocturnă a străzilor din oraşul Mexico !... După fiecare jaluzea ochi care văd numai cînd vor ; guri multe care vorbesc numai la momentul potrivit.

Dumneavoastră credeţi, poate, că aş putea să mă întorc acolo fără nici un risc... În realitate,

n-am făcut nimic rău în această afacere și mă mai cutremur și-acum cînd mi-amintesc de spaima pe care mi-a pricinuit-o blestematul acela de general.

Dar nu mă voi întoarce; puteți fi siguri de asta. Îmi cunosc vechii prieteni. Castillejo e mexican și acuzatorii lui de asemenea. Eu nu sînt decît un străin, un spaniol, un *gachupín* și toți ar sfîrși prin a cădea de acord să afirme că Maltrana a fost cel care conducea automobilul.

Observ de asemenea că sînteți satisfăcuți de spiritul de dreptate de care dau dovadă noii guvernatori, urmărindu-l pe Castillejo pentru crima lui.

Mă uimește naivitatea dumneavoastră! Dar dacă fiecare din acei generali au ordonat zeci de crime la fel de crude!... Ce spuneți?

Aceasta nu e dreptate, e răzbunare; și, mai mult decît atît, e invidie, amărăciune în fața superiorității altuia.

Îl detestă pe Castillejo pentru că le inspiră admirație. Vorbesc despre el ca pictorii despre o nouă manieră de a reda lumina, ca scriitorii despre imaginile originale găsite de un confrate.

Ceea ce-i întărîtă mai mult este că nu vor putea folosi fără scandal procedeul automobilului. Și-a pierdut noutatea. Și fiecăruia dintre ei i-ar fi plăcut atît de mult să fie primul.

— Din culegerea *EL PRÉSTAMO DE LA DIFUNTA Y OTROS CUENTOS* —

ACTORUL FONSECA

I

Pe Mariano Fonseca l-am cunoscut într-o cafenea din Avenida de Mayo, unde se adunau mulți actori și muzicanți spanioli, veniți la teatrele din Buenos Aires. Părul lui, vopsit violent, îi provoca uneori neplăcerea de-a purta pe chip pete mari și negre care se întindeau prin șanțurile ridurilor. Dar această vopsea revoltătoare îi dădea în același timp siguranța că-i rămîneau încă ani lungi de viață pentru a fi, în comedii și drame, protagonistul de vîrstă mijlocie al faptelor cavalerești. Tovarășii lui de breaslă nu admiteau această tinerețe iluzorie. Doar bătrînii, cei care deveneau, pe scenă, „părinți nobili“ și erau îndreptățiți, prin anii lor, să ceară rolul de „bătrîn“ îndrăzneau să-l tutuiască pe celebrul Fonseca. Ceilalți, în ciuda familiarității care domnește în viața de teatru, îl numeau întotdeauna don Mariano.

— În comparație cu dumneavoastră, domnule doctor Olmedilla, eu sînt un nimeni, îmi zise într-o seară. Înainte de-a fi actor, am făcut liceul la Madrid, și-mi dau seama că vorbesc cu un medic de mare viitor, sosit pe aceste meleaguri din simplă curiozitate a aventurii, dar care în-

tr-o bună zi va dobîndi o faimă mare în patria noastră. De aceea sînt foarte mulţumit că un om atît de învăţat binevoieşte să vină într-un loc ca acesta ca să stea de vorbă cu un biet actor. Dar, cu toate că sînt un ignorant în comparaţie cu dumneavoastră, mă socotesc deasupra camarazilor mei.

Şi Fonseca, rezemîndu-se în coate pe masa de marmură, într-o atitudine pe care şi-o dorea spontană şi care te făcea să-ţi aminteşti de ţinuta arogantă a unui erou de capă şi spadă stînd într-un han, privi cu o bunătate ocrotitoare pe ceilalţi oameni de teatru care ocupau mesele apropiate şi păreau că uitaseră de existenţa lui.

— Acum, domnule doctor, continuă, bat în retragere... Recunosc că mi-a trecut vremea. În afară de asta, acest Buenos Aires unde am avut succese enorme nu mai este de mine. S-a mărit din cale-afară de repede şi gusturile s-au schimbat. Acum publicul vrea numai trupe luxoase, cu multe femei sumar îmbrăcate şi cu multă muzică. Nimănui nu-i mai plac piesele în versuri şi tot mai rar se văd actori care ştiu să declame ca odinioară.

Eu am fost celebru, doctore. Mai sînt şi azi creoli din vremurile mele bune care trăiesc în împrejurimile oraşului Buenos Aires înconjuraţi de nepoţii lor şi dacă le vorbiţi de Mariano Fonseca sînt sigur că vă vor spune cine a fost. Singur în ziua de azi găsesc de lucru numai sîmbăta şi duminica şi joc piese vechi, piese într-adevăr bune, în vreun sat din apropierea capitalei. Numai aceşti spectatori simpli şi cinstiţi sînt în stare să

preţuiască azi arta cea adevărată. Dar nu vreau să insist asupra acestui lucru; prefer să vă vorbesc despre viaţa mea, care vă va interesa mai mult.

Să ştiţi că eu sînt un mare spaniol, chiar dacă Spania nu s-a purtat bine cu mine. Am părăsit-o pentru un lucru mărunt, pe cînd aveam ceva mai mult de douăzeci de ani şi nu m-am mai întors. Spectatorii de-acolo s-au dovedit nedrepţi şi, ca să mă aplaude cineva, am fost nevoit să vin în America. Dar nu port pică ţării mele nerecunoscătoare. Ştiu bine că mulţi oameni mari au avut aceeaşi soartă. Cu toate astea, am adus multe servicii Spaniei aici, în America, timp de treizeci de ani, mai multe decît diplomaţii şi oamenii politici.

Acum se vorbeşte mult de frăţia hispano-americană. Există societăţi care se îngrijesc de propăşirea ei, şi sînt foarte frecvente banchetele şi petrecerile cu discursuri ce amintesc de patria mamă. Dar cînd mi-am început eu peregrinările de actor, din Tejas şi California pînă la Capul Horn, alta era situaţia. Spania îşi amintea prea puţin de popoarele americane care-i vorbesc limba şi aceste republici spaniol-vorbitoare (după cum spun unii doctori) îşi menţineau întreagă şi vie ura de pe vremea războiului de Independenţă.

Din Peninsulă nu mai veneau alţi trimişi în afară de noi. Noi, actorii, eram cei care evocam amintirea Spaniei, jucînd piesele în versuri ale teatrului romantic. Apostolat care nu era scutit de riscuri. Aşteptam de multe ori cu îngrijorare sosirea zilei naţionale a fiecărei republici. Aproape toate aceste ţări au în imnul lor naţional o mică

strofă, jignitoare sau răzbunătoare, dedicată vechii Spanii. Timpul, care le potoleşte pe toate, bunele relaţii diplomatice şi interesele de neam au scos din uz aceste versuri proaste şi învechite. Dar în vremea tinereţii mele aduceau cu ele atîtea primejdii şi zarvă încît de multe ori au făcut să curgă sînge.

În ziua aniversării naţionale, parte din spectatori ordona actorilor spanioli să cînte imnul acela jignitor pentru patria lor. Mulţi se împotriveau unei asemenea jigniri, sprijiniţi de altă parte a aceluiaşi public, formată din spaniolii stabiliţi în America. Scandal general, înjurături, lovituri şi de multe ori împuşcături. În afară de asta, dumneavoastră ştiţi că pentru noi există o mulţime de porecle în aceste republici populate cu nepoţi de-ai spaniolilor. Noi, compatrioţii bunicilor lor, sîntem *godos* într-un loc ; *gallegos* în altul ; ici *patones* sau *gachupínes*, şi aşa mai departe.

Asta era partea rea a teatrului în acele vremuri ; dar aş fi nedrept să trec sub tăcere partea plăcută şi glorioasă a vieţii noastre rătăcitoare. Cum v-am mai spus, timp de-o jumătate de secol am fost singura reprezentanţă spaniolă pe care au cunoscut-o popoarele americane de-un grai cu noi. În multe oraşe din interior eram primiţi de parcă însăşi bătrîna Spanie ar fi fost actriţă în trupa noastră. În timpul spectacolului, doamnele din public şopteau încet versurile pieselor celebre, pe care le cunoşteau la fel de bine ca noi. În afară de asta, întotdeauna întîlneam vreun doctor respectabil, care se ocupa cu studiul antichităţilor din

ţara lui şi se emoţiona cînd ne vedea, de parcă ar fi fost de faţă la o a doua sosire a conchistadorilor.

Pe mine mă cunoaşteţi acum în plin declin; dar dacă-mi faceţi vreodată o vizită, pot să vă arăt o mulţime de coroane, plăci de argint sau de bronz cu dedicaţii gravate, de care n-am vrut să mă despart nici chiar în zilele de cumplită sărăcie; şi versuri, multe versuri dedicate umilei mele persoane. Păstrez şi un discurs pe care un tînăr poet (pe urmă a fost de multe ori ministru în ţara lui) l-a citit în ziua reprezentaţiei mele de beneficiu. „Spania, zice, este nemuritoare prin fiii ei celebri. Niciodată nu va putea să dispară o naţiune care a dat lumii pe Cervantes, Castelar şi Mariano Fonseca."

Ştiu bine că ultimele cuvinte sînt cam exagerate. Înflăcărare de băiat tînăr!... Dar ar fi nedrept să nu recunosc că viaţa noastră rătăcitoare a servit timp de o jumătate de secol pentru ca vechile relaţii de familie să nu se răcească cu totul şi pentru ca lumea să-şi aducă aminte că Spania există încă.

Ar fi trebuit să rămîn într-una din ţările astea mici, cu viaţa lor patriarhală, dar pe care, ca să nu fie total plictisitoare, fiii ţării caută s-o înviorezе în fiecare an cu cîte-o revoluţie. Dar fiica mea voia să se întoarcă la Buenos Aires, unde s-a născut. Eu, de asemenea, simt atracţia Avenidei de Mayo; şi cu toate că trăiesc foarte bine în Mexic, lîngă frontiera din Tejas şi am jurat să nu mă mai întorc în Argentina, întotdeauna lucrurile se aranjează în aşa fel încît, din aventură în aventură

și din reușită în insucces, sfîrșesc prin a da roată lumii noi, de la un capăt la altul, întorcîndu-mă în acest oraș care e refugiul nostru, al tuturor.

Fără îndoială, în cele două Americi sînt răspîndiți mulți actori spanioli, al căror nume nu e cunoscut în Spania, persoane cu adevărat populare în țările în care au prins rădăcini. Fiind pe placul publicului mai multe stagiuni la rînd, rămîn în țara respectivă pentru totdeauna, socotind-o cea mai generoasă din lume pentru că i-a onorat cu aplauzele ei. Și așa, îmbătrînesc pe scenă, văzînd cum se perindă pe scaunele teatrului trei generații de spectatori. Președintele republicii își amintește că, fiind copil, maică-sa îi spunea: „Dacă ești cuminte, te duc la teatru să-l vezi pe Cutare". Copiii, care fac haz azi de Cutare, sînt nepoți sau strănepoți de-ai celor care au fost de față la sosirea lui în țară. Uită cu toții locul nașterii actorului și sfîrșesc prin a-l socoti o glorie națională. Cînd moare, cred că teatrul a suferit o pierdere ireparabilă și că nu vor mai apare actori de talia acestuia.

Dac-aș fi rămas într-una din republici, existența mea ar fi fost mai liniștită și mai demnă. Nu m-aș vedea nevoit să joc sîmbăta și duminica prin sătulețe, nici să suport obrăzniciile celor care urcă acum pe scenă, aducînd felurite inovații, dar neștiind cum se spune un vers.

Dar întotdeauna m-am simțit mînat de un dor de ducă prielnic aventurilor, ca cel al vechilor conchistadori. De opt ori am pornit din sudul statului Chile și-am urcat pînă la frontiera Statelor

Unite, și-apoi înapoi, oprindu-mă în toate teatrele, bune sau rele, cîte mi-au ieșit în cale și improvizînd spectacole ocazionale în locuri care așteptau sosirea unui actor de la facerea lumii.

Am căpătat nestatornicia aceasta în primii ani de viață americană, cînd mi-am început cariera ca june-prim alături de marele Rengifo.

Cu acest actor glorios patria-mamă n-a fost ingrată. Poate dumneavoastră vă amintiți că în Spania s-a bucurat de ani lungi de glorie. Dar cînd a rămas aproape afon și fără bani a trebuit să-și ia inima-n dinți și să treacă Atlanticul, care-i inspirase întotdeauna groază. Trebuia să-l auzi pe acest mare om povestindu-și călătoriile și observațiile făcute de el în teatrele Lumii Noi.

Dumneavoastră știți, domnule doctor, că numeroasele republici ale Americii care vorbesc spaniola se deosebesc mult ca fizionomie, dezvoltare și caracter. Se întîmplă cu ele ceea ce se întîmplă cu fiii uneia și aceleiași familii: au părinți comuni și sînge comun; dar firile le sînt deosebite și fiecare se naște cu înclinațiile lui. Cei mari sînt serioși și muncesc; ceilalți sînt mînați de zăpăceala adolescenței; cei mici fac nebunii. Sînt republici pe care eu le numesc serioase, altele sînt țicnite și nimeni nu știe dacă vor ajunge să devină serioase vreodată sau vor rămîne ca descreierații aceia care continuă cu neroziile pînă la bătrînețe.

Eu le iubesc pe toate, fie mari sau mici, și le recunosc un fond de sensibilitate cavalerească și o bucurie de a trăi de invidiat. Marele Rengifo vorbea de multe ori cu entuziasm de unele republici

mici, unde nu trece un singur an fără numeroase execuţii şi unde viaţa individului nu are nici cea mai mică valoare.

Totuşi, aici toţi oamenii fac versuri, spunea maestrul meu, şi cînd răsare soarele, începînd cu preşedintele republicii şi terminînd cu ultimul caiman din rîurile ei, nu rămîne unul care să nu atingă lira şi să nu înalţe o odă vieţii care se trezeşte.

Rengifo a ajuns să vadă lucruri extraordinare în această lume nouă. Într-o noapte, jucînd în capitala uneia din republicile pomenite, entuziasmul publicului a fost aşa de mare, încît preşedintele a crezut de cuviinţă să vină să-l felicite în cabina lui, urmat de o pereche de aghiotanţi acoperiţi de găitane şi epoleţi de aur, dar care purtau cîte un revolver ascuns în fiecare buzunar al pantalonilor.

— Foarte bine, artist eminent!... Foarte bine! Felicit pe reprezentantul glorios al străbunei noastre patrii-mame.

Şi-i strînse mîna.

Spectacolul continuă, entuziasmul spectatorilor crescînd din ce în ce. Înaintea ultimului act, Rengifo, care-şi schimba costumul, văzu intrînd în cabina lui un alt domn, încadrat de asemenea de doi aghiotanţi strălucitori.

— Foarte bine, artist eminent!... Foarte bine! Felicitările mele trimisului glorios al Spaniei străbune, mama noastră.

— Cu cine am onoarea?

— Sînt preşedintele republicii.

— Ah, nu!... E o glumă fără rost, protestă maestrul. Preşedintele a fost aici cu puţin înainte. E un domn cu barbă, îmbrăcat în frac, iar dumneavoastră aveţi mustăţi şi uniformă de general.

— Dumneavoastră nu ştiţi că între actul al doilea şi al treilea a avut loc o revoluţie?

II

Epoca mea de aur a început în momentul în care am putut să-mi înjghebez o trupă, fiind totodată impresar şi actor.

Prima actriţă era soţia mea, biata Rosalba, de care vă voi vorbi îndată. Tatăl ei, un spaniol venit de dincolo cu treizeci de ani înaintea mea, apucase vremurile tiranului Rosas; în spectacolele noastre juca rolul de trădător, potrivit cu vîrsta şi cu vocea lui. Ceilalţi actori se plîngeau tot timpul, provocînd felurite certuri cu invidia şi cu pretenţiile lor; dar asta nu ne împiedica să rămînem împreună, iubindu-ne de parcă am fi fost din aceeaşi familie.

Rosalba era din cale-afară de oacheşă, avea ochi frumoşi şi nu o dată am simţit mîndrie şi tristeţe în acelaşi timp, văzînd cum o priveau spectatorii în oraşele din interior. Sărmana n-a cunoscut niciodată bogăţia, nici luxul adevărat; dar în faţa spectatorilor simpli care veneau să ne asculte ca şi cum am fi fost trimişii unei lumi misterioase şi îndepărtate, reprezenta poezia vieţii, eleganţa aristocratică, marile plăceri ale Europei.

Mama ei era tot spaniolă; dar Rosalba se considera deosebită față de noi pentru că se născuse la Buenos Aires, socotind că lucrul acesta îi dădea o superioritate de netăgăduit. În clipele ei de înflăcărare artistică (nu prea numeroase) visa să meargă în Spania și să joace într-unul din teatrele de acolo. A fi actriță în Madrid îi părea sfîrșitul glorios al unei vieți. Apoi, în clipele-i de mînie (cele mai numeroase) îmi arunca în față originea mea:

— Tu ești un *gallego;* eu sînt creolă și sînt acasă la mine.

Socrul meu, om de modă veche, incapabil să renunțe la superioritatea sexului, îmi dădea sfaturi generoase:

— Atenție, Mariano! Fata mea e o fiară periculoasă și trebuie să știi cum să te porți cu ea: pîinea-ntr-o mînă și bățul în cealaltă.

Dar eu, domnule doctor, am preferat întotdeauna să am de partea mea dreptatea, lăsînd-o pe ea să fie nedreaptă și agresivă. În realitate, nu-mi mai amintesc de necazurile pe care mi le-a pricinuit. Viața noastră nestatornică și bogată-n neajunsuri ne silea să ne unim iarăși, uitînd cu ușurință certurile zilei de ieri. Deseori mi s-a vorbit rău despre ea, ba am primit chiar și scrisori anonime; dar invidia profesională, mai ales printre femei, împinge oamenii de teatru la astfel de lucruri.

Mărturisesc, totuși, că uneori am fost ispitit să mă despart de ea din cauza imprudențelor. Cocheta cu nerușinare cu unii domni din public, ceea ce era dăunător pentru instituția noastră, scăzînd

meritele trupei și răpindu-ne din prestigiu în fața nobilelor matroane ale orașelor în care jucam.

Puteam să mă supăr pe soția mea, dar n-o puteam concedia pe prima actriță a trupei. Fără ea n-am fi reușit să ne continuăm reprezentațiile. Și-o iertam pentru asta, întotdeauna, deși mă cam rușinez s-o mărturisesc; iar uneori, cînd Rosalba fugea de la noi, mă duceam s-o rog să se întoarcă în numele familiei și în numele celorlalți artiști care, lipsiți de colaborarea ei, ar fi ajuns în mizerie.

Știu că lumea, răutăcioasă, comenta în mod jignitor pentru mine asemenea escapade, spunînd că totdeauna era însoțită de cîte un personaj cu vază din ținut: doctor, general, sau simplu ziarist. Sînt sigur însă că erau calomnii. Rosalba mi-a dovedit-o întotdeauna cu probe de netăgăduit. Dacă fugea de noi o făcea datorită firii ei capricioase și independente, care-o împingea să urască dintr-o dată tot ceea ce-o înconjura.

Credeți-mă, domnule doctor, că dacă mi-a fost vreodată necredincioasă (lucru de care mă îndoiesc) a făcut-o numai silită și nu de bunăvoie. Dumneavoastră nu știți ce se poate întîmpla de-a lungul acestei Americi atît de deosebite de Europa. În republicile cu un nivel de viață ridicat, unde poruncesc mai mult albii decît cei întunecați la față, există dreptate și oamenii se simt în siguranță. Dar uneori nimeream prin locuri în care toți erau la cheremul unui singur om. Asta se întîmpla prin provinciile vreunei țări unde revoluțiile se țineau lanț. Președintele, ca să-și arate recunoștința față de cei ce contribuiseră la ridicarea lui, își trimitea

oamenii în vreun ținut îndepărtat, unde se puteau îmbogăți ducînd o viață asemănătoare cu cea a unui guvernator turc din vechime.

Închipuiți-vă îngrijorarea trupei noastre cînd soseam în vreunul din aceste locuri. Ne temeam de toanele tiranului pentru că putea să pună tot felul de piedici spectacolului nostru. Lipsiți de protecția lui, ne era imposibil să obținem un local sau să cîștigăm ceva bani. Dar eu, în ceea ce mă privește, mă temeam la fel și de guvernatorii ce iubeau arta dramatică și care ne primeau cu o amabilitate ieșită din comun, asistau cu familiaritate la repetițiile noastre și ne ofereau sprijinul lor. Plictisiți de femeile ținutului, simțeau o mare atracție pentru comedianta de curînd sosită, care era, pe deasupra, și soția directorului trupei : ceva cu totul deosebit.

Cîte șiretlicuri n-a trebuit să folosesc ca să mă apăr de asemenea neciopliți !... Unul dintre ei m-a ținut închis trei săptămîni, sub motiv că sînt prietenul celor care uneltean împotriva lui. E drept că în timp ce-am stat închis s-a îngrijit de întreținerea întregii trupe, invitînd-o pe soția mea, la prînz și la cină, în casa lui... Iar tovarășii mei, măguliți de familiaritatea guvernatorului, au declarat că acea stagiune, atît de tristă pentru mine, a fost cea mai plăcută pentru ei.

Niciodată n-am vrut să știu cu siguranță ce-a stat la baza unei măsuri atît de arbitrare. Rosalba mi-a jurat că omul acela de temut și brutal, deși corupt, era în realitate un cavaler și nu-și îngăduise nici un fel de familiaritate. N-am putut să n-o cred. Jurase pe capul fetiței noastre.

Am uitat că dumneavoastră n-o cunoașteți pe fiica mea, Pepita ; o actriță cu adevărat talentată, dar cu o fire și mai dificilă decît a mamei ei. Această fată excelentă, foarte serioasă în comportarea ei, are o expresie care taie și topește orice avînt. De aceea, mulți din breasla noastră îi spun *Fecioara războinică.*

S-a născut acum mai bine de douăzeci de ani în Buenos Aires ; dar asta a fost o simplă întîmplare. Putea să se nască la fel de bine și într-o biată stație de cale ferată, într-o căruță ce străbate Pampa, sau într-o luntre, sub copacii unei păduri din vecinătatea vreunui rîu. Rosalba n-a încetat să joace în timp ce-o purta în pîntec. Și-a strîns corsetul pînă în ultima clipă și a făcut mari sforțări ca să nu i se vadă diformitatea trupului. Nu voia ca publicul să rîdă văzînd-o în ce stare se află, în timp ce junele-prim o urmărea nebun de dragoste, dornic să moară sau să ucidă pentru ea. Așa e viața noastră.

Nici alăptatul n-a fost o piedică pentru gloria și activitatea artistică a mamei. Biata mea Pepita și-a dat seama că trăia între culisele unui teatru sărăcăcios, și și-a petrecut primii ani într-o continuă peregrinare pe meleagurile cuprinse între cele două tropice, ajungînd uneori pînă la munții înghețați ai Țării de Foc.

Soția mea, care uneori era Doña Inés, alteori doamna medievală iubită de trubaduri, sau ingenua romantică, cu ochi rușinoși și cu un trandafir în mînă, își descheia între acte rochia, pentru ca fetița să se poată hrăni, pe jumătate orbită de strălucirea unui reșou cu gaz.

A trebuit să recurgă la mijloace extraordinare ca să nu-i moară fetiţa de foame. Rosalba, care, cu toate defectele ei, era o femeie excepţională, nu putea să-şi îndeplinească cu exactitate îndatoririle contradictorii de mamă şi de artistă. Cum călătoream fără încetare, micuţa a fost hrănită, în peregrinările noastre, cum a dat Dumnezeu. I-au dat sînul indiene şi negrese ; s-a hrănit cu lapte de animale de toate neamurile : vaci, iepe şi capre. Ba cred c-a gustat şi lapte din ugerul lamelor, animale de povară întîlnite pe cărările pietroase ale Anzilor.

Acest fel de alimentaţie pe care unul din tovarăşii mei, numit Tribaldo, foarte extravagant în folosirea cuvintelor, o numea „internaţională şi geografică" a fost, poate, cauza firii ciudate şi dificile a copilei.

A învăţat să se ţină pe cal înainte de-a şti să meargă. A dormit liniştită, ca în poală, între baloturile de pe spinările catîrilor. Carnea ei fragedă s-a obişnuit de timpuriu cu împunsătura ţînţarilor care sug sîngele, a muştelor colorate şi a celorlalte insecte din pustietăţile americane.

Odată, pe cînd făceam popas într-o pădure, am surprins-o jucîndu-se cu un şarpe cu clopoţei. Altădată, trecînd un rîu în care mişunau caimanii, a căzut de pe catîr şi a trebuit s-o scoatem afară de păr. Avea pe atunci patru ani, şi după ce-a dat afară apa înghiţită, nici nu şi-a mai amintit de accident. Fiica mea cunoaşte toate calamităţile acestei ţări şi nu există nimic aici care s-o poată ucide...

Unde sînt călătoriile de acum douăzeci de ani cînd mai trăia soţia mea şi Pepita începea să apară pe scenă uneori în chip de copilă răpită, alteori ca îngeraş în clipa apoteozei finale !... Cînd jucam în ţinuturile străbătute de vreo cale ferată, trupa se deplasa cu uşurinţă dintr-un loc într-altul cu tot bagajul respectiv. În existenţa noastră rătăcitoare nu puteam uita nimic ; costume, obiecte sau decoruri. Nu era prudent să te bizui pe mijloacele locale. În anumite sate teatrul era o bătătură. Noi ne mărgineam să ridicăm estrada ce servea ca scenă şi spectatorul îşi aducea scaunul de-acasă.

Azi sînt căi ferate în multe ţinuturi pe care eu le-am străbătut acum mai puţin de-o jumătate de secol călătorind la fel ca primii exploratori spanioli. După cum se întîmplă întotdeauna în ţările care ajung să beneficieze tîrziu de avantajele progresului, aceste căi ferate sînt minunate, superioare celor din Europa, cum s-ar zice, ultimul cuvînt ; vagoane pullman, dormitoare mari etc. Dar pe vremea mea mi-au trebuit şase sau opt zile urcînd continuu pe coastele Anzilor şi traversînd culmi veşnic înzăpezite ca să străbat drumul pe care trenul îl face acum în cîteva ore.

Urcam pe nişte culmi atît de înalte, că ne apuca boala numită rău de munte şi ameţeala înălţimilor, la fel ca răul de mare. Condorii zburau curioşi deasupra noastră, ghicind că sîntem o gloată deosebită de cea a cărăuşilor cu *poncho* colorat care traversau lanţul de munţi cu animalele lor de povară.

Ne începeam călătoria din vreun port al Pacificului (aşezare cosmopolită şi călduroasă, la ni-

velul mării, cu mulți negustori englezi sau germani) pînă la vreun oraș din interior, cu nume istoric, așezat pe podișul lanțului muntos, la două sau trei mii de metri înălțime, amorțit cu noblețe la fel ca pe vremea iluștrilor lui întemeietori veniți din Extremadura sau Andaluzia. Cum înaintam pe cărări înguste, pe margini de prăpăstii, bagajul trupei era pe spinările animalelor. Întrebuințam animalul de povară al ținutului, tovarășul indianului, pentru că era mai sigur și mai ieftin.

Dumneavoastră știți, fără îndoială, ce fac lamele cînd cărăușul le pretinde un efort mai presus de puterile lor. E un animal care știe cît poate, se supără în fața abuzurilor și-și apără cu strășnicie drepturile. Toate animalele de felul lor au căzut de acord, cu siguranță, că pot suporta numai o anume cantitate de kilograme și, cînd li se pune o livră mai mult în desagii numiți *petacas*, se întind la pămînt ca un muncitor care recurge la grevă pasivă, și nu le poate face nimeni să se scoale, oricîte lovituri le-ar da.

Aveam decoruri de hîrtie și în număr restrîns ; la fel ca și costumele actorilor și obiectele necesare scenei ; dar, chiar cu acest bagaj sărăcăcios, cît erau de necesare animalele de acest fel ca să ni-l transporte !

Alcătuiam un șir de două sau trei sute de lame cu cărăușii lor indieni care strigau ca să le încurajeze la trecătorile periculoase. Noi, actorii, mergeam pe niște catîri încăpățînați și îndărătnici pe care era mai bine să-i lași în voia lor, fără să te ostenești să-i mîni ; pe anumite cărări, care erau mai degrabă tăișuri de cuțit, cu o prăpastie de

mai multe sute de metri sub picioarele noastre, nu puteam face altceva decît să închidem ochii. Ceea ce n-o împiedica pe *Fecioara războinică* să meargă la trap, în fruntea caravanei, călărind ca un băiat și cu pletele în vînt ; era în continuă luptă cu catîrca ei care protesta împotriva unei voințe dornică să se impună prin forța loviturilor.

În centrul acestui șirag de mătănii mergeam noi, personajele cele mai de seamă ale trupei. Credeți-mă însă, că pe cele trei sau patru femei, înfofolite în mantiile lor, cu fața înnegrită de soare și de frigul înălțimilor, nu le-ar fi recunoscut niciodată cei care le aplaudaseră cu o săptămînă în urmă în orașul pe care-l lăsasem jos, lîngă mare.

Urcam în zigzag, ca un șir de furnici roșii pe coastele Anzilor. Însemnam așa de puțin în imensitatea aceea ! Înălțînd ochii puteam vedea pîntecele animalelor din capul caravanei, care urcau de zor, alcătuind un șirag de unghiuri. Privind în jos, ochii noștri întîlneau numai poverile și capetele lamelor care închideau marșul. Uneori treceam peste prăpăstii foarte adînci mulțumită unui pod făcut din liane, care se clătina ca un leagăn deasupra hăului.

Călătoream întocmai cum călătoreau colonizatorii spanioli de pe timpuri. Eu, ca un om citit, îmi închipuiam de multe ori că nu sîntem o trupă de artiști ; ci mai degrabă o caravană de funcționari trimiși de regele Spaniei și al Indiilor, care abia debarcaseră : un judecător și mai mulți subalterni cu soțiile lor, veniți să-și ia în primire posturile.

Cînd vîntul înălţimilor era prielnic, bătînd din spate, cărăuşii îşi transformau animalele de povară în vaporaşe. Între cei doi desagi puneau un băţ, de care legau o bucată de pînză de sac. În felul acesta briza rece de pe culmi ne uşura mersul, împingînd lamele, făcîndu-le să-şi iuţească trapul amorţit ; şi flota animală mergea navigînd cu sutele ei de pînze desfăşurate, între tălăzuirea răscolită de roci şi de zăpezi.

Păstrez o amintire neplăcută, domnule doctor, din ultima mea călătorie cu trenul la Quito. Acest drum îl făcusem cu şase ani în urmă, aşa cum v-am povestit, laolaltă cu lamele şi, cu toate că fusese incomod şi lung, se dovedise mai sigur.

Calea ferată dintre Guayaquil şi Quito e ca un funicular de mai multe sute de kilometri : un drum extrem de cutezător care urcă necontenit. Eu şi oamenii mei am folosit acest mijloc de transport în primele săptămîni de la punerea lui în funcţiune ; dar trenul a deraiat cînd a ajuns pe un tăpşan singuratic din Anzi.

Au fost morţi şi mulţi răniţi. E cu neputinţă să-ţi imaginezi un peisaj mai trist : numai stînci de culori metalice, iar ca singură vegetaţie nişte cactuşi drepţi şi foarte rari care păreau oameni alunecînd pe coaste. Nici o casă, nici un pom, nici o picătură de apă. Şi în această pustietate vaiete de răniţi, oameni chemîndu-se în jurul vagoanelor făcute bucăţi sau răsturnate.

M-am depărtat de tren, căutînd ajutor. Deodată am văzut ivindu-se încet, la marginea unei prăpăstii, nişte coarne roşii şi cam moi, ca şi cum ar fi fost de cîrpă ; apoi nişte ochi lunguieţi şi

vicleni cu sprîncenele în formă de unghi şi-n cele din urmă un chip mînjit cu roşu şi cu negru. Era un diavol, mai îngrozitor în această pustietate decît cei pe care-i văzusem în tablouri şi la teatru.

În urma acestui diavol, care urca încet, în patru labe, apăru altul şi apoi altul. Purtau nişte costume groteşti şi zdrenţăroase ; veşminte care le dădeau o înfăţişare şi mai fioroasă. Turma infernală, care mergea înaintînd pe furiş cu toate măsurile de precauţie impuse de viaţa nesigură a deşertului, se ridică în picioare şi înaintă cu îndrăzneală, încurajată de starea jalnică în care se afla trenul.

Vă mărturisesc că mi-a fost teamă cînd am văzut cum vin spre mine atîţia diavoli roşii şi verzi, cu faţa neagră de funingine. Mi-am adus imediat aminte că era duminică şi că era carnaval. Diavolii s-au transformat în indieni, stăpînii colibelor din apropiere, nevăzute pentru mine, şi care se mascaseră cu prilejul sărbătorii, dar lăsaseră baltă ţopăielile cînd aflaseră de catastrofă.

Fiind către seară, erau beţi cu toţii şi, după ce s-au învîrtit în jurul vagoanelor, au început să se simtă ispitiţi de bagajele călătorilor, însuşindu-şi-le cu cea mai mare linişte. A petrece noaptea în tovărăşia acelor diavoli al căror număr creştea necontenit însemna un pericol de moarte. Din fericire sosi un tren de ajutor : o locomotivă şi un vagon, funcţionarii nord-americani ai liniei şi o ladă cu sticle de whisky pentru primele îngrijiri. Nu se putea cere mai mult.

Alteori, în peregrinările noastre întîlneam splendori neaşteptate şi bogăţii de nespus. Mi-aduc

aminte cum am debarcat într-un oraş de pe coasta Perului, întemeiat de Pizarro, dar care rămăsese uitat timp de secole. Iancheii începeau tocmai exploatarea unor mine sau, mai bine zis, curăţirea resturilor, bogate în argint, părăsite de vechea exploatare colonială, fapt care atrăsese numeroşi muncitori.

De la vapor, ne-am dus pe uscat cu o plută făcută din trunchiuri şi condusă de indieni. Să nu credeţi că drumul era uşor. Trebuia să trecem peste trei rînduri de colţi de stîncă ieşiţi din apă, prinzînd clipa exactă, cu riscul de a ne scufunda şi de a ne îneca dacă vîslaşii ar fi manevrat o clipă mai înainte sau mai tîrziu. Chiar şi aşa, de multe ori au pierit în spume şi oameni şi baloturi ; fiecare înclinare a plutei era însoţită de ţipetele femeilor şi de invocarea tuturor sfinţilor. Călători şi lucruri, navigam strîns legaţi pentru o cît mai mare siguranţă ; totuşi am pierdut mult bagaj.

Nu exista alt mijloc de a debarca ; dar aventura merita osteneala. Închipuiţi-vă emoţia a o mie de oameni izolaţi pe această coastă uitată, cîştigînd bani cu nemiluita şi neştiind pe ce să-i cheltuiască. Am transformat în teatru o baracă mare din apropierea ambarcaderului de mineral.

Fiecare miner şi-a plătit biletul cu o monedă grea de un peso. Niciodată n-am mai ajuns să văd atîţia pesos laolaltă. La miezul nopţii, cînd ne-am retras în locuinţa noastră, am fost siliţi să folosim o roabă ca să transportăm coşurile pline de monede de argint.

În afară de asta, în nici un teatru n-am fost răsplătiţi cu ovaţii aît de sincere şi de zgomotoase.

Ceea ce le plăcea mai mult acestor spectatori albi şi metişi erau dramele presărate din belşug cu bătăi şi cu dese încrucişări de spadă. Ori de cîte ori mă băteam cu trădătorii din piesă, spectatorii scoteau strigăte de entuziasm, cerînd o nouă luptă şi eu, înfierbîntat de aplauze, repetam lupta omorîndu-mi din nou adversarul.

Numai cînd trăieşti între oameni simpli poţi aprecia puterea magică a teatrului. De aceea, în peregrinările mele, am preferat satele umile şi uitate, oraşele vechi, în care soseşte doar din an în paşte cîte-o trupă de teatru.

Să nu mi se vorbească de aceste capitale americane din apropierea Oceanului în care se vorbeşte în general spaniola, dar în care cei mai mulţi oameni sînt veniţi din toată lumea. Vii ca să faci cunoscute piesele teatrului clasic, şi eşti întrebat imediat cîte femei are trupa, dacă sînt frumoase şi dacă piesele anunţate au muzică şi cîntec. Daţi-mi cîteva oraşe din interior, liniştite şi nobile, unde pieţele au arcade ce-ţi amintesc de Toledo şi Segovia ; unde bărbaţii poartă barbă şi au aer cavaleresc ca şi cum abia şi-ar fi lepădat platoşa ; unde femeile sînt de-o mare distincţie, iar cînd răsare soarele se duc la slujbă la cîte-o mănăstire cu portocali în curtea interioară, purtînd pe faţă un văl negru, la fel ca femeile din piesele lui Calderón şi Lope.

Se pare că această Americă veche s-a schimbat mult de pe vremea mea de june-prim şi că va dispare. Dar eu am apucat-o încă în nobila ei înapoiere şi cu tot luxul ei colonial. Am fost în aşezări din interior, celebre pentru minele lor istorice,

unde totul era de argint, dar argint vechi şi solid, lucrat cu ciocanul, cu belşugul la care îndeamnă abundenţa materialului ; tăvile, cănile, şi pînă şi un anumit obiect de noapte pus lîngă pat. Obiectele de faianţă trebuiau să fie aduse de pe coastă şi se spărgeau uşor, purtate în spinarea catîrului pe cărările lanţului muntos. Era mai economică fabricarea lor din argint.

În aceste ţinuturi cu viaţă simplă am fost mai apreciat ca oriunde. Oameni ce nu-şi părăseau niciodată cuţitul încovoiat şi care aveau mai multe crime pe suflet mă urmăreau cu priviri de admiraţie şi respect cînd mă întîlneau pe stradă. Erau spectatori care mă văzuseră cu o seară înainte luptîndu-mă ca un erou contra mai multor nemernici.

— Salutare, maestre! ziceau unii. Ce mai mînă aveţi de puteţi lucra aşa cu spada ! Domnul să v-o păstreze!

De multe ori mi-am amintit de marele Rengifo. Aflîndu-se în Mexic, pe cînd mergea cu diligenţa dintr-un oraş în altul, i-au ieşit în cale nişte bandiţi vestiţi, care aveau hainele şi şeile căptuşite cu monede şi tivite cu argint. Bandiţii aceştia omorau pe toţi cei care nu voiau să li se supună.

— Eu sînt Rengifo, le spuse cu mîndrie tîlharilor, privindu-i drept în faţă.

Cum i-au auzit numele, nu l-au mai ţintuit cu carabinele şi au descălecat să-i strîngă mîna.

— Noi îi respectăm pe cei curajoşi, camarade.

Îl văzuseră cu toţi la teatru.

*

Marele Fonseca încetă să mai vorbească şi căzu pe gînduri. Părea că-şi urmăreşte amintirile şi le adună ca să nu-i scape niciuna. Dorea să-mi dezvăluie, în aspectele ei multiple, bune şi rele, viaţa aceea de pribeag de-a lungul şi de-a latul Americii, care avea pentru el dulceaţa melancolică a îndepărtatei lui tinereţi.

Un bărbat solid şi proaspăt ras, cu o figură de actor bătrîn, intră în cafenea. Se îndrepta spre o masă ocupată de alţi actori cînd, recunoscîndu-l pe Fonseca, îşi schimbă direcţia şi veni spre noi.

— Nu te-am văzut de mult, Mariano, zise cu o voce adîncă şi tărăgănată, care da vorbelor lui o solemnitate grotescă. Eşti gras ca un canonic de ţară.

Fonseca îl privi cu compătimire.

— Nu fi prost, Tribaldo. În sate nu sînt canonici. Ai vrea să spui un preot de ţară.

— Îmi dai lecţii ca totdeauna ! Vrei să nu uit că în tinereţe ai fost student... Bine ; trebuie să vorbim de-o afacere, de un „turneu" în Chile. Mă întorc numaidecît. Te invit să facem o plimbare... nocturnă.

După ce Tribaldo plecă, marele Fonseca mă privi ca şi cum ar fi cerut îngăduinţă pentru prostia tovarăşului lui.

— Cea mai mare parte a celor care vin în cafeneaua asta sînt aşa, zise pe un ton resemnat. Şi trebuie să trăieşti cu ei în permanenţă !... Din fericire, o am pe Pepita. Domnule doctor, trebuie să veniţi în modesta noastră casă, ca s-o cunoaşteţi pe fiica mea.

III

— Cînd ne-am văzut ultima dată, domnule doctor ?... Acum opt sau zece ani ? Îmi amintesc doar că ne-am întîlnit în cafeneaua aceea de pe Avenida de Mayo, unde se adunau actorii. În ciuda timpului scurs, v-am recunoscut numaidecît. Dumneavoastră, în schimb, n-ați fi bănuit niciodată că eu sînt același Fonseca, ce vă întreținea cu poveștile lui, acolo în Buenos Aires.

Era adevărat ; niciodată nu l-aș fi recunoscut pe faimosul actor pribeag în acest bătrîn adus de spate, fără dinți și cu chipul încrețit ca un fruct în timpul iernii. Din trecutul lui păstra numai părul creț și des ; dar nu mai recurgea la vopsele și era alb și aspru ca al negrilor cînd încărunțesc.

— Trebuie să recunoașteți, domnule doctor, continuă don Mariano, c-am fost profet, acolo în capătul celălalt de lume cînd am prevăzut viitorul strălucit care vă aștepta aici. Nu m-am mirat de loc cînd l-am recunoscut pe vechiul meu tovarăș de cafenea în celebrul doctor care binevoiește să viziteze azilul nostru. Eu am continuat să mă rostogolesc la vale ; ăsta-i destinul meu și sînt mulțumit c-am putut să mă opresc aici. Dumneavoastră m-ați cunoscut actor în retragere dar, oricum, artist încă și cu anumiți spectatori care rămîneau credincioși numelui meu. După ce s-au scurs cîțiva ani, mă întîlniți internat într-un azil de binefacere, și bătrîn, de parcă ar fi trecut peste mine un secol întreg.

În timpul verii petrecute pe coasta cantabrică vizitasem un azil de bătrîni, ridicat în apropierea

mării de un spaniol îmbogățit în Republica Argentina. Indianul acesta cumpărase o casă enormă cu o grădină mare, ca să-și petreacă restul zilelor în țara de baștină; dar odihna, după o existență trudnică, păru să-i atragă moartea. Înainte de-a se săvîrși din viață, poruncise ca proprietatea să fie transformată în azil, dăruindu-și cea mai mare parte din venituri pentru întreținerea instituției. Drept unică răsplată ceru ca numele lui să fie scris cu litere mari, de aur, pe fațadă. Medicul azilului era un tînăr foarte interesat de lucrările mele științifice și el a fost cel care m-a hotărît, cu rugămințile lui, să fac această vizită.

— Să nu credeți că mă plîng de situația mea actuală, continuă actorul. A fost un adevărat noroc că o mînă de spanioli din Buenos Aires, înduioșați de mizeria lui Fonseca, cel pe care-l aplaudaseră atît de mult pe vremuri, au obținut un loc pentru el în această casă, care poate găzdui numai un număr mic de nenorociți. Vă atrag atenția c-au făcut o subscripție ca să-mi plătească drumul. Ultimul dar al acelui public care m-a iubit atît de mult.

Aici n-o duc rău. Directorul mă privește și-i place să asculte poveștile mele din lumea de dincolo de Ocean, sau aventurile de pe vremea cînd mergeam de la un capăt la altul al vechilor Indii Occidentale jucînd teatru. Cei din azil mă cunosc și chiar simt o anumită mîndrie văzîndu-mă printre ei. Cîțiva au fost în America, unde se poate îmbogăți orice prost, dar s-au întors mai săraci decît au plecat și cu sănătatea zdruncinată. Unii își amintesc că m-au aplaudat în cîte-un teatru de-

acolo ; cu siguranţă într-un teatru de ţară, din cele din ultima mea epocă. Alţii, ştiu doar că don Mariano a fost cineva şi pentru asta nu mă respectă mai puţin. Toţi văd că atunci cînd se fac vizite importante eu sînt singurul care stîrneşte interes şi singurul care poate întreţine o conversaţie. Ceilalţi se îndepărtează de îndată ce-şi primesc porţia de tutun din mîna vizitatorului.

Spunînd asta, Fonseca se opri, privind cu descurajare mucul de ţigară pe care-l ţinea între degete.

— Să nu credeţi că sînt nerecunoscător şi-mi place să-mi critic binefăcătorii, ca unii din nefericiţii care trăiesc aici. Dar trebuie să declar că în casa asta nu merge totul strună şi că există un mare defect de organizare.

Omul vrednic de recunoştinţă care-a întemeiat-o şi-a făcut averea la Buenos Aires fabricînd ţigări şi, totuşi, în testamentul lui n-a ţinut seama de loc că omul trebuie să fumeze, trebuinţă care a stat la temelia bogăţiei lui. Sîntem găzduiţi bine, nu mîncăm prost; dar tutun... nici un fir! În regulamentul acestei case nu se pomeneşte să se dea celor din azil nici măcar o ţigară ordinară, şi dumneavoastră ştiţi cît de necesar e tutunul pentru cei care trăiesc în comun, pe un vapor, într-o cazarmă sau într-un azil.

Eu aştept ore întregi trecerea directorului prin grădină sau născocesc diferite pretexte ca să-l caut. Ştiu că din această întîlnire mă aleg cu un pic de tutun, fiindcă îi place să mă asculte şi eu îi vorbesc cu mai multă plăcere cînd fumez.

Nu v-am spus asta ca să-mi dăruiţi cîteva ţigări. Dar, în sfîrşit, dacă stăruiţi!... Credeţi-mă, vă sînt într-adevăr recunoscător pentru dar. Alţi inşi din azil au rude în ţară care vin să-i vadă şi le aduc pachete întregi de tutun. Eu sînt singur pe lume şi nu mă pot bizui decît pe ceea ce-mi dau oamenii cu tragere de inimă.

Cedînd insistenţelor mele, Fonseca puse stăpînire, cu o lăcomie copilărească, pe toate ţigările din port-ţigaretul meu. Aprinse una de la restul celei dinainte, şi după ce slobozi pe nări două fire de fum cu desfătarea celui care gustă plăcerea lui favorită, continuă să vorbească:

— Dumneavoastră o să plecaţi chiar în seara asta. Am auzit-o de la doamnele care au sosit cu dumneavoastră şi vizitează acum grădina însoţite de director. O să ne despărţim îndată şi bănuiesc că sînteţi curios să cunoaşteţi viaţa acestui nefericit după ce-a încetat „să fie cine-a fost“.

Vă mai amintiţi de Pepita, biata mea *Fecioară războinică?*... N-am uitat vizita pe care ne-aţi făcut-o ca să vedeţi amintirile mele de glorie: coroanele, plăcile de metal dăruite la spectacolele de binefacere, colecţia de amfore mici din lut ars şi alte lucruri scoase din mormintele indienilor, primite în turneele mele.

Vai! Toate astea au dispărut. Am fost nevoit să le vînd pe un preţ de nimic în ultimii mei ani de mizerie, cînd m-am văzut singur la Buenos Aires şi aproape silit să cer de pomană.

În vizita aceea aţi cunoscut-o pe fiica mea. Nu cred că i-aţi păstrat o amintire plăcută. Scuzele nu-şi au rostul: multora li s-a întîmplat acelaşi

lucru. Nu spun c-ar fi fost prost crescută; dar nu putea fi comunicativă; nu avea un zîmbet, o vorbă bună, era veşnic încruntată şi ostilă bărbaţilor. Nu putea fi altfel cu toate că o dorea.

S-a logodit în repetate rînduri cu actori tineri din trupa noastră; dar sfîrşi mereu prin a-i respinge.

— Nu pot suferi nici un alt bărbat în afară de tine, tată, îmi spunea. Nu mă voi căsători niciodată.

Cred că unul din aceşti logodnici respinşi a fost cel care a numit-o *Fecioara războinică*. Porecla a fost cît se poate de nimerită şi de completă. Înverşunarea ei faţă de bărbaţi era dovada şi garanţia fecioriei ei. În ceea ce priveşte porecla de războinică, eu ştiam mai mult decît oricine cît de mult i se potrivea.

Avea firea arţăgoasă a soţiei mele; dar biata Rosalba zîmbea în mod spontan bărbaţilor din public, pe cînd fiica mea trebuia să facă o sforţare eroică pentru a zîmbi pe scenă. De fapt, reuşea să zîmbească doar pe jumătate şi numai cu gura, nimic mai mult, în timp ce restul feţei rămînea încruntat şi agresiv.

Această fire păcătoasă a împiedicat-o să devină o mare actriţă. Să nu credeţi că vorbeşte dragostea mea de tată. Vă asigur că era mai talentată decît Rosalba şi decît toate femeile cu care am jucat în viaţa mea. Dar mutra aceea acră!... Vocea aceea aspră şi monotonă care se îmblînzea numai cînd exprima, pe scenă, sentimentul mîniei sau al răzbunării!...

Cu toate lipsurile ei, ultimii ani petrecuţi lîngă Pepita, cu toate că au fost anii decadenţei mele, mi s-au părut mai plăcuţi decît cei ai tinereţii glorioase alături de Rosalba. După vizita dumneavoastră am făcut un turneu prin Chile şi alte republici de pe coasta Pacificului. Am înaintat, din teatru în teatru, în direcţia opusă celei a descoperitorilor spanioli, adică de la sud spre nord.

V-am spus din teatru în teatru, dar n-a fost întotdeauna aşa. Fugeam de oraşele în care erau teatre, pentru că publicul nu arăta nici un interes să ne cunoască. Trecuse vremea lui Mariano Fonseca. Acest nume nu mai spunea nimic tinerei generaţii. Se cereau numai piese cu muzică, sau drame jucate cu mult fast scenic, şi noi eram atît de săraci!...

Tineretul din localitate alerga în prima seară dornic să vadă femeile trupei noastre; dar Pepita mea punea pe fugă acest public gălăgios doar prin simpla ei apariţie. Dumneavoastră aţi cunoscut-o. Poate că era prea oacheşă, dar nimeni nu putea spune că-i urîtă. Pe lîngă asta, amintiţi-vă de ochii ei. Fără doar şi poate că nu constituiau o sperietoare, şi mulţi au simţit atracţia tinereţii şi-a frumuseţii ei puţin obişnuite. Dar, vai! ce fire blestemată!... Graba aceea de-a răspunde cu o palmă la cea mai mică îndrăzneală. În cîteva locuri am fost fluieraţi din cauza violenţelor ei; din altele a trebuit să plecăm în mare grabă pentru că fata pălmuise pe fiul celui mai puternic personaj din partea locului.

Ca să nu murim de foame, căutam aşezări aproape neştiute, fără să ne gîndim dacă aveau sau

n-aveau teatru. Ne improvizam scena în curţi de hanuri numite hoteluri, în pieţe publice, pînă şi în tabere de indieni civilizate doar pe jumătate. Acolo unde exista o mînă de oameni, sosea şi trupa Fonseca, pe catîri, în căruţă, în pirogă sau pe jos.

Cînd ne lipsea ceva pentru decoruri, cercetam magazinul alimentar din localitate. Îmi amintesc c-am folosit pentru statuia Doñei Inés din *Don Juan Tenorio* un afiş de reclamă făcut în Statele Unite, care înfăţişa o fată frumoasă, în mărime naturală, urcată pe o bicicletă. Şi aşa de mare e puterea artei, încît, cu toată lipsa de mijloace scenice, reuşeam să ne emoţionăm spectatorii şi să-i facem să ne aplaude. Repet însă că asta se întîmpla întotdeauna departe de oraşe, cînd jucam cu „decor de pădure", cum spunea unul din tovarăşii noştri.

Pe deasupra aveam şi un duşman nemilos care ne hărţuia fără încetare şi care, în fiecare an, părea să se însutească. Îl simţeam mergînd în spatele nostru; ne ieşea în întîmpinare tăindu-ne drumul: ne obliga să ne iuţim pasul ca să scăpăm de persecuţia lui; ne încolţea din toate părţile. Acest duşman era cinematograful.

Atît timp cît n-a existat blestemata născocire, noi, artiştii pribegi din America, ne-am putut prelungi viaţa. În aşezările din interior, unde oamenii aveau nevoie să-şi petreacă serile într-un fel, alergau bucuroşi la spectacolele noastre oricum ar fi fost ele. Căci n-aveau de ales. Dar o dată cu răspîndirea aşa-numitului „teatru mut", toţi

păreau să ne vadă într-o lumină nouă, dîndu-şi seama de sărăcia noastră şi de improvizaţiile noastre groteşti.

Credeţi-mă, domnule doctor, din vina cinematografului am trecut prin lipsuri mari şi am cunoscut umilinţa în ultima perioadă a carierei mele. Slavă Domnului că energia Pepitei ne-a scos de multe ori la liman. Mergînd din sat în sat şi ocolind oraşele, care însemnau pentru noi insuccesul şi mizeria, am nimerit într-una din regiunile mai puţin populate ale Venezuelei; un ţinut care, din punct de vedere politic aparţinea numitei republici, dar din cauza căilor de comunicaţie anevoioase şi lungi, era guvernat de un prieten al preşedintelui, care exercita o autoritate absolută.

Acest guvernator se schimbă cu fiecare revoluţie şi cel pe care l-am găsit noi era un băiat frumos, numit Urdaneta, mare călăreţ, mare meşter în „tăierea ramurilor" după cum se spune pe-acolo şi neîntrecut în mînuirea lăncii. Era un bărbat curajos, darnic pînă la risipă, fără milă pentru cei ce trăiau sub porunca lui, neîndurător cu duşmanii şi înclinat spre toate plăcerile care ţin de cruzime; în sfîrşit: un bărbat croit pentru luptă şi cucerire.

În sosirea noastră în acea aşezare, capitala domeniilor lui, a văzut un fel de victorie politică. Compania Fonseca însemna un mare eveniment în istoria guvernării lui. Trecuseră mulţi ani de cînd actorii vizitaseră pentru ultima dată acel colţ al pămîntului.

Entuziasmul cu care am fost primiţi după atîta umilinţă şi sărăcie părea explicabil. Călă-

toria merita toate astea, ba mai mult. Eu, avînd în urmă o viață întreagă petrecută în călătorii, am încercat o mare uimire văzîndu-mă sosit acolo.

Un protejat de-al lui Urdaneta, întîlnindu-ne în capitala republicii, ne propusese această „stagiune extraordinară" și, conduși de el, am străbătut preerii nesfîrșite, în a căror vegetație catîrii noștrii se afundau pînă la pîntec. Ne-am crezut apoi pierduți în păduri de unde nu se vedea cerul; printre ramuri cobora o lumină verzuie, asemănătoare cu cea de pe fundul mării. Dar călăuzele izbuteau să se orienteze, urmînd niște cărări care abia se zăreau prin hățișul răscolit de animale nevăzute. Am văzut însă păsări cu un penaj fantastic, fluturi uriași, păsări mici ca niște insecte, muște care păreau smaralde și rubine înaripate; dar ne lipsea liniștea ca să putem admira asemenea minuni. Ne gîndeam la tigri și la jaguari, crezînd că, ori de cîte ori catîrii se împotriveau sau se trăgeau înapoi, aplecîndu-și urechile cu neliniște, se vor ivi și ei.

În continuare, am petrecut multe zile trăind și dormind în luntrile care alunecau printr-un hățiș de mlaștini și de rîuri. Toate cursurile de apă păreau la fel. Aveam uneori credința că trecusem prin același loc, privind bănuitori la vîslașii indieni care zîmbeau de neîncrederea noastră. Navigam zile întregi sub tunele de frunziș. Ramurile care atîrnau ne obligau să ne plecăm capetele sub biciul lor. Din cînd în cînd un marinar arămiu, cu ochii țintă la bolta vegetală care întuneca apele, își ridica prăjina, dînd o lovitură puternică uneia din lianele verticale. Liana avea ochi, se

contracta și, pierzîndu-și echilibrul, sfîrșea prin a se prăbuși în rîu. Era un boa enorm...

Dar de ce să vă mai povestesc despre această călătorie? Era o Americă deosebită de cea pe care o cunoașteți dumneavoastră; era pămîntul tropical aproape neatins, așa cum l-or fi văzut probabil primii spanioli care au coborît pe Amazoane și pe Orinoco. După ce am petrecut mai multe săptămîni în sînul acestei naturi neîmblînzite, nouă, niște bieți artiști, ni s-a părut o mare capitală satul unde locuia Urdaneta și am primit cu recunoștință, aproape cu lacrimi în ochi, dovezile de dragoste și protecție ale acestui însemnat personaj.

Un sultan din poveștile orientale nu s-a văzut niciodată atît de admirat și de ascultat cum era el de noi. Trebuie să ținem seama că Urdaneta trăia aproape izolat în ținuturile supuse conducerii lui. Lumea se temea de el și era evitat cu mare grijă. Se arăta schimbător în raporturile cu oamenii, nu credea în prietenie, se socotea amenințat fără încetare și, ca să nu fie atacat, căuta să atace el primul.

Omorîse mulți supuși ca să-și scape propria-i viață, după cum spunea el; din capriciu sau la beție, după spusele celorlalți.

Prezența noastră i-a oferit nemaipomenite prilejuri de desfătare. Cu mărinimia unui tiran protector al artelor, ne-a invitat în repetate rînduri să luăm masa în casa lui. Pe deasupra, decretase că ținutul trebuie să se civilizeze, în care scop lumea trebuia să alerge la un spectacol cult și moralizator ca reprezentațiile noastre.

Fusese întotdeauna mare amator de poezie. La desertul banchetelor lui, cînd sticla de rom pusă înainte-i era aproape pe sfîrşite, recita o cantitate imensă de versuri sentimentale şi amoroase, tezaurizate de memoria lui. În timpul campaniilor pentru trecerea diferiţilor preşedinţi prin foc şi sabie, distracţia lui nocturnă era să mîngîie ghitara, cîntînd romanţe de treizeci sau patruzeci de strofe, toate în stare să stoarcă lacrimi. Recunosc că acest războinic liric şi simţitor poruncise uneori, chiar în aceeaşi zi, numeroase execuţii; dar, în ciuda acestui amănunt şi cu tot răul pe care mi l-a făcut la sfîrşit, trebuie să mărturisesc că era un om simpatic în felul lui.

Ultimele succese din viaţa mea de artist le datorez protecţiei acestui om. Improvizase un teatru la care locuitorii satului veneau cu punctualitate în fiecare seară, de parcă şi-ar fi îndeplinit o obligaţie publică. În faţa scenei era o estradă mică, împodobită cu steaguri, iar pe ea un jilţ de lemn aurit adus de la biserică.

Urdaneta ocupa această lojă prezidenţială împreună cu alte personaje cu faţa închisă la culoare, ochi de diavol şi vorbă mieroasă, care erau executorii dorinţelor lui şi-l întovărăşeau în caz de primejdie. Publicul rîdea la glumele noastre sau aplauda frenetic, însufleţit de gestul binevoitor al preşedintelui. Pepita era socotită de spectatori drept o zeitate făcătoare de minuni, care putea să intervină în favoarea lor uşurîndu-le existenţa. Eu jucam cu înflăcărarea nestrămutată a actorului sigur de succes.

Dar trebuie să ajung la sfîrşitul acestei perioade din viaţa mea (ultima în care m-am crezut fericit) sau poate a nenorocului meu definitiv.

Într-o zi mi-am dat seama că fiica mea nu-şi mai merita porecla. După cum se întîmplă întotdeauna în astfel de cazuri, eu am fost ultimul care am aflat. Pe de-o parte publicul, cînd o aplauda, vădea linguşirea celor ce doresc să cîştige bunăvoinţa stăpînilor. Pepita era iubita lui Urdaneta, şi asta se întîmplase de bunăvoie, fără ca despotul, obişnuit cu violenţa, s-o supună cu forţa. *Fecioara războinică* îşi păstrase puritatea trupească pentru acest urmaş al conchistadorilor, care o aştepta, fără să ştie, într-un colţ al Americii calde, înconjurat de păduri şi de rîuri.

Nu voi tăgădui că Urdaneta era un bărbat în toată firea, în stare să impresioneze femeile cărora le plac oamenii violenţi şi doresc să trăiască supuse unei voinţe înrobitoare. Dar Pepita era cu totul opusă acestora. Datorită firii ei irascibile, n-o consideram mai prejos de tiranul care ne proteja. Apoi mi-am spus că poate asemănarea firilor lor sfîrşise prin a-i atrage.

Am petrecut mult timp făcîndu-mă că nu ştiu şi că nu văd. Veţi spune că acest lucru nu e demn de un tată ; dar, vai ! cînd sîntem săraci, viaţa ne cere asemenea lucruri ! În afară de asta, Pepita era mulţumită de noua ei situaţie şi, ori de cîte ori încercam să-i vorbesc de ceea ce se întîmplase, mă privea cu ochii aceia care păreau să mă îngheţe, tăindu-mi brusc vorbele.

Cu un om ca Urdaneta nu puteai avea parte de-o epocă prea îndelungată de pace. A pus capăt

stagiunii noastre teatrale în modul cel mai neașteptat. Familiaritățile bărbaților din trupă cu prima actriță i se părură nelalocul lor... De ce o tutuiau pe Pepita?... Cum să îngăduie el ca un actor s-o îmbrățișeze pe scenă spunîndu-i cuvinte drăgăstoase cînd pentru fapte mai mici scosese revolverul sau cuțitul în diferite ocazii, scăpînd într-o secundă de cel care putea fi rivalul lui?...

Și a închis teatrul. Și cu el s-a pus capăt și serilor mele glorioase, salvelor acelora de aplauze care mă făceau să mă întorc la vremea tinereții mele. Urdaneta i-a plătit cu generozitate pe colegii mei, obligîndu-i să se întoarcă în capitală, iarăși peste rîuri, păduri și cîmpii. Eu am rămas pentru că eram tatăl guvernatoarei, dar niciodată în viața mea nu m-am simțit atît de singur și de plictisit.

Îmi treceam zilele cu ființele acelea neliniștite, cu pielea întunecată, care erau un fel de mareșali ai curții „napoleonicului" meu protector. Îmi vorbeau de războaie civile și de revoluții, arătînd un dispreț înfiorător pentru valoarea vieții omenești.

Între timp, cei doi îndrăgostiți străbăteau pădurile în goana calului sau se dedicau vînătorii. Acum Urdaneta devenise maestrul fiicei mele, lăudîndu-i admirabilele aptitudini. Acestui om de arme îi făcea plăcere s-o învețe pe Pepita cum să le mînuiască, și casa guvernatorului se cutremura zilnic de detunătura pistoalelor și a carabinelor folosite de ea.

Încrederea maestrului în eleva lui era așa de mare, încît născocise o distracție din cele care-i plăceau lui, amestec de voluptate și pericol. În multe seri, înainte de-a merge la culcare, ginerele meu (să-l numim așa) își punea pe cap un fruct oarecare, specific ținutului, ceva în genul mărului lui Wilhelm Tell. Și noua trăgătoare i-l lua cu un glonț de carabină. După care, cei doi păreau să se iubească cu o pasiune sporită. Era ceva asemănător mîngîierilor unor fiare, după cum se vorbea în sat.

Într-o zi m-am pomenit cu doi străini, care-mi vorbiră cu un entuziasm nemaipomenit de talentul meu de actor. Pretindeau că mă aplaudaseră într-unul din puținele spectacole pe care le dădusem în capitala republicii. Mi-au oferit apoi zece mii de dolari, în monedă americană, și costul a două bilete pînă în Cuba, pentru mine și fiica mea.

Și drept răsplată pentru atîta generozitate ajungea o operație neînsemnată. Se socoteau mulțumiți ca fosta *Fecioară războinică* să coboare puțin țeava carabinei într-o seară: în așa fel încît proiectilul, în loc să răzuiască părul bogat al lui Urdaneta, să-l nimerească în mijlocul frunții.

Nu mi-a fost de ajuns să resping asemenea propunere cu cele mai bune fraze de indignare ale repertoriului meu și am destăinuit totul fiicei mele. Ce vreți?... Nutream o oarecare simpatie pentru tiran, amintindu-mi de vremurile cînd ocrotise cu atîta eficacitate arta dramatică. Probabil că Pepita i-a spus totul și Urdaneta a socotit potrivit

să ordone cîteva execuții, din capriciu, fără îndoială, dar cu dorința de-a servi drept avertisment grăitor celor ce erau împotriva lui.

N-o să vă mire deci că, după asta, Mariano Fonseca, om pașnic și ușor accesibil remușcărilor, nu mai putea avea pic de liniște. Mă acuzam de unul singur, de parcă aș fi ordonat eu însumi execuțiile. Spre o și mai mare nefericire, Urdaneta începu să mă privească cu neîncredere, socotind nepotrivită prezența mea pe domeniile lui. Din fericire, nu mă crezu trădător nici o clipă ; dar, după cum îi spuse fiicei mele, mă socotea om bun dar periculos, gata să leg prietenie cu oricine mi-ar vorbi despre teatru : un fel de poartă deschisă prin care dușmanii puteau să ajungă pînă la el. Și, cum era iute și aprig în hotărîrile lui, dădu dispoziții pentru plecarea mea, la fel cum făcuse cu luni în urmă cu oamenii trupei mele.

Era absurd să te gîndești la proteste sau la argumente cînd era vorba de Urdaneta. Pe deasupra, fiica mea susținea întotdeauna același lucru ca și amantul ei. Ca să scurtez, a trebuit să parcurg din nou distanța aceea lungă, cînd în pirogă, cînd pe catîr, pînă în capitala republicii : dar de data asta cu buzunarele doldora de bani. Despotul știa să fie generos, risipindu-și avuția cu aceeași violență pe care o întrebuința ca s-o dobîndească.

Văzîndu-mă singur, mi-am reluat hoinăreala, de data asta dinspre nord spre sud, atras ca întotdeauna de Buenos Aires. În care timp am aflat și vești despre Pepita : ultimele.

În țară izbucnise revoluția : încă una pe care s-o adauge la lista nesfîrșită a istoriei ei. Președintele fusese învins ; dar i se dăduse timp să fugă. Urdaneta, protejatul lui, nu voi să-l imite. Se obișnuise să trăiască de capul lui, în colțul acela uitat și aproape sălbatic al republicii. Își închipuia că postul îi aparține prin dreptul de cucerire și că nu poate să i-l ia nimeni, indiferent ce se întîmpla cu restul națiunii.

Lumea însă nu vedea lucrurile în același fel. Dacă triumfase o revoluție, trebuia să se schimbe și autoritățile, așa că Urdaneta fu înlocuit cu alt guvernator. Nimeni nu-și închipuia că noul guvernator ar putea fi mai bun : dar era neapărată nevoie să vină alt tiran. Oamenii de încredere ai celui învins și-au dat seama de situație și de dorința aceasta generală și l-au părăsit ca să se alăture învingătorilor.

Nici atunci n-a vrut să fugă îndărătnicul acela îndrăzneț și curajos, demn să trăiască în alte secole. Văzîndu-se fără prieteni, s-a baricadat în casă împreună cu fiică-mea. Amîndoi contra întregului sat și contra grupurilor înarmate trimise de revoluția triumfătoare !... Amîndoi erau trăgători excelenți, iar puști și cartușe aveau din belșug.

Mi s-a povestit că Pepita, căzută la pămînt, cu un picior sfîrtecat de un glonte și cu cîteva răni pe corp, încărca puștile trecîndu-i-le lui Urdaneta, care trăgea necontenit cu o îndemînare drăcească. Asaltatorii, după nenumărate atacuri inutile, au fost nevoiți să înainteze apărați de cîteva căruțe cu paie aprinse, după care au pus foc clădirii, convinși că numai așa vor putea veni de hac temutului lor guvernator.

Aşa au pierit Urdaneta şi fosta *Fecioară războinică.* Mulţimea a îndrăznit să se apropie doar atunci cînd cadavrele lor au început să ardă ca nişte cărbuni. Şi chiar şi aşa, mulţi se temeau să nu ţîşnească iarăşi din flăcări gloanţele bine ochite ale tiranului.

După asta, cred că nimeni nu va cuteza să spună că în existenţa actorilor totul este minciună şi prefăcătorie şi că în viaţă nu se întîmplă drame mai îngrozitoare decît cele pe care le reprezentăm noi pe scenă.

După moartea Pepitei, aventurile vieţii mele nu mai prezintă nici un interes. Cînd m-am întors la Buenos Aires tocasem tot ceea ce-mi dăruise generosul tovarăş al fiicei mele. Am cunoscut iarăşi mizeria şi umilinţa ; dar acum eram singur, îmi lipsea Pepita, care părea să mă susţină şi să-mi insufle curaj cu firea ei aspră. Iar acum, colegii se purtau rău cu mine, nemaivăzîndu-mă cu *Fecioara războinică*... Ştiţi restul : cum am nimerit refugiul ăsta, sprijinul cîtorva spanioli de-acolo, cheta pentru drum etc.

Dar, vă atrag atenţia, domnule doctor Olmedilla, că vă cheamă doamnele şi directorul pare că şi-a pierdut răbdarea pentru că vă reţin cu flecăreala mea.

Nu vă îngrijiţi de mine ; îngrijiţi-vă de prietenii dumneavoastră... şi dacă vreodată vă amintiţi de actorul Fonseca, vechiul prieten din Buenos Aires, ştiţi cum puteţi să-i faceţi un bine.

Nici un ban... Trimiteţi-mi doar tutun : cîteva pachete de ţigări.

În casa asta suferim cu toţii de neatenţia acelui vînzător de ţigări care, în clipa morţii, nu şi-a adus aminte că oamenii fumează. Şi oamenii de bine trebuie să repare o lipsă atît de inexplicabilă.

IV

S-au mai scurs cîţiva ani. Nu m-am mai întors la azilul de pe coasta cantabrică ; dar într-o zi, la Madrid, am vorbit cu medicul care-i fusese director.

Văzîndu-l, mi-a reapărut în memorie imaginea actorului Fonseca şi am întrebat de el.

— A murit cu un an înainte de-a părăsi eu direcţiunea, zise medicul. Iar cînd mai avea doar cîteva luni de viaţă, şi-a schimbat numele ; şi-a făcut testamentul, în pragul agoniei, lăsîndu-şi averea tovarăşilor de azil.

Înţeleg uimirea cu care primiţi asemenea veşti. Într-adevăr, sfîrşitul celebrului Fonseca a fost extraordinar, ceva asemănător ultimului act al uneia din melodramele care erau la modă în tinereţea lui.

Vă aduc la cunoştinţă că don Mariano şi-a amintit mereu de dumneavoastră şi că vorbea tuturora de prietenia cu care l-aţi onorat. Cred că i-aţi trimis tutun doar de două ori ; dar aceste pachete de ţigări (nu mai multe de douăsprezece) păreau să se înmulţească precum pîinile şi vinul la nunta din Cana. Întotdeauna cînd fuma o ţigară, chiar dacă i-o dăruise cineva cu cîteva minute

înainte, povestea cu voce declamatorie și solemnă, ca și cum ar fi jucat scena culminantă a unei drame :

— E din pachetul pe care mi-l trimite în fiecare lună ilustrul meu prieten, doctorul Olmedilla, o adevărată celebritate din Madrid.

Într-o vară am primit vizita senatorului din ținutul acela, personaj politic pe cît de venerabil pe atît de puțin cunoscut și la fel de bătrîn ca Fonseca. Acesta, după ce a repetat încet, pe gînduri, numele vizitatorului nostru, s-a îndreptat spre el întinzîndu-i mîna.

Mulți din cei de față au intervenit, interpretînd această familiaritate ca o obrăznicie datorită senilității sale. Bătrînul actor începea să se arate mai puțin rezonabil și coerent în relatarea poveștilor lui. Dar Fonseca dădu explicații cu o voce sigură, care ne convinseră pe toți. Memoria lui părea să fi reînviat datorită prezenței senatorului. Își amintea perfect numele lui. Fuseseră colegi de școală la Madrid, pe cînd își pregătea bacalaureatul.

Și acumulă atîtea amănunte evocînd vremea aceea îndepărtată, încît politicianul, care părea să se fi trezit și el din moleșeala-i senilă, îl recunoscu în cele din urmă.

— Dar tu ești Cerón ! zise. Mi-aduc aminte cum rîdeam de numele tău, băieți fiind... De ce-ți spun aici Fonseca ?

Actorul primi întrebarea cu resemnare și cu neliniște în același timp, ca unul care se vede obligat să-și dezvăluie taina vieții.

Într-adevăr, numele lui era Cerón, și în zilele următoare am cunoscut prima parte a vieții lui, înainte de a pleca în America. Doi reporteri ai ziarelor din capitala provinciei, care veniseră cu persoana aceea însemnată, au văzut în relatarea lui Fonseca subiect pentru un articol.

Fonseca se numea Cerón și cu acest nume își începuse în Madrid cariera de actor. Insuccese neîntrerupte și zgomotoase l-au obligat să fugă de scenă și de patria lui. Cum era să-și continue viața în teatru, într-o țară unde actorii, cînd voiau să scoată în evidență mediocritatea unui coleg se mărgineau să spună : E mai rău decît Cerón ?

Plecînd, crezuse nimerit să-și schimbe numele și Mariano Cerón deveni neobositul Mariano Fonseca, actor pribeag și celebru (după cum spunea el) „de la frontiera din Tejas pînă la strîmtoarea lui Magelan".

Ceea ce nu mi se pare ieșit din comun ; abia acuma vine însă ceea ce-i mai interesant.

Povestea actorului care și-a schimbat numele și a ajuns vestit în America a trecut din ziar în ziar și într-o zi s-a prezentat la azil un individ care se ocupa cu diferite afaceri judiciare, un avocățel care venea din Madrid ca să-i aducă lui Fonseca la cunoștință faptul că, de mai bine de douăzeci de ani, îl așteaptă o moștenire.

Un oarecare domn Cerón făcuse testamentul lăsîndu-și bunurile unui frate de-al lui fugit în America fără ca nimeni să mai știe de el. Cine putea să-l ghicească pe necunoscutul Céron în gloriosul Fonseca?...

Moştenirea nu era mare, de felul celor ce se văd venind pe neaşteptate în comedii şi romane. Cred că nu depăşea douăzeci şi cinci de mii de duros ; închipuiţi-vă însă ce însemna asta pentru neuitatul nostru prieten !

Pe deasupra, o asemenea moştenire părea foarte obosită să aştepte atîţia ani şi, contrar obişnuinţei, dorea să fie înmînată cît mai curînd. Avocatul chiţibuşar avu nevoie doar de o procură din partea moştenitorului ca să rezolve problema cu o repeziciune neobişnuită.

Eroul nostru se grăbi însă şi el să moară, tocmai acum, cînd devenise bogat.

A părăsit lumea cu toată demnitatea, reparînd o mare nedreptate, aşa cum făcuse de atîtea ori pe scenă cu spada în mînă. Ţinu să-şi dicteze testamentul şi lăsă drept moştenitori ai bunurilor lui pe toţi tovarăşii de azil, ca şi pe cei care-i vor urma în casa aceea. Renta capitalului trebuia să fie cheltuită în întregime pentru tutun, pentru ca în felul acesta să nu cunoască niciodată bieţii de ei chinul îndurat de el în ultimii ani din cauza unei scăpări a fondatorului.

Şi cei din azil îşi petrec acum ziua întreagă fumînd într-una. Nu ştiu dacă peste cîţiva ani îşi vor mai aminti de actorul Fonseca.

— Din culegerea *NOVELAS DE LA COSTA AZUL* —

SECRETUL BARONESEI

I

Din vîrful unei culmi încununată cu o uriaşă cruce de piatră, călătorii care, cu două ore înainte, lăsaseră trenul ca să se înghesuie într-o diligenţă, vedeau dintr-o dată toată valea, iar în centrul ei oraşul.

În faţă se înălţau Pirineii, ca marginile colorate ale unui decor de teatru : mai întîi munţii roşietici sau galbeni urcînd într-una, la fel ca treptele unei scări ; apoi alţii, care băteau într-o nuanţă albastră, din cauza distanţei, şi-n vîrf ultimii, cu desăvîrşire albi, de o albeaţă care-i făcea să fie una cu norii, păstrîndu-şi chiar şi în lunile de vară coifurile de zăpadă ale culmilor cu franjurii de gheaţă strălucind în soare.

Din pricina cărărilor pietroase, bătute numai de negustorii de catîri şi de contrabandişti, comunicaţia dintre această vale din Pirineii Spaniei cu Franţa, ascunsă de cealaltă parte a lanţului muntos, era destul de nesigură. Vameşii duceau o viaţă de oameni preistorici în coturile unor munţi bîntuiţi iarna de vînturi şi zăpezi.

În adîncul văii, roditoare şi adăpostită, se întindea oraşul cenuşiu lîngă un rîu cu apele repezi provenite din dezgheţuri. Acoperişurile caselor,

pline de o vegetaţie parazitară, erau un fel de păduri mici în pantă unde pisicile se puteau deda la nesfîrşite partide de vînătoare sau îşi întindeau labele la soare. Olanele, curbe, aveau o crustă de muşchi verde. Zidurile erau crăpate şi rar se vedea vreo faţadă care să nu fie susţinută de S-uri de fier, numite în arhitectură ancore.

Oraşul era mai mult vechi decît antic. Din casele de piatră durate în alte secole — cînd spaniolii creştini, refugiaţi în nordul peninsulei, luau încetul cu încetul pămîntul spaniolilor musulmani — rămîneau doar urme ici şi colo. Bogătaşii ţinutului îşi înlocuiseră casele străvechi cu altele, mai şubrede şi mai urîte, după gustul vremii lor.

De la lucrările înfăptuite la începutul secolului al XIX-lea, oraşul nu mai cunoscuse alte înnoiri. Singura clădire de cărămizi roşii, a cărei strălucire dezvăluia o origine recentă, era o anumită construcţie cu trei aripi, situată la marginea oraşului, care părea că domină, cu masa ei uriaşă, celelalte case. Călătorii discutau despre utilitatea ei. Unii credeau că-i o fabrică mare, a cărei funcţionare era asigurată de vreun produs special al ţinutului ; alţii o luau drept cazarmă, judecînd după numeroasele ferestre şi marile curţi interioare, avînd în vedere şi frontiera apropiată. Numai cînd au pătruns în oraş au aflat că e Seminarul. Evlavioasele bogate din oraş dedicaseră o mare parte din testamentele lor înălţării acestei construcţii enorme, acum motiv de mîndrie pentru moştenitorii păcăliţi.

Catedrala, construită în secolul al XI-lea şi Seminarul, cu aspectul lui de cazarmă modernă,

se înălţau cu trufie deasupra acoperişurilor întunecate ale oraşului. Cum zidurile de centură fuseseră dărîmate după ultimul război carlist, ca să nu poată servi ca refugiu pentru noi insurecţii în favoarea trecutului, casele se risipiseră pe cîmpuri, de-a lungul rîului.

În oraş nu exista autoritate mai presus de episcop. Guvernatorul provinciei locuia în capitala apropiată, oraş modern, cu staţie de cale ferată, cazinou pentru petreceri, teatru, cîteva fabrici şi o populaţie alcătuită din muncitori gata să accepte toate ideile liberale, ca şi pe cele care îndeamnă la păcat. Oraşul acesta din valea Pirineilor se mîndrea că e opusul capitalei provinciei. Săracii lucrau în podgorii. Singura autoritate laică, primarul, îl vizita în fiecare săptămînă pe episcop ca să-i cunoască părerile în problemele publice şi să nu se facă vinovat de cine ştie ce greşeli. Un colonel bătrîn, guvernatorul militar al acestei fortăreţe lipsite de fortificaţii, era de asemenea vizitatorul nelipsit al adevăratului stăpîn al oraşului.

Locuitorii se lăudau cu mobilele care împodobeau palatul episcopal. Unul din ultimii prelaţi — numit de către enoriaşi „modernist", din pricina gusturilor lui — reînnoise vechile saloane cu nişte scaune arătoase aduse de la Barcelona şi Madrid. Nesocotise, de asemenea, măreţia sumbră a catedralei aşezînd pe altarele ei icoane albastre şi trandafirii cu mult belşug de aur, achiziţionate la Paris lîngă biserica Saint Sulpice. Dar frumuseţea primitivă a acestui templu, patinată

de mai bine de opt secole de adorație, era atît de mare, încît continua să răzbată în ciuda unor asemenea profanări.

Străzile orașului trezeau un interes mai mare în călător decît clădirile lui. În afară de strada principală, unde se aflau prăvăliile, toate celelalte ofereau aproape același aspect ca în secolele trecute. Cele mai multe dintre case își împingeau deasupra străzii caturile de sus susținute de un rînd de arcuri, sub care catul de jos se menținea într-o penumbră de beci. Arcadele se sprijineau pe niște pilaștri de piatră, coșcoviți de ani, sau pe coloane de piatră întunecate, vestigiile unor clădiri vechi în ale căror capiteluri se deslușeau îngeri bizantini cu mantii rigide sau capete mari de sfinți cu nasurile roase.

Din toate caturile de jos se răspîndea un miros de grajd și de vin în fermentație. Străzile populare aveau, la mijloc, un strat de bălegar putrezit căzut din căruțe și unul de bălegar proaspăt, slobozit recent de animale. În orele amiezii, dîra aceea de murdărie strălucea sub aurul solar între fîșia dublă de umbră proiectată de case. La trecerea vreunei căruțe sau a animalelor încărcate, de jos se ridicau nori deși de muște.

Guvernul din Madrid făcuse acestui oraș de frontieră un dar, prilej de bucurie publică uneori și de mînii surde adesea. Un batalion de vînători. Ofițerii, plictisiți pînă la enervare de calmul și de tipicurile acestui oraș episcopal, sfîrșeau prin a face cele mai mari trăsnăi, scandalizînd populația. Unii trăiau în păcat cu femei căsătorite sau cu fetele nemăritate din clasa de

jos. Alții, dornici să cadă în același păcat, urmăreau fetele cu vino-ncoace, care lucrau prin prăvălii. Monotonia acestei garnizoane fără rost, lîngă o frontieră aproape de netrecut, îi împingea și la felurite distracții copilărești.

Una din podoabele cele mai frumoase ale străzii principale fusese o anumită chitară gigantică, atîrnînd ca reclamă deasupra porții unui chitarist. În zilele de tîrg, cînd țăranii veneau la oraș, rămîneau uimiți în fața acelui instrument uriaș. Cîțiva locotenenți, urcîndu-se pe umerii camarazilor lor, au pus într-o noapte cîteva petarde înăuntrul ei, făcînd-o să explodeze. Niciodată o bombă pusă de teroriști n-a dat naștere la comentarii atît de nesfîrșite ca această nevinovată explozie !... Îndrăznelile amoroase ale ofițerilor stîrneau de asemenea felurite conflicte între militari și civili. Episcopul se plîngea domnilor din Madrid înșirînd tulburările și scandalurile provocate de militari, care stricau liniștea parohiei lui, iar guvernul, ca să evite noi conflicte, sfîrși prin a muta batalionul în capitala provinciei.

După cîteva luni, toți negustorii de pe Strada Mare, care se numeau ei singuri „forțele vii ale orașului", făcură o vizită luminăției-sale cerîndu-i să aducă din nou batalionul. Orașul era în pragul ruinei. Cei care nu aveau podgorii aveau să moară de foame. Negoțul nu mergea ; de fiecare dată cîștigurile erau tot mai mici ; trebuiau să ierte ușurința tinerească a acelor zănatici simpatici în schimbul cîștigurilor pe care le aducea întreținerea oamenilor lor.

Noi scrisori ale influentului personaj la Madrid, şi, în sfîrşit, într-o seară, locuitorii alergară la marginea oraşului ca să fie de faţă la intrarea batalionului, ce venea pe drum în jos, cu steagul între baionete, avînd în frunte fanfara care deştepta străzile adormite cu războinice *pasodobles*.

Momentul cel mai de seamă al existenţei zilnice era înserarea, cînd pe strada principală treceau familiile celor avuţi, ofiţerii şi tinerii de familie bună. Această stradă se moderniza încetul cu încetul sub influenţa unui progres foarte îndepărtat, comparabil doar cu ultimele şi slabele unduiri ale cercurilor în apă. Prăvăliile îşi deschideau larg uşile şi instalau vitrine noi, luminate feeric la căderea nopţii. Stăpînii lor voiau să se ia la întrecere cu negustorii din capitala provinciei. Iar nişte străini deschiseseră chiar un bar, cu pian mecanic şi chelneriţe cu obrajii sulemeniţi. Cînd treceau pe lîngă el, doamnele îşi iuţeau dinadins pasul, iar dacă uşa de sticlă se afla întredeschisă, cele mai îndrăzneţe întorceau capul ca să spioneze, cu coada ochiului, misterul lui de nepătruns ; dar nu vedeau decît grupuri de bărbaţi în picioare în faţa tejghelei, învăluiţi în fum de ţigară.

Oraşul avea lumină electrică. Episcopul care mobilase palatul ca o antecameră de dentist şi umpluse catedrala cu acele imagini sfinte atît de dulcege încurajase exploatarea unei căderi de apă din Pirinei. Lumina, ieftină şi din belşug, ajungea pînă în străzile fără case, mărginite de nişte îngrădituri acoperite de muşchi. Localitatea sărise de la torţă la electricitate, fără să cunoască gazul aerian sau petrolul. Se mai păstrau şi acum, în colţurile cîtorva clădiri, un fel de coşuri de fier agăţate de un braţ orizontal, în care se puneau odinioară mici ruguri de lemn răşinos, ca să împrăştie, timp de cîteva ore, umbrele nopţii.

Răcoarea lui văratică, izvoarele munţilor apropiaţi şi cîteva păduri de pin care se aflau într-o jalnică părăsire, atrăgeau uneori familiile din interior. Nici una nu mai revenea anul următor. „Ţinutul, foarte frumos ; dar oamenii..."

Cîţiva străini încercaseră să deschidă hoteluri, cinematografe, un teatru, dar afacerile de felul acesta eşuau imediat, ca urmare a măsurilor luate de localnici. Aceste noi întreprinderi se simţeau împinse de o forţă ascunsă, care le dădea planurile peste cap, obligîndu-le în cele din urmă, să bată în retragere. Doamne bogate cumpărau clădirile în care se aflau instalate aceste noutăţi periculoase. Bărbaţi respectabili şi chibzuiţi — unii dintre ei cu sutană — le vorbeau cu blîndeţe inovatorilor ca să-i consoleze de pierderile pe care le suferiseră !

— În oraşul nostru lumea vrea să trăiască după moda veche. Se teme, şi poate pe drept, că multe din lucrurile astea moderne aduc păcatul cu ele.

Regele Spaniei, vizitînd această provincie din Pirinei, petrecuse două zile în palatul episcopal, bucurîndu-se de risipa şi măreţia arhaică a unui episcop care trăia ca un principe din evul mediu. Nobilii din ţinut nu aveau nevoie de oraş cu hoteluri. Orice persoană însemnată care, în peregrinările ei, sosea în acest colţ muntos, se putea bizui pe o bună găzduire în locuinţa prelatului.

Vizitele de felul acesta serveau ca să mărească prestigiul adevăratului suveran al orașului. Puterea lui era fără margini. Cum să te încumeți atunci să te pui împotriva unei persoane atît de influente ?... Guvernatorul provinciei se temea de el și, cînd și-a luat funcția în primire, prima lui acțiune a fost aceea de-a se pune la ordinele sfinției-sale. Toată lumea îl admira ca pe un bărbat atotputernic, în strînse raporturi cu ocîrmuitorii Cerului și respectat întru totul de stăpînii de pe pămînt. Orașul și valea care-l înconjurau li se păreau neîncăpătoare pentru măreția lui.

Iar cînd încercau să menționeze persoana care-i urma în ordinea importanței, nimeni nu pregeta s-o numească, chiar dacă stabilea, între cei doi, o diferență considerabilă.

După episcop, persoana cea mai sus-pusă din orașul era doña Eulalia, baroneasa.

II

Toți o numeau „baroneasa". Era un obicei. Cei tineri, pentru că auziseră spunîndu-i-se așa din copilăria lor, socoteau titlul acesta la fel de indiscutabil ca și demnitatea episcopală a sfinției-sale. Cei bătrîni știau că la Madrid există o altă baroneasă de Cuadros, cumnata doñei Eulalia, dar nu acordau importanță unui asemenea duplicat. Adevărata baroneasă era doña Eulalia a lor.

Cuadros, un sat mic de la poalele Pirineilor, dăduse numele baroniei cu care fusese răsplătit un

proprietar din vale, conducătorul armatei care purtase războiul contra francezilor lui Napoleon în 1808, și care, după cincisprezece ani, însoțise ca războinic „apostolic" pe francezii ducelui de Angoulême și ai lui Ludovic al XVIII-lea cînd veniseră să restaureze monarhia absolută a lui Ferdinand al VII-lea. Și regele i-a dat numele de baron de Cuadros acelui războinic de la munte, om bun în felul lui, dar cu posibilități mintale reduse, convins că Spania ar fi putut fi iarăși mare dacă ar fi reînființat Inchiziția, respingînd liberalismul și alte născociri de-ale nelegiuiților de străini.

Singura grijă a urmașilor lui, stabiliți în oraș, fusese să mențină strălucirea numitului titlu nobiliar. Încă din copilărie, doña Eulalia venerase două lucruri : gloria străbunicului ei, mare căpitan, după ea, autorul unor isprăvi nemaipomenite — cu toate că niciodată nu comandase mai mult de două sute de oameni — și titlul de baron, care făcea din propriul ei tată o ființă excepțională, un arhiereu după episcop. A crescut auzindu-se numită de toți „baroneasă". Fratele ei se căsătorise după ce moștenise titlul de baron prin moartea tatălui lor și fusese primul baron de Cuadros care părăsise orașul natal, mutîndu-se la Madrid. Datorită acestei absențe, lumea putu s-o numească în continuare la fel ca în prima ei tinerețe.

Doña Eulalia se căsătorise cu un obscur bogătaș din ținut. Influența democratică a vremurilor îi impusese acest sacrificiu. Fratele ei luase, o dată cu titlul, aproape toate bunurile familiei, dedicate prin tradiție unei și mai mari străluciri a baroniei. Datorită numitei căsătorii, era și ea bogată

la rîndul ei, dar roasă de amărăciunea ascunsă de-a ști că există o baroneasă de Cuadros autentică, pe cînd ea era baroneasă doar în orașul ei, și asta prin consimțămînt general, fără dreptul de-a purta acest titlu.

Dornică să dobîndească noi distincții, i-a poruncit soțului să se ocupe de politica provinciei și nu s-a lăsat pînă nu a fost ales deputat. Dar fiind un om afemeiat, cu apucături grosolane, n-a văzut în această funcție decît un pretext ca să se mute la Madrid, în timp ce soția lui rămînea în oraș, îngrijindu-se de administrarea averii. În afară de asta, doña Eulalia nu dorea să-și vadă cumnata, care pentru ea era doar o „uzurpatoare".

Numai cînd a murit deputatul și-a putut da seama ce fel de viață dusese. Trebui să-i plătească datoriile, foarte mari, apoi arse, scandalizată, nenumărate scrisori de la femei care conțineau mărturisiri infame — unele dintre ele de neînțeles pentru doña Eulalia — și de atunci austeritatea ei cucernică deveni și mai mare ; ura viața modernă și viciile ei, marile capitale cu plăcerile lor diavolești, hotărîtă să-și petreacă tot restul vieții în orașul natal și în valea înconjurătoare, unde-și avea cele mai bune proprietăți.

Pe deasupra, aici era „baroneasă". Unele femei, invidioase, încercînd să-și explice influența și respectul general pe care-l trezea numele ei, nu izbuteau să găsească motivul. Adevăratul titlu îl avea fratele cel mai mare și faptul că soțul ei fusese deputat de mai multe ori nu îndreptățea cîtuși de puțin asemenea trecere. Și alți domni din provincie obținuseră tot așa numita funcție, în urma unor

alegeri fără nici un contracandidat, deputatul fiind numit de guvernul din Madrid de acord cu episcopul... Și, totuși, baroneasa era socotită drept persoana cea mai de seamă, după cei din palatul episcopal, bineînțeles.

Refuza cu modestie funcția de președintă oferită de asociațiile religioase. Apoi, toate acele asociații acceptau persoana pe care dorea s-o numească doña Eulalia. Pînă și primarul și domnii din Consiliu veneau să-i ceară părerea asupra anumitor reforme plănuite de ani și ani, ca la o persoană cu mare experiență.

Mulți vorbeau cu admirație despre cumpătarea ei la vorbă. Liniștea cu care-i asculta pe ceilalți era socotită ca un rezultat al unei trăiri lăuntrice, al unor adînci cugetări. Chipul ei sever avea o gravitate ocrotitoare. „Are caracter", spuneau oamenii. Și cu astfel de cuvinte credeau că și-au justificat respectul.

Casa baronilor de Cuadros se înălța lîngă catedrală; era singura proprietate pe care o ceruse din moștenirea paternă. Casa aceea mare, cu fațada pretențioasă, asemeni unui palat, își arăta ușile și ferestrele aproape mereu închise, ca și cum ar fi fost nelocuită. În spate se întindea grădina.

Zidurile acesteia, tivite cu plante agățătoare, mărgineau o ulicioară în pantă care ducea spre catedrală și pe care treceau canonicii la orele de cor. Era pavată cu pietre albastre și lucioase și avea cîteva trepte. Uneori se acoperea cu petale de iasomie, ca o zăpadă parfumată. Alteori covorul floral era din trandafiri scuturați. Liniștea adîncă a acestei străzi pustii părea să intensifice trilurile

păsărilor adăpostite în grădină. Pomii se înălţau cu înverşunare în căutarea soarelui. Iedera se încolăcea pe trunchiurile lor pînă le năpădea coroanele.

În unele seri, rarii trecători vedeau ridicîndu-se, înaintea paşilor prelungiţi de ecou, un colţ de draperie la cîte una din ferestrele veşnic închise. Un căpşor cu părul strîns în bucle lucioase, faţă cu trăsături copilăreşti, paloare mată şi ochi negri cu privire de copil, se arăta pentru cîteva clipe după geamuri. Toţi o cunoşteau. Era domnişoara Marina, singura fiică a baronesei.

Doña Eulalia, după spusele bărbaţilor acum bătrîni, care fuseseră tineri în aceeaşi vreme cu ea, fusese ceea ce se chema o frumuseţe „distinsă". De fapt, asta însemna că n-o socoteau urîtă, cu toate că farmecul ei părea înăsprit de un gest frecvent de mîndrie. Fata ei moştenise această frumuseţe oacheşă, ce destăinuia obîrşia ţărănească a familiei, dar mai cizelată, mai delicată, cu o expresie umilă şi sfioasă în priviri şi vorbe.

Numele de Marina i-l dăduse tatăl ei. Doña Eulalia prefera altele, mai obişnuite în calendar, dar îl tolerase, socotind că-i un capriciu al soţului ei iubitor de lecturi sentimentale şi de întîmplări petrecute pe scenele teatrelor. Cu mulţi ani în urmă, cînd descoperise trădarea conjugală, era sigură că Marina purta numele vreuneia din femeile acelea care-i scriau epistole diavoleşti. Îl acceptase pentru că-l consfinţise pentru totdeauna sfînta biserică, dar uneori îi venea greu să-l repete pentru amintirile oribile pe care i le redeştepta.

Luni şi ani s-au scurs pentru ea la fel ca unduirea blîndă şi necontenită a unui rîu liniştit, fără piedici. Marina crescu pînă deveni femeie. Nici după trecerea pubertăţii nu-şi dădu seama doña Eulalia de transformarea fetei, găsind-o mereu aceeaşi, ca o repetare a propriei ei vieţi. Era un motiv de mîndrie pentru ea s-o vadă atît de supusă, de cumpătată şi de lipsită de voinţă; un model de fiică creştină supusă întrutotul îndrumărilor mamei.

Sigur însă că i-ar fi fost greu Marinei să trăiască în linişte, procedînd altfel. Răposatul soţ al doñei Eulalia îşi comparase consoarta cu unul din copacii aceia înrobitori care sorb în întregime seva pămîntului ce-i înconjoară şi nu lasă să crească nimic în preajma lor.

Locuitorii din apropierea catedralei le vedeau în fiecare dimineaţă pe mamă şi pe fiică, cu vălul tras pe faţă, luînd drumul templului unde petreceau două sau trei ore. Doña Eulalia găsea întotdeauna ceva de făcut înăuntru. Uneori trebuia să se spovedească şi să se împărtăşească; în alte zile era slujbă cîntată cu predică. În afară de asta, întîlnea veşnic, aproape de sacristie, cîţiva canonici sau clerici cu care stătea de vorbă sub lumina unei raze de soare ce intra pieziş prin geamurile colorate răspîndind pe pardoseala în alb şi negru, sau pe cîte-o lespede veche de mormînt, mici grădini fremătătoare de flori fără tulpini.

În faptul serii, baroneasa şi fiica ei părăseau vălul, podoabă simplă care le egalase în mod democratic cu celelalte credincioase. Acum purtau nişte pălării negre şi discrete, semn de nobleţe, pe

care se încumetau să le poarte în oraş foarte puţine doamne. Aceste pălării, de multe ori cusute în casă, erau atît de grele şi de posomorîte, încît Marina îşi îngăduia s-o întinerească pe-a ei cu nota veselă a cîtorva flori artificiale. Podoabă pe care fetele ce lucrau în prăvăliile de pe Strada Mare şi umblau tot timpul cu capul gol o socoteau punctul culminant al unei întregi existenţe, sfîrşitul glorios al unei femei de lume.

O altă dovadă a măreţiei baronesei era trăsura, un cupeu care scîrţîia din cauza vechimii, tras de un singur cal şi pe a cărui capră stătea ca vizitiu acelaşi bătrîn care îngrijea dimineaţa grădina. Locuitorii se iveau la porţi şi la ferestre cînd auzeau zgomotul roţilor sfîşiind liniştea serii. Trecerea ei marca cu exactitate ora care urmează siestei, cînd în case începe să se pregătească ciocolata.

Toţi ştiau că vehiculul nu putea fi decît al doñei Eulalia. În cartier nu era altul şi în tot oraşul trăsurile particulare nu atingeau o duzină. Dar chiar aşa fiind, trebuiau să iasă ca să fie siguri că nu se înşelaseră şi să spună apoi celorlalţi din familie : „E baroneasa cu fiica ei, care se duc la vreo proprietate de-a lor".

Se plimbau pe un drum care, ajungînd la poalele Pirineilor, se întrerupea brusc. De cealaltă parte a lanţului muntos, Franţa construise un drum la fel, dar anii treceau fără ca cele două capete să se unească. Susceptibilităţile unei supravegheri militare inexplicabile şi, mai ales, tradiţionalismul, menţineau în suspensie această lucrare atît de necesară.

Baroneasa socotea demnă de laudă starea aceasta de lucruri în privinţa drumului pe care se plimba în cele mai multe seri. Închipuirea ei populase ţara de dincolo de munţi cu monştrii cei mai înspăimîntători. Cînd întîlnea în oraş vreun negustor ambulant sau cumpărători de vite veniţi din Franţa — oameni necioplíţi şi fără carte — îi privea cu duşmănie, de parcă ar fi adus în desagii catîrilor o întreagă încărcătură de împietăţi. Erau din ţara revoluţiei, din ţara lui Voltaire şi Renan, două fiinţe diavoleşti despre care auzise vorbindu-se de multe ori în timpul predicilor, oameni fără suflet, din aceeaşi epocă, ce-l negau pe Dumnezeu şi poate că votaseră şi moartea reginei Maria Antoaneta. Era bine ca drumul să rămînă aşa!

Îşi petrecea seara la vreuna din fermele ei, vorbind ţăranilor pe un ton ocrotitor, arătîndu-se risipitoare cu pomenile. Oamenii sărmani de la ţară şi de la oraş îi lăudau firea milostivă. Doña Eulalia avea o noţiune clară şi de nestrămutat a îndatoririlor ei. Cei sus-puşi trebuie să fie milostivi cu cei de jos; dar cu demnitate, fără familiarităţi, păstrînd distanţele. Iar cei de jos trebuie să fie recunoscători pentru această milostenie la care nu aveau nici un drept, deoarece cel care dă de pomană o face de bunăvoie, din bunătatea sufletului, nu pentru că ar fi obligat.

Ca rezultat al bunătăţii ei creştineşti, în casa baronilor de Cuadros se afla un tînăr cu patru sau cinci ani mai mare ca Marina, avînd o situaţie intermediară între servitorime şi prietenii aristocraticei familii.

Era fiul unui țăran din vale care fusese administratorul cîtorva podgorii de-ale doñei Eulalia. La moartea lui, baroneasa îl luase pe micul Sebastian sub ocrotirea ei, așa cum numai ea putea să facă. Îl adusese în propria-i casă ca să-l ajute pe grădinar. Peste puțin, dîndu-și seama de inteligența lui înnăscută și de dragostea-i pentru cărți, văzuse în el un viitor preot.

Seminarul era pe cale să se deschidă și clădirea se dovedea mult prea mare față de numărul elevilor. Semn de necredință a vremurilor! Erau din ce în ce mai puțini cei care simțeau chemare pentru preoție. Doña Eulalia trimise un seminarist în plus în noua cetate ecleziastică, dar după puțin timp trebui să se convingă că truda ei fusese inutilă. Băiatul voia să învețe de la profesorii Seminarului doar ceea ce avea o legătură mai mult sau mai puțin îndepărtată cu literatura și cu artele. Ba i se atribuise un suflet de păgîn chiar, văzîndu-i-se senzualitatea cu care admira pomii, florile, cîntecele păsărilor sau muzica.

A fost surprins în repetate rînduri în grădină citind cărți profane, romane care n-aveau nici o legătură cu evlavia, cărți pe care, după propria-i mărturisire, i le procura un anumit bărbier de pe Strada Mare, singurul om din oraș care cuteza să facă paradă de anumite idei liberale; se ocupa și cu vînzarea de ziare și cărți venite din Madrid. Acest nelegiuit își permitea, pe deasupra, să discute și cu cei cîțiva străini, clienți de-ai lui, purtarea episcopului, și să se îndoiască de importanța lui pe suprafața pămîntului.

Cînd s-a lămurit că nu voia să fie preot, doña Eulalia nu l-a mai ajutat, iar Sebastian s-a reîntors la situația lui de servitor. Ba, mai puțin: era un băiat orfan, adăpostit din milă, care nu-și putea cîștiga mîncarea și îmbrăcămintea date de binefăcătoarea lui. La rîndul lui, Sebastian părea să primească această decădere cu nepăsare, mărginindu-se să dea ajutor grădinarului, bucătăresei, tuturor celor din casă care aveau nevoie de serviciile lui de băiat bun la toate.

Singura lui mîngîiere era să spună că va părăsi cît de curînd orașul, pornind să cutreiere lumea. Poate c-o să aștepte pînă o să-și facă serviciul militar; s-ar putea la fel de bine să plece în America înainte, ca și alți tineri din ținut, fără să-i pese că-l vor declara dezertor.

Ori de cîte ori era cu putință o ștergea de acasă ca să petreacă ore întregi ascultînd la ceea ce spunea grupul de fumători limbuți, instalați în permanență în frizeria de pe Strada Mare. Aici se instruia cu mai multă plăcere decît în sălile Seminarului.

O altă distracție era aceea de a sta de vorbă cu domnișoara Marina. Între cei doi dăinuia aceeași încredere din copilărie. Își aminteau de jocurile lor din grădină, cînd Sebastian, fiind mai mare și mai puternic, îi servea drept cal, purtînd-o în spinare în trap zgomotos printre straturile înflorite, satisfăcînd toate capriciile acestei prietene, care avea conștiința situației ei privilegiate.

Nu-și mai îngăduia s-o tutuiască, așa cum făcea în copilărie. Îi spunea domnișoară și dumneavoastră, baroneasa fiind severă și dornică să resta-

bilească necesara diferență socială între cei doi. Dar grădinarul și Fermina, servitoarea cea mai veche a casei, surprinseseră între cei doi tineri zîmbete de încrezătoare frăție. Ochii lor se priveau de parcă ar fi păzit o taină comună. În afară de asta, băiatul îi da uneori fiicei baronesei ziare și cărți, făcînd-o părtașă la lecturile lui lipsite de respect față de cele sfinte.

Marina părea să ascundă o fire dublă. Departe de doña Eulalia, ochii ei se însuflețeau de o strălucire inteligentă. Nu mai privea în pămînt, nici zîmbetul ei nu mai era mecanic, exprimînd doar umilință și sfială.

În faptul serii și în primele ore din noapte un important personaj frecventa casa cea mare a baronesei. Era don Pablo, canonic cu titlul de *dignidad*[1], care reprezenta gloria literelor în acest oraș bisericesc. Doña Eulalia îi cerea felurite sfaturi, tocmai pentru că era convinsă că are negreșit aceeași părere cu ea în tot ceea ce nu atingea înclinațiile lui speciale. Toți îl socoteau pe acest bătrîn hîtru, cărunt, cu capul trandafiriu și alb, avînd niște ochelari cu rame de aur peste ochii copilăresc de răutăcioși, ca pe un mare învățat, cinstea orașului.

Ocupîndu-se cu studii de istorie, punea întreaga-i vervă literară în elucidarea unui fapt petrecut cu două mii de ani în urmă, căruia-i acorda o importanță capitală. Unul din cei mai modești locotenenți ai lui Iulius Cezar îl învinsese pe un alt ofițer, nu mai puțin obscur, de-al lui Pompei, în această vale a Pirineilor. Eruditii din capitala provinciei jurau că bătălia se desfășurase în împrejurimile orașului lor, și asemenea nepotrivire geografică otrăvea zilele acestor dușmani înverșunați, despărțiți doar de cîțiva kilometri.

Cînd vorbea despre cei din orașul apropiat, care susțineau o părere opusă lui, don Pablo își recunoștea, cu spaimă, un suflet de asasin. După o meditație de o jumătate de an, acest om plin de bunătate, lua condeiul ca să-și rănească adversarii cu tot felul de răutăți călugărești, iar ei îi răspundeau tot așa de înțepat după un răstimp la fel de lung în vreun ziar de-al ținutului.

În afară de ceea ce ținea de lupta aceasta între romani, clericul vădea un optimism și o bunătate aproape învecinate cu erezia. Păcatele omenești trezeau în sufletul lui mai multă uimire decît indignare.

— Eu cred în infern, spunea. E de datoria mea, așa poruncește sfînta biserică. Dar poate că Domnul ne rezervă marea surpriză ca iadul să nu existe. Dumnezeu e atît de bun!... Oamenii sînt ca niște copii; au nevoie să fie speriați cu fantome și dihănii ca să nu facă nebunii și mai mari.

III

Trecură mai multe zile fără ca slujbașii smeriți ai catedralei s-o poată saluta pe baroneasă. Puneau absența ei pe seama bolii, dar cei ce locuiau în casa cea mare și nobilă o vedeau umblînd tot timpul de colo-colo, și auzeau ușile trîntite sau

[1] Demnitate ecleziastică.

vorbele-i încărcate de mînie, atît de deosebite celor cumpătate şi grave pe care le folosea în mod obişnuit.

Fermina, slujnica bătrînă şi de toată încrederea, care o cunoştea din copilărie, era la fel de îngrijorată, dar rămînea tăcută sau, cel mult, îşi arăta frămîntarea prin gemete lungi şi priviri spre cer.

Sebastian fu chemat în faţa baronesei, în salonul cel mare al casei, prezidat de un portret în ulei al primului baron de Cuadros, în care războinicul „apostolic" purta o cravată neagră pînă la bărbie şi un guler brodat de general care-i ascundea vîrfurile urechilor. Cu toate că tînărul era singurul om din casă care se lăuda că nu se teme de doamna, cînd se văzu în faţa ei i se înmuiară picioarele.

Chipul ei încruntat părea să se fi prelungit pe verticală. Avea nasul mai lung şi mai coroiat; îşi strînse buzele fără culoare şi-l privi pe Sebastian de parcă ar fi vrut să-l vatăme cu fulgerul ochilor ei. Nobila cuvioasă, atît de solemnă şi cumpătată la vorbă, se bîlbîia acum răstindu-se, de parcă toate cuvintele ar fi vrut să-i iasă din gură dintr-o dată.

Trecuse o zi de cînd credea că trăieşte pe alt tărîm, unde n-ar fi fost ordine, respect sau ierarhii. Sosise cataclismul prorocit de atîtea ori de oamenii lui Dumnezu. Începea domnia ticăloşilor, şi cei răi puteau să-i jignească pe cei buni fără să fie pedepsiţi.

Nescăpînd ocazia de a-şi exercita autoritatea în propria ei casă, căuta să cunoască pînă în cele mai

mici amănunte mersul socotit şi regulat al treburilor. Doña Eulalia se vedea ca un păstor răspunzător de trupurile şi de sufletele date în grija ei din lăuntrul acelei locuinţe respectabile.

Dorind să menţină bunele obiceiuri ale vieţii patriarhale, supraveghea hrana oamenilor, spălatul rufelor, curăţenia încăperilor, buna rînduială a cămării. Fermina îi era de un mare ajutor în pomenita supraveghere, căci nobila doamnă nu putea cuprinde toate treburile casei, fiind nevoită să asiste la atîtea slujbe, la atîtea reuniuni ale societăţilor religioase, acordînd pe deasupra şi audienţe celor care-i cereau sfatul.

Cum lemne erau din belşug, pentru că le aduceau arendaşii în căruţele lor, bătrîna slujnică se îngrijea de foc cu un fel de adoraţie bolnăvicioasă. Cobora cu regularitate la bucătărie ca să vegheze starea grămezii de trunchiuri care ardeau în vatra cea mare de ţară. O căldare neagră de funingine ce atîrna de un cîrlig deasupra vetrei, menţinea la orice oră provizia de apă caldă pe care bătrîna o preţuia ca pe o comoară. Mai punea lemne pe foc, apă în rezervorul cel negru, şi ieşea iar Măşi din această încăpere asemănătoare, prin mărimea ei, cu o capelă, privind cu veneraţie şirurile de vase de aramă strălucind, ca pe nişte sori roşii, la vîlvătaia focului.

Altă preocupare de-a ei era spălatul regulat al rufelor, prezidînd cu un aer important facerea leşiei. În ultimele luni, o căutase pe doamna ca să-i explice îngrijorarea ei, după ce-şi terminase treaba. Nu putea să se lămurească de ce rufăria

domnişoarei Marina era din cale-afară de curată. Nici cea mai mică pată nu întina albeaţa acestor obiecte.

Doña Eulalia păstra în relaţiile cu fiica ei o anumită sobrietate ceremonioasă. O iubea cu dragoste de mamă, dar se purta cu ea potrivit tradiţiei; aşa cum se purtase şi mama ei cu ea, fără excese de încredere, cu o blîndeţe sobră, stabilind între ele o oarecare distanţă, ca să nu-şi piardă autoritatea. Ori de cîte ori venea bătrîna servitoare ca să-şi arate îngrijorarea din cauza curăţeniei atît de inexplicabile a rufăriei, îşi întreba fiica, aţintind asupră-i o căutătură de sinceră îngrijorare şi în acelaşi timp iscoditoare.

— Eşti bolnavă ?... Simţi ceva neobişnuit ?... Te văd cam palidă.

Dar Marina se grăbea să răspundă cu blîndeţe:

— Nu, mamă. Mă simt foarte bine.

Într-o după-amiază, cu puţin înainte de plimbarea zilnică, ieşise la iveală acea boală grozavă care o îngrijora în fiecare lună pe baroneasă şi de care uita după ce auzea cuvintele de tăgadă ale fetei. Aceasta începu să se plîngă de dureri ascuţite în pîntec ; plîngea de parcă o supuneau unor chinuri. Doña Eulalia crezu că e vorba de-o otrăvire din neglijenţa celor de la bucătărie, care n-or fi frecat bine vasele de aramă.

Fu chemat, în cea mai mare grabă, doctorul casei, care era şi al episcopului şi al tuturor canonicilor, un bătrîn cu multă experienţă şi cu studii incomplete, gata să-şi înlocuiască lipsa de pregătire

cu dovezi de adîncă evlavie : opunea o rezistenţă instinctivă faţă de orice descoperire în ale medicinii. Bun prieten cu don Pablo, era la fel de interesat ca şi acesta de bătălia milenară dintre locotenenţii lui Cezar şi Pompei, susţinînd cu tărie părerile învăţatului canonic.

Un nor păru să treacă peste faţa lui de bătrînel apatic şi glumeţ, în timp ce o examina pe Marina, întinsă în pat, pipăindu-i prin îmbrăcăminte proeminenţele corporale cu încrederea celui care a văzut-o născîndu-se.

Stătu la îndoială ; apoi începu să bolborosească vorbe incoerente, tuşind ca să-şi înăbuşe exclamaţiile de uimire.

Cînd se văzu în odaia de alături, doar cu mama, îşi ridică ochii peste ochelari şi-şi deschise braţele ca un musulman care-şi începe rugăciunea.

— Oh, doamnă baroneasă !... În ce vremuri îngrozitoare trăim !...

Teama de a vorbi, vorbele acestea fără noimă, n-o împiedicară pe doña Eulalia să ghicească ce voia să spună. În prima clipă chipul ei vădi indignare. Bietul doctor începuse să se ramolească de bătrîn ce e. Apoi socoti cu neputinţă ca senilitatea lui să-şi îngăduie bănuieli atît de necuviincioase. Îşi aminti de convorbirile lunare cu Fermina şi, cu ochii rotunjiţi de mirare, făcînd gesturi de îndurare ca şi cum ar fi cerut un răspuns negativ, întrebă îngrijorată :

— Dumneavoastră credeţi asta, doctore ?... Nu vă înşelaţi ?

Bătrînul dădu din cap, în semn că da.

— Aş vrea să mă înşel... dar nu cred că e cu putinţă. Am văzut de atîtea ori aceleaşi simptome !...

După plecarea doctorului, mama aleargă spre patul bolnavei :

— Spune-mi tot adevărul, tot adevărul... Să nu minţi. Gîndeşte-te că Dumnezeu te-aude.

Acum Marina plîngea mai mult de frică, decît de durere. Prezenţa baronesei o făcu să simtă un chin şi mai mare decît cel care-i sfredelea măruntaiele. Voi să nege totul cu insistenţa absurdă a celui vinovat care vrea să se salveze nerecunoscîndu-şi faptele. În acelaşi timp, obişnuinţa de a se supune mamei, dominaţia acesteia asupra voinţei ei îi smulseră taina încetul cu încetul.

— Fiică nerecunoscătoare ! strigă cucernica doamnă cu glas mînios, încercînd în acelaşi timp să şi-l înăbuşe, ca şi cum s-ar fi temut să nu fie auzită de vreun martor ascuns. Pare cu neputinţă să fii fata mea. Doamne, ce ruşine! Ce pată pe numele meu !

Urmările greşelii filiale păreau s-o revolte mai mult decît faptul în sine. „Ce vor spune despre noi în oraş !“ Şi, fără să ţină seama de starea Marinei, ce suspina ghemuită în pat, cu lacrimile scăldîndu-i faţa, se aplecă asupra ei cu agresivitate.

— Na, căţea !... Na, ruşinea familiei !

Şi ar fi continuat să lovească acel biet corp, care primea totul cu o inerţie servilă, ridicînd din instinct un cot, fără ca asta s-o scape de furia maternă. Dar baroneasa îşi simţi dintr-o dată dreapta imobilizată de o mînă aspră şi puternică.

Fermina intrase în încăpere, ghicind urmările vizitei doctorului. Era doar confirmarea a ceea ce bănuise ea cu mult înainte. Anii lungi petrecuţi în serviciul casei îi dădeau dreptul de-a se amesteca în treburile familiei, cu respect şi încredere totodată.

După o rezistenţă orgolioasă, doña Eulalia primi în cele din urmă vorbele de alinare ale slujnicei, care o sili, cu gesturi energice, să iasă din cameră.

— Vai, Fermina ! Altfel era pe vremea noastră, gemu baroneasa. Ce fete sînt cele de-acum ! Ţi-e şi ruşine să le ţii în casă. Sînt la fel ca cele care vin din altă parte, cu faţa sulemenită, ca să servească în cafeneaua ce înjoseşte strada noastră principală.

Cînd s-au văzut singure, au încercat deodată aceeaşi curiozitate. Au uitat-o pe Marina, ca să se gîndească la autorul dezonoarei.

Cum Fermina nu mai avea îndoieli în privinţa asta, şi-a spus părerea pe şleau. Doar un singur bărbat din casă era în stare de-o asemenea faptă : Sebastian. Bătrîna se acuza ea însuşi de-o orbire care-i părea acum de neînţeles.

Aici trebuiau să ajungă fără doar şi poate după atîtea şoapte, atîtea priviri şi schimburi de hîrtii tipărite pe care le surprinsese de-atîtea ori între cei doi.

Obişnuită să-i vadă împreună de copii, nu se îndoise niciodată de cinstea lor. Continua să-i socotească la fel ca atunci cînd se jucau în grădină, zburdînd ca doi copilaşi, fără reţinerea, nici scrupulele pe care le stabileşte deosebirea de sex. Ea

lua asupră-şi să vorbească între patru ochi cu bolnava ca să-i smulgă adevărul, folosindu-se de vorbe blînde.

Cînd se întoarse, cu un aer triumfător, s-o caute pe baroneasă, veni rîndul acesteia să intre în dormitorul fetei.

— El e? întrebă cu asprime.

Marina, care părăsise patul şi stătea într-un fotoliu, despletită, cu chipul brăzdat de lacrimi, dădu din cap cu un gest blînd de afirmaţie.

Această mărturisire tăcută o înfurie din nou pe baroneasă şi iarăşi ridică braţul răzbunător, dar Fermina era în spatele ei şi pumnul nu mai căzu asupra bietei fete, gata să primească cu resemnare toate pedepsele. Ruşinea şi descurajarea ei erau la fel de mari ca mînia mamei.

Cînd aceasta se convinse că nu-şi va putea satisface dorinţele-i agresive din cauza Ferminei, îşi îndreptă de îndată mînia împotriva „celuilalt". Spre nenorocul ei, Sebastian se afla la una din proprietăţi şi nu se întorcea pînă a două zi dimineaţa.

Doña Eulalia nu dormi toată noaptea, gîndindu-se şi iar gîndindu-se la ceea ce ar trebui să spună peste cîteva ore, cînd tînărul avea să se prezinte înaintea ei. „Viperă" ! Nu-l mai numea altfel ! Era şarpele veninos din poveste pe care încrezătorul ţăran îl încălzea la sîn ca să-i redea viaţa, iar el îşi dovedea recunoştinţa muşcîndu-l. Îl ocrotise pe orfan, voise să-i deschidă drumul demnităţilor bisericii — pentru ea, cele mai înalte şi mai respectabile — iar el îi răsplătea bunătatea printr-o nemaiauzită trădare.

— Mizerabilul! zise cu glas scăzut. A crezut că-şi face o situaţie; să fie soţul Marinei, ginerele baronesei.

Uneori se gîndise la căsătoria fiicei ei ca la un fapt inevitabil, pe care-l cereau legile fireşti ale vieţii; dar ea încerca să amîne lucrul acesta. Marina se va căsători cu un bărbat respectabil şi „foarte onorabil", un om de modă veche, un proprietar din aceeaşi provincie dacă se putea, ceva mai în vîrstă, fără capriciile şi slăbiciunile tineretului modern. Dar nu era nici o pagubă dacă n-o lăsa să se căsătorească pînă la treizeci de ani. După părerea baronesei, căsniciile de felul acesta se dovedeau mai bune decît cele contractate de nişte tineri fără experienţă.

Toţi cei care se simţiseră atraşi de frumuseţea cam tristă a Marinei fuseseră nevoiţi să se retragă, pentru că le era imposibil să ajungă pînă la ea. Doña Eulalia nu se despărţea de fiica ei, interpunîndu-se între ea şi adoratori. Odată chiar s-a plîns guvernatorului militar rugîndu-l să transmită protestul ei şefului de batalion pentru că un oarecare tînăr locotenent se plimba în toate serile pe ulicioara învecinată cu grădina ei, pîndind clipa în care Marina ridica draperia ferestrei; după care făcea unele semne ce echivalau cu o declaraţie de dragoste. Şi pe fata aceasta, atît de păzită, voia s-o ia prin viclenie acel seminarist ratat, parazitul acela care nu avea nici supunerea servitorului şi nici recunoştinţa săracului!...

Abia sosi a doua zi Sebastian, răzbit de frigul unei dimineţi de iarnă şi de sculatul cu noaptea-n cap, că Fermina îi şi tăie calea. Se îndrepta toc-

mai spre bucătărie, atras de focul uriaş din vatră şi de speranţa unei ceşti de ciocolată, mirosind a scorţişoară şi însoţită de cîteva felii mari de pîine ; dar nu-l lăsă să intre.

Sus, îl primi baroneasa, nerăbdătoare după o noapte de reflecţii crude ; nici nu-i dădu timp s-o salute. Ştia totul. N-avea rost să mai vorbească.

— Crezi, domnişorule, continuă cu un sarcasm ce o făcea să tremure, că te-ai căpătuit ? După ce-ai dezonorat-o pe fiica protectoarei tale care ţi-a potolit foamea de copil, biata baroneasă va trebui să te accepte ca ginere şi vei sfîrşi prin a fi stăpînul casei ! O afacere bine ticluită ; dar cu mine nu merge... Ah, tîlharule ! Şi unde mai pui că eşti în stare să făptuieşti ticăloşiile astea cu mutrişoara ta de sfînt fals ! Ah, ipocritule, satană cu chip de om. Acum înţeleg eu pentru ce oamenii fac uneori şi crime.

Şi înaintă spre el cu elanul cu care o pălmuise pe fiica ei întinsă în pat.

— Dumnezeu să mă ierte ! Dar nu mai pot îndura. Îmi pierd răbdarea. Na... na !

Sebastian, băiat iute de picior, putu să evite loviturile fostei lui stăpîne cu o uşurinţă mai mare decît Marina. Primi un pumn în obraz, mai mult zgomotos decît dureros. Cu cealaltă mînă, baroneasa îi brăzdă partea stîngă a feţei cu patru zgîrieturi din care începu să ţîşnească sîngele. Şi cum nu se simţea în stare să răspundă cu violenţă la această agresiune feminină, fugi din instinct, coborînd scara în salturi şi trecu poarta nobilei case de Cuadros plecînd din ea pentru totdeauna.

În ziua aceea, la căderea serii, mica întrunire din casa baronesei luă aspectul unui consiliu deliberant. Don Pablo şi prietenul lui, medicul, sosiră însoţiţi de căpitanul Montálvez, şeful gărzii civile a districtului, persoană importantă pe care oamenii liniştiţi şi bogaţi din oraş îl socoteau ca pe un trimis al divinei providenţe.

Om glumeţ în intimitate, mustăcios, prietenos din fire, inspira o imensă groază borfaşilor datorită priceperii cu care-i descoperea. Oricine ajungea pe mîna lui sfîrşea mărturisindu-şi vina. Pentru asta era de ajuns să fie închis cîteva minute între patru ochi cu vestitul căpitan. Apoi, cînd apăreau în faţa judecătorului, cei mai mulţi dintre ei negau ceea ce spuseseră, dar asta se datora, fără doar şi poate, prefăcătoriei înnăscute în toţi criminalii.

Doña Eulalia era respectată ca o instituţie, şi apărătorul ordinii publice primi cu gesturi de bărbătească protecţie toate dorinţele ei.

— Să se ducă... Să nu-l mai vadă niciodată ! Faceţi în aşa fel, căpitane, ca acest Iuda să nu se mai întoarcă în oraşul nostru.

Montálvez lăsă să cadă încet răspunsul :

— Se va face după cum doriţi, doamnă baroneasă. Ajunge să-i spun o singură vorbuliţă între patru ochi acestui puişor. Şi fiţi sigură că nu-l veţi mai vedea...

Sebastian se refugiase în frizeria din Strada Mare, unde învăţase atîtea lucruri frumoase ; şi rămase în aşteptare mută. Pentru el, bărbierul era un om puternic. Trimitea scrisori ziarelor din pro-

vincie, primea pachete cu ziarele din Madrid. Așa că va ști să-l apere dacă baroneasa îl va urmări dincolo de zidurile casei ei.

Dar căpitanul Montálvez îl căutase ca să-i spună o „vorbuliță", numai una, punîndu-i pe umeri mîinile lui temute; după cîteva ore pleca din oraș, întrebîndu-se care e portul cel mai bun pentru un om care a renunțat la serviciul militar, nu mai are chef să trăiască în țara lui și trebuie să se îmbarce cît mai grabnic pentru America.

IV

Trecură luni; trecură ani, orașul își continuă viața tihnită și somnolentă. Cîteva clădiri noi în împrejurimi, mărirea Seminarului și două cinematografe în Strada Mare, ale căror filme erau examinate mai întîi de o comisie de doamne cucernice, însemnară toate progresele din perioada menționată.

Baroneasa și fiica ei continuau, aparent, aceeași existență, fără bucurii, fără emoții și de asemenea fără pasiuni sau spaime. Își petreceau diminețile în catedrală, iar la chindie ieșeau la plimbare în trăsura aceea demodată care scîrțîia, simbol al nobilei lor ierarhii. Cal și vizitiu îmbătrîniseră și ei. Trăsura înainta de fiecare dată tot mai încet, cu o solemnitate care făcea să te gîndești la aspectul maiestuos al mobilelor vechi și stricate ce-și slobozeau pulberea lemnelor roase ca un sînge vegetal.

Doña Eulalia și fiica ei făceau aceleași gesturi, schimbau aceleași cuvinte: una autoritară; cealaltă pasivă, cuprinsă parcă de un somn lăuntric. Rînduiala acestei vieți comune nu era tulburată niciodată de vreo frază ieșită din comun, de vreun gest afectuos, de ușoara dezordine a vreunei bucurii nevinovate. Totul mergea ca un ceas. Fiecare din cele două femei, știa, cînd se culca, fără să piardă vreun amănunt, programul zilei următoare.

Trăiau cu adevărat doar în orele în care rămîneau singure, fiecare din ele față în față cu trecutul, care părea să reînvie datorită izolării.

Doña Eulalia nu izbutea să înăbușe sub lopețile de pămînt ale uitării întîmplarea aceea, ce renăștea fără încetare, împărțindu-i viața în două părți inegale.

Orele zilei, dedicate obligațiilor ei de persoană reprezentativă,vestită în oraș, o mențineau în ceea ce numea ea „prima epocă"; putea să poarte conversații discrete cu domnii din catedrală; asista la adunările religioase unde cuvîntul ei era venerat cu un respect tăcut, oferea protecție noilor Ligi și Frății întemeiate de imitatoarele ei, care vorbeau neîncetat de nevoia de a combate păcatul și erezia, ca și cum somnolentul oraș era pe cale de-a fi invadat de vreo hoardă a dușmanilor lui Dumnezeu.

Continua să fie „baroneasa", dar îmbătrînită dintr-o dată, ca și cum ultimii ani, deși puțini la număr, ar fi cîntărit mai mult decît toți anii vieții ei dinainte. Profilul îi era mai vulturesc, cu o curbă autoritară; ochii mai aspri și gura-i, cînd

se strîngea, vădea doar orgoliu și amărăciune. În schimb, prestigiul ei se menținea neatins, dacă nu cîștigase cumva în tărie și iz aristocratic, ca un vin vechi și nobil. Mulți spuneau că postea cea mai mare parte a anului, iar sub veșmîntul veșnic negru și modest avea ascuns un brîu din păr de cal, îngrozitor, cu capetele însîngerate înfipte în carne. Ziarul Episcopiei începea s-o denumească „sfînta baroneasă".

Fapt care îi măgulea pentru un moment vanitatea, dar numaidecît, în nopți de nesomn, credea că vede lucrurile într-o lumină nouă, cu o claritate extraordinară și fatală. Cu ce păcătuise ea față de Cel-de-Sus, ca să fie pedepsită cu atîta asprime?... Viața ei era un continuu eșec. Trebuia să se fi născut bărbat. Prestigiul familiei s-ar fi menținut mai bine decît sub conducerea fratelui ei, bărbat de-o incapacitate notorie după cît se părea. Titlul de baroneasă de Cuadros îl deținea în mod legal o altă femeie, nu mai puțin banală. Crezuse, pentru o clipă, că soțul ei va fi în stare să joace un oarecare rol ca om politic, de-o celebritate mediocră și discretă, luptînd pentru promovarea ideilor sănătoase, dar se dovedise a fi doar un chefliu vulgar, un provincial josnic și senzual, dintre cei ce alimentează cu risipa lor viața ușoară a Madridului. Corectînd nedreptățile sorții cu energia ei neobosită, izbutise să mențină în vechiul oraș strălucirea patriarhală a casei mari și nobile a baronilor de Cuadros. Fiica ei ar fi continuat, datorită unei căsătorii potrivite, tradiția neamului... Și tocmai cînd își concentrase toate ambițiile în această speranță, surveni pe negîndite faptul cel mai îngrozitor din viața ei, împărțindu-i-o în două părți inegale.

Fusese nevoită să recurgă la cele mai mari energii ale firii ei tari, moștenită fără îndoială de la primul baron de Cuadros — executor implacabil al dușmanilor credinței — ca să iasă din asemenea situație.

Cerul blestemase păcatele trupești făcîndu-le să rodească și să se prelungească spre jignirea făptașilor și veșnicul chin sufletesc al familiilor. Numărul celor care-o dușmăneau și-o invidiau, suportîndu-i faima într-o tăcere fățarnică, era destul de mare. Cîte n-ar fi spus dacă ar fi cunoscut adevărul?... Dar ea izbutise să înăbușe adevărul ajungînd pînă la crimă. Bunul Dumnezeu, care ne vede de sus și ne va judeca pe toți, era singurul care putea să cunoască tainele sufletului ei.

Sacrificiul fusese îngrozitor, dar Dumnezeu avea știință de intențiile ei. Știa bine că o făcuse pentru gloria lui; pentru a menține prestigiul unei familii creștine; pentru a păstra onoarea propriei sale case în care toți fuseseră slujbași credincioși ai Celui Preaînalt; pentru ca necredincioșii să nu rîdă ca niște diavoli de nenorocul nemeritat al celor buni.

Încă-și mai amintea, cu tulburare, indignarea canonicului don Pablo. Era duhovnicul ei de mulți ani. Îl alesese, ținînd seama de firea lui care-l făcea să judece toate cele omenești cu o dulce îngăduință dacă nu aveau vreo legătură cu lucrările lui istorice. În realitate, baroneasa era cea care dirija părerile confesorului, datorită firii ei aprige. Dar,

la cîteva luni de la fuga lui Iuda, în continuarea unei nopţi pe care în monologurile ei tăcute o numea „noaptea cea groaznică“ blîndul don Pablo se ridicase în picioare cu o mişcare de spaimă, înăuntrul confesionalului, ascultînd-o ca făptaşă. Destăinuirile baronesei întreceau tot ceea ce bunul canonic auzise în viaţa lui de duhovnic; mergeau dincolo de tot ce se putea închipui atunci cînd cugeţi asupra păcatelor omeneşti.

Timp de mai multe zile între cei doi avu loc, în taina confesionalului, un fel de duel verbal.

— Nu pot, spunea preotul. E atît de îngrozitor, încît nu există pedeapsă care să ajungă pentru a obţine sfînta iertare a lui Dumnezeu.

La care ea răspundea:

— Am făcut-o pentru onoarea casei mele; am făcut-o pentru familia mea. Dumneavoastră nu puteţi înţelege asta. Dumneavoastră sînteţi singur şi nu aveţi copii.

În cele din urmă, don Pablo se declară biruit de penitenta lui. Mai bine zis, bunătatea lui înnăscută sfîrşi prin a-i domina indignarea.

— Domnul, cu mila lui nemărginită, va judeca în ultimă instanţă acolo sus, îngăduind sau respingînd ceea ce fac eu acum.

Şi baroneasa primi iertarea în schimbul unor lungi ispăşiri, putînd, în cele din urmă, să-şi continue obiceiurile-i cucernice din totdeauna, dintre care unul era împărtăşania săptămînală.

La rîndul ei, Marina, rămînînd singură, se simţea chinuită de unul şi acelaşi gînd. În mintea-i renăştea „noaptea cea groaznică“ cu marile dureri ale facerii, adăugate la ruşinea care o făcea să închidă ochii ori de cîte ori baroneasa se apropia de pat, ca să vegheze mişcările îndemînatice ale Ferminei.

La un moment dat simţise cum i se desprinde o bucată din propriu-i trup. Avea impresia c-a auzit un scîncet slab. Apoi, nimic. Trezindu-se din leşinul odihnitor care urmează acelui act dureros, se văzuse singură, între cearşafurile albe, îngrijită de Fermina ca de o mamă... dar cu desăvîrşire singură şi părăsită în patul ei. Şi această singurătate dăinuise mereu... mereu!

Avea clipe în care se îndoia de certitudinea amintirilor. Apoi urmele pe care criza aceea le lăsase în bietul ei corp o convingeau că „noaptea cea groaznică“ nu era doar un coşmar dureros, un vis negru ce stăruia în mintea ei.

Dorinţa de a cunoaşte soarta acelei fiinţe desprinsă din propriu-i trup începu s-o stăpînească, asemeni unei obsesii. Îi cunoscuse existenţa doar printr-un scîncet slab şi prin desprinderea finală care-i uşurase pîntecele şi pusese capăt chinurilor acelora îngrozitoare. Trăia?... Murise?... În zadar îndrăznea s-o privească fix pe mama ei, cînd aceasta îşi întorcea ochii în altă parte, lăsîndu-i, pentru o clipă, o libertate deplină. Chipul acela poruncitor şi grav nu răsfrîngea lumina lăuntrică a amintirii. Degeaba căutai în el.

Alteori, împinsă de-o îndrăzneală care-o uluia pe ea însăşi, încerca să-i vorbească bătrînei servitoare de ceea ce se întîmplase în noaptea aceea. Dar Fermina, care o văzuse venind pe lume şi o

tratase întotdeauna cu o dragoste de mamă, se încrunta, întorcea capul, da din mîini și fugea ca să scape de întrebările ei.

În timpul lungilor vizite la catedrală o nouă pioșenie se născuse în ea. Înainte credea în toți sfinții altarelor, fără deosebire, în toate ideile abstracte ale dogmei, exprimate prin intermediul statuetelor, fără să simtă nici o preferință. Acum căuta cu ochii doar pe Fecioarele care aveau un prunc în brațe. Le vorbea, în timp ce în adîncul noii ei adorații mocnea o invidie resemnată și modestă.

„Oh, Fecioară Preacurată! Mult ai suferit pentru că ai fost mamă. Ți-ai văzut fiul murind; cadavrul lui s-a odihnit în poala ta; dar a fost al tău mulți ani, ai putut să-i privești fața, să-i auzi glasul. Îndură-te Sfîntă Fecioară, de mamele care nu și-au cunoscut niciodată copiii!"...

Nu-i scăpa nici cea mai mică vorbă care-ar fi putut să dezvăluie viața ei lăuntrică. La ce bun să vorbească? Cui să i se adreseze?

O taină zguduitoare părea să izvorască din mama ei, răsfrîngîndu-se și asupra celor cu care venea tot timpul în contact. Ca toate ființele tăcute, Marina avea puterea de-a înțelege viața, lucrurile imateriale din jur, ghicind înțelesul unei priviri repezi, al unei vorbe rostită pe un ton pe care-l putea înțelege doar persoana căreia îi era adresată.

Don Pablo, atît de bun înainte și atît de dominat de doamna cea aprigă, o corecta pe baroneasă cu severitate, la propriile ei întruniri, atunci cînd aceasta se exprima cu prea multă asprime asupra problemelor care interesau orașul.

Liniștiți-vă, doamnă baroneasă! Gîndiți-vă că bunului Dumnezeu nu-i plac violențele. Doar blîndețea și resemnarea au căutare în fața lui.

Fermina, care se temuse întotdeauna de doamna, se arăta mai puțin răbdătoare în raporturile cu ea. În repetate rînduri, sub motivul unor treburi mărunte de-ale casei, s-a încumetat să discute cu doña Eulalia, privind-o țintă, fără să se simtă intimidată de expresia mîndră a ochilor ei, care înainte o făceau să tremure.

Fără doar și poate, baroneasa avea o taină.

V

Trecură alte luni; trecură alți ani.

Doña Eulalia începea să îmbătrînească, iar Marina, care nu împlinise încă treizeci și cinci de ani, părea sora ei mai mică. Vecinii le vedeau dimineața, ca întotdeauna, în drum spre catedrală, unde rămîneau cîteva ore. Spre seară, se plimbau pe jos prin împrejurimile orașului. Doar din cînd în cînd se mai duceau pe la ogoarele lor din vale. Mergeau automat, schimbînd între ele doar cuvintele strict necesare, nimic mai mult.

Cînd vorbeau cu prietenii, fiecare se exprima deosebit, fără să emită niciodată o părere comună. De fapt, cea care vorbea era doña Eulalia, deoarece fiica ei nu făcea decît să răspundă monosilabic la întrebări, din dorința de-a fi lăsată liniștită în tăcerea ei.

Într-o zi, fiind bolnavă, cuteză să-i spună mamei ceea ce o frămînta de ani şi ani. Această boală răscolise instinctul matern al baronesei. Fermina, prea bătrînă acum, pierdea firul vorbei, se încurca în mînuirea lucrurilor, şi doña Eulalia crezu potrivit să vegheze asupra doctoriilor prescrise, temîndu-se ca Fermina să nu-i otrăvească fiica fără să ştie.

Încurajată de această duioşie momentană a severei mame, bolnava îndrăzni să vorbească.

— Mamă, aş vrea... Pentru Dumnezeu, te rog să-mi spui...

Dar mama îi citise dorinţa în ochi înainte de-a i-o dezvălui vorbele.

— Marina!...

N-a spus mai mult; dar a rostit numele în aşa fel, încît făcu din el un cuţit cu care reteză noianul de rugăminţi care se pregăteau să se desprindă de pe buzele fiicei.

Totuşi, făcînd o sforţare, Marina încercă să-şi privească mama cu stăruinţă, protestînd împotriva neştiinţei crude în care o menţinea, împotriva tăcerii ei, egală cu un chin. În cele din urmă îşi plecă privirea în faţa expresiei acuzatoare din ochii baronesei, ce scînteiau cu o strălucire agresivă. Maternitatea aceea neştiută de nimeni, care-i dăduse o îndrăzneală de moment, fu învinsă din nou şi pentru totdeauna; nu mai zise nimic.

A fost singura ciocnire dintre mamă şi fiică.

Timpul se scurse necontenit. Într-o dimineaţă o găsiră pe Fermina ţeapănă în patul ei. Murise

de bătrîneţe, nu suferise de nimic. Baroneasa se rugă pentru ea şi plăti numeroase slujbe pentru izbăvirea sufletului ei.

Mai bine că s-a dus pe lumea cealaltă. Îşi cam pierduse uzul raţiunii în anii din urmă. Simţea o dorinţă necumpătată să vorbească, îndrugînd verzi şi uscate. Şi-ar fi scornit lucruri şi mai îngrozitoare dacă ar mai fi trăit. Biata Fermina!

Vizitatorii obişnuiţi ai baronesei începură să se împuţineze. Cîţiva muriră, printre ei se număra şi doctorul, iar don Pablo, pierzînd acest credincios apărător, arăta mai puţin interes pentru problemele istoriei locale. Abia dacă mai pomenea, în conversaţiile lui, de celebra şi disputata bătălie, fapt care dădu prilej tovarăşilor lui din corpul clerical să formuleze prevestiri funebre.

O întîmplare neînsemnată în viaţa oraşului avu efectul unei izbucniri revoluţionare în casa baronilor de Cuadros.

Reînviase „Iuda". După ce trăise în America, strîngînd cîteva mii de pesos, Sebastian simţi nevoia să se întoarcă în patrie. Făcea demersuri pentru a fi iertat că nu-şi făcuse stagiul militar. Sosea dispus să plătească banii ce i s-ar fi cerut şi să petreacă într-o cazarmă timpul necesar.

Vestitul căpitan Montálvez nu mai locuia în oraş. Alt om providenţial, de acelaşi tip, veghea asupra liniştii publice. Respectabila baroneasă ceru pentru a doua oară să fie scăpată de „viperă", şi Sebastian fu chemat din nou să audă „vorbuliţa" care punea oamenii pe fugă. După acest avertisment se grăbise să plece la Madrid, crezînd că viaţa e mai sigură acolo decît în oraşul natal.

Vestea venirii lui n-o tulbură pe Marina. Îl și uitase aproape. Se gîndise la el doar în primele luni, care urmară „nopții aceleia îngrozitoare". Imaginea nedeslușită a fiului dispărut îi ocupa în întregime gîndurile, nelăsînd loc nici unei alte ființe care jucase vreun rol în trecutul ei.

O viață deosebit de bogată în imagini, ce-i dăruia multe emoții dulci, se desfășura tainică înlăuntrul ei. Își afla fericirea îngrămădind întîmplări iluzorii asupra clipei de neuitat în care va apare copilul ei. Sfîrșise prin a socoti ca un adevăr de netăgăduit faptul că fiul ei există. Dacă ar fi murit i-ar fi spus-o mama ei sau bătrîna servitoare, acesta fiind modul cel mai nimerit de a pune capăt frămîntării și întrebărilor mute care se ghiceau în tăcerea ei. Dacă cele două tăcuseră, însemna că fiul ei există undeva și căutau să nu vorbească de el ca să dea uitării o asemenea rușine.

Acest mutism nu putea să se prelungească la nesfîrșit. Mama ei era aspră, dar pentru asta nu înceta s-o creadă bună. Toți respectau virtuțile ei de femeie superioară, gata să pună înfăptuirea grea a datoriei mai presus de duioșii și sentimentalisme. Într-o dimineață o va uimi cu bunătatea ei, ca părinții aceia avari care-și țin fiii în mizerie ca să-i uimească în cele din urmă cu o moștenire de milioane. Doña Eulalia cea temută va sfîrși prin a-și dezvălui taina, dăruindu-i fiul, chiar dacă asta s-ar întîmpla cu puțin înainte de sfîrșitul ei. Și biata Marina, dezorientată în egoismul ei matern, aproape că dori moartea imediată a baronesei, ca să nu se mai amîne fericita descoperire.

Într-o noapte, auzi din gura lui don Pablo un mare adevăr, cel mai mare din toate pe care le putuse prinde la micile întruniri ale mamei, în timpul lungilor ei tăceri. Dragostea în sînul familiei e în progresie descendentă, ca și rîurile. Fiecare își iubește mai mult copiii decît părinții. Apa scaldă la fel toate malurile, dar nu curge de jos în sus. Vai... Cînd va sosi clipa în care-și va vedea copilul?

În închipuirea ei îl îmbrăca frumos ; îl gătea cu tot felul de podoabe ; semăna cu păpușile acelea colorate expuse în vitrinele din Strada Mare. Era jucăria vieții ei.

După aceea o îndoială crudă punea capăt atîtor iluzii. Era băiat sau fată ?... Uneori ar fi vrut să fie băiat, deoarece admira frumusețea aspră a bărbăției și a forței. Apoi contempla în sinea ei un chip bucălat, alb și roz, niște bucle blonde, o pălărie mare de culoarea focului, un zîmbet aidoma fetișoarelor de porțelan de sub lumina puternică a prăvăliilor.

Meritul acestei făpturi ideale era că nici nu creștea, nici nu suferea vreo transformare. O vedea mereu la fel. Rămînea neschimbată, în timp ce ea, trecînd de ultimele hotare ale tinereții, înainta spre grădinile autumnale ale maturității.

Și-și dădea dintr-o dată seama de existența timpului scurs. Număra anii ; și se simțea tulburată cînd își spunea că fiul acela, pe care nu-l văzuse niciodată, putea fi un adolescent zdravăn, aproape un bărbat. Asta o făcea să-și aducă aminte cu spaimă de uitatul seducător.

Apoi își accepta fiul, exagerîndu-i virtuțile. În plăsmuirile-i mute și aiurite îl vedea îmbrăcat

ofițer, cu sabia într-o parte, ca sublocotenenții cei tineri, abia ieșiți de la Academia din Toledo, care veneau să se încorporeze în batalionul orașului. Ar semăna cu locotenentul acela care se învîrtise odinioară prin preajma grădinii ei și de al cărui chip nu-și amintea cîtuși de puțin. Se vedea plimbîndu-se pe Strada Mare, sprijinită de brațul fiului cu o mîndrie naivă, ea care nu ieșise niciodată din casă fără s-o aibă alături pe maică-sa, cu vălul tras sau îmbrăcată în negru, cu o pălărie care nu aparținea nici unei mode.

Altădată îndoiala îi tăia iluziile. Era băiat sau fată ?... Unde se afla ?... Cînd se va hotărî mama ei să-i destăinuie secretul ?

VI

Încerca un sentiment contradictoriu de tristețe filială și de neliniște îmbucurătoare văzînd că doña Eulalia recunoștea, pentru prima oară în viața ei, că-i grav bolnavă, rămînînd în pat, renunțînd provizoriu la toate activitățile și onorurile lumii ei mărunte.

Tot orașul se preocupa de boala baronesei. Mulți făcură socoteli pentru a-i afla numărul anilor. Nu era prea bătrînă, dar se sacrificase atît de mult pentru menținerea bunelor moravuri !...

Cei care locuiau în jurul catedralei treceau zilnic poarta cea mare a nobilei case ca să se informeze de starea stăpînei. Patul ei era adesea înconjurat de fețe bisericești cu vază sau de personaje laice care conduceau viața locală. Bolnava primea dovezile acestea de interes cu o anume mîndrie, în ciuda modestiei ei creștinești. Era sfîrșitul glorios al unei existențe nobile. Putea să moară mulțumită.

Luminăția-sa (al patrulea episcop pe care-l cunoscuse) veni în persoană s-o viziteze de două ori și trimitea în fiecare zi pe unul din apropiații săi să afle noutăți. Pînă și în ziarele din capitala provinciei se vorbea de boala ei.

Fără vreo teamă de moarte, se îngriji cu seninătate de transportul rămășițelor ei pămîntești la cavoul baronilor de Cuadros, precum și de slujbele religioase pentru salvarea sufletului, ca cel care se pregătește de-o călătorie scurtă. Își dictă testamentul, menționînd forma mormîntului și ordinea înmormîntării ; orîndui amănunțit felul în care Marina trebuia să intre în posesia bunurilor ei și întocmi donații prin testament pentru arendașii și servitorii bătrîni ai familiei. Ultima ei împărtășanie a dat loc unei adevărate procesiuni. Mica piață din fața vechii case de Cuadros se umplu de oameni — purtau cu toții felinare și lumînări. Pe scări, pe coridoare și în saloane toate doamnele din oraș erau în genunchi, în veșmînt negru, cu zăbranicul peste ochi și cu mătăniile în mînă, rugîndu-se în șoaptă. Decanul catedralei, ca locțiitor al episcopului, sosi însoțit de imnuri liturgice și de melodioase tînguiri de fagot pînă la bolnavă, ca să-i dea împărtășania.

— Moare ca o regină, zise don Pablo, suspinînd. Dumnezeu s-o ierte... Acum e rîndul meu.

Fiica umbla de colo-colo ; era ca o mobilă nefolositoare care stă în cale şi pe care toţi o dau la o parte. Doar în puterea nopţii păru să iasă din uluire.

Se văzu singură în dormitorul mamei. Călugăriţa care o îngrijea se retrăsese la stăruinţa Marinei, ca să doarmă puţin.

Toate candelele aprinse pentru vizita bunului Dumnezeu se stinseseră. Trei sferturi din dormitorul cel mare rămîneau în penumbră. Cucernica doamnă poruncise să se pună pe o masă un crucifix şi două lumînări. Gloriosul ei strămoş îşi dăduse sfîrşitul avîndu-l în faţă, şi ea voia să moară tot aşa, privindu-l. Aceste două flăcări roşietice care pîlpîiau neliniştite aruncau pe peretele de lîngă pat umbrele oamenilor şi ale lucrurilor mărite mult.

Marina, adîncită într-un fotoliu, se uita ţintă la mama ei. Baroneasa suspină de mai multe ori ca dintr-o cavernă, respingînd instinctiv, cu mîinile-i ţepene, învelitoarea patului, ca şi cum ar fi îndepărtat de pe pieptul ei o lespede zdrobitoare. Apoi o trăgea pînă la bărbie ca şi cum ar fi apucat-o frigurile.

— Mă simt foarte rău, spuse cu voce slabă. Moartea se apropie... Ce vei face, sărăcuţa de tine, fără mama ta ?...

Marina se ridică încet de la locul ei, apropiindu-se de pat. Îşi plecă trupul deasupra muribundei, ca să-i vorbească mai de aproape, cu glas cît mai scăzut.

— Mamă... unde-i ? Spune-mi ca să-l aduc. E timpul.

Baroneasa deschise ochii şi făcu o imensă sforţare ca să-şi ridice capul din perne, de parcă în felul acesta ar fi înţeles mai bine.

— Cine ?

— Copilul meu... nepotul tău.

O lungă tăcere. Femeia care trebuia să moară vorbi acum cu sfială, cu o voce asemănătoare vocii celeilalte, a femeii plină de viaţă.

— A murit la naştere... Nu-l aştepta. N-a trăit niciodată.

Iarăşi se aşternu tăcerea ; dar, ca şi cum mama ar fi avut nevoie să se justifice, spuse, cu severitatea din zilele ei bune :

— Să nu-mi vorbeşti despre asta. Să ne uităm toate greşelile. Eu mi-am încheiat socotelile cu bunul Dumnezeu şi sper că m-a iertat. ...Dac-ai şti cît a suferit biata ta mamă !...

Dar suferinţele mamei n-o înduioşară pe Marina. Îndepărtîndu-se de pat, se lăsă iarăşi în fotoliu. Se părea că vorbele rostite restabiliseră între mamă şi fiică înstrăinarea în care trăiseră atîţia ani.

În timpul nopţii, Marina îşi părăsi de multe ori fotoliul şi se apropie de muribundă, dornică s-o reînsufleţească şi fără să ştie cum. Cînd îi trecu mîna peste faţă simţi că e umedă şi rece sub sudoarea premergătoare morţii. Se aplecă să-i vadă ochii, împăienjeniţi de aburul morţii, ca să perceapă respiraţia slabă care-i şuiera printre gingiile cu dinţi rari.

Scurta conversaţie dintre ele se întipărise, fără îndoială, în cugetul muribundei. Vorbea fără să-şi

dea seama, rostind cuvinte fără şir, iar fiica, aproape culcată peste pieptul ei, pîndea ieşirea lor, temîndu-se să nu piardă vreunul.

— Pentru ce-l voiai ?... O piedică. Viaţa-i lungă... şi ceea ce află oamenii nu se mai uită... Ce-ai fi făcut tu cu un copil nelegitim ?... Pe deasupra, situaţia lui, urmînd să ducă o existenţă de bastard... În clipa aceea-i era totuna dacă trăia sau murea. Să nu te chinui pentru asta... Fermina a luat totul asupra ei... Eu i-am poruncit... Bucătăria... un foc mare... dispărut într-o clipă. Era atît de mic !... Numai don Pablo a ştiut-o. Dumnezeu m-a iertat cu siguranţă... Am suferit atîta !...

Fiica se ridică, înfundîndu-şi pumnii în aşternutul patului. Rămase aşa, ţeapănă şi nemişcată, ca şi cum uimirea ar fi împietrit-o.

Mai mult de o oră urmări cu privirea zbaterea şi spasmele acelei vieţi care se stingea. Era mama ei şi, cu toate acestea, n-o impresiona de loc. Gîndul îi era în altă parte.

— Şi nu-l voi vedea niciodată !... Şi-mi voi petrece restul vieţii fără să-l am alături de mine.

Strălucirea lumînărilor începu să pălească. Lumina lor roşietică proiectă pe perete, cu mai puţină tărie, umbra celei care trăia, asemeni unei statui enorme de abanos. Altă lumină, tulbure şi violacee, pătrunse în odaie, alungînd, bucată cu bucată, umbra cuibărită prin colţuri. Se lumina de ziuă. Chipul moartei apăru şi mai livid sub această strălucire lugubră.

O dată cu dimineaţa, Marina se deşteptă din îndobitocirea-i dureroasă. Ochii ei avură o clipă

ascuţimea oţelului care răneşte. Părea că vrea s-o omoare încă o dată pe această moartă care-i lua cu ea speranţa.

Gura i se umezi brusc şi simţi o dorinţă aprigă să scuipe. Apoi se gîndi că cea care stătea întinsă în faţa ei era altă femeie şi, întorcînd capul, lăsă să cadă saliva lîngă pat. Genunchii i se îndoiră, capul i se înfundă în moliciunea patului funebru. Un hohot începu să-i zguduie bietu-i spate.

Nici o amintire pentru moartă... Vorbe întretăiate de un potop de lacrimi.

— Copilul meu ! Copilul meu !

— Din culegerea — *NOVELAS DE AMOR Y DE MUERTE* —

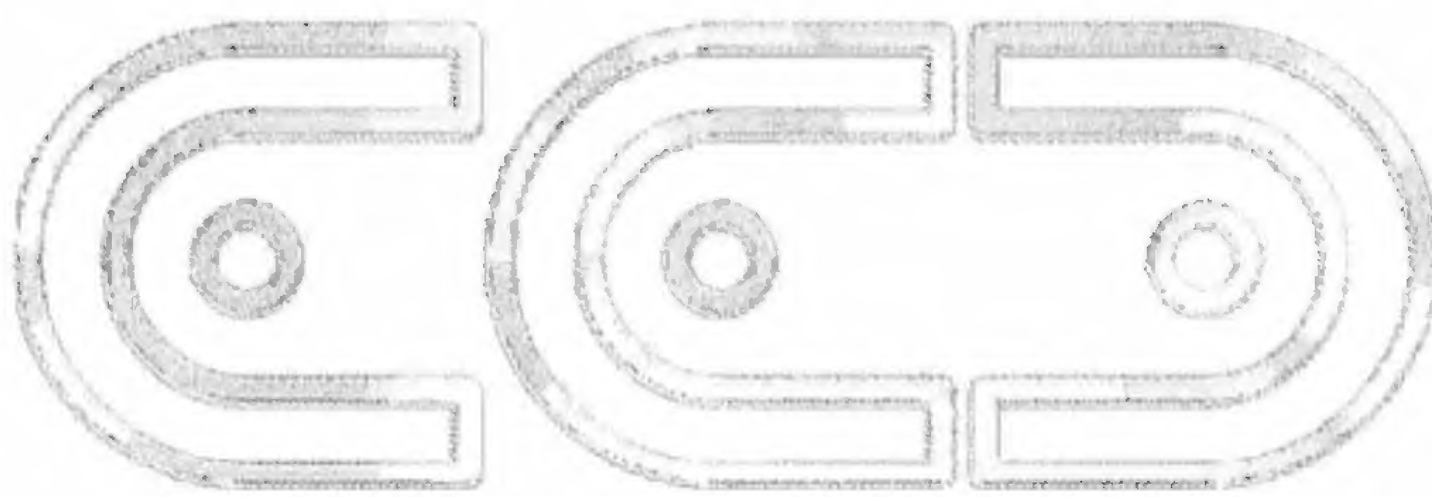
CUPRINSUL

Coli tipar 17,50

Intreprinderea Poligrafică Oltenia
Cd. 285

Scanare și prelucrare digitală

AVENTURA

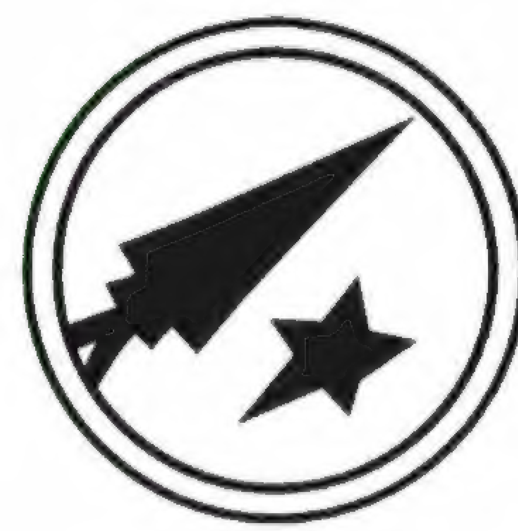

de

Anonim

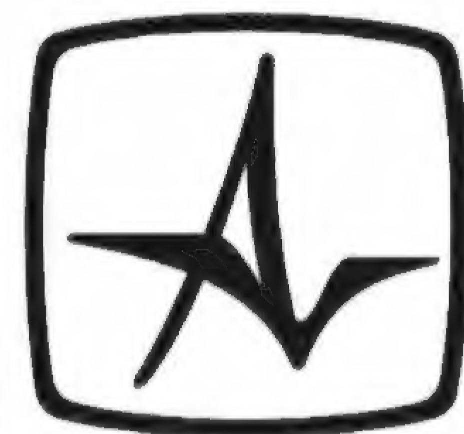

și

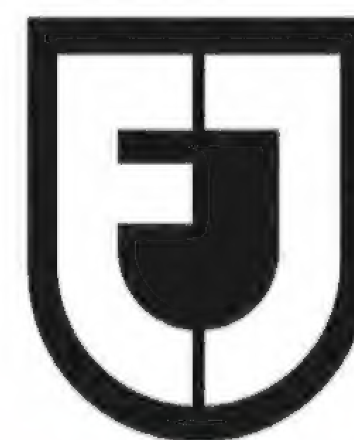
CAT Graur

Antwerpen

2023

